

ІННА СТРАЖНІКОВА

**ІВАННА ПЕТРІВ:
ПЕДАГОГ, ГРОМАДСЬКИЙ ДІЯЧ,
ПИСЬМЕННИК**

УДК 37.011.31+37.014.22+37.018.262

ББК 74.03 (4 Укр)

С – 83

*Рекомендовано до друку Вченою радою
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
(Протокол № 5 від 31.05. 2016 р.)*

Рецензенти:

Жорова І. Я. – доктор педагогічних наук, проректор з наукової роботи (КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти»);

Завгородня Т. К. – доктор педагогічних наук, професор (ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»);

Ткачова Н. О. – доктор педагогічних наук, професор (Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди).

Стражнікова І. Іванна Петрів: педагог, громадський діяч, письменник: монографія / І.Стражнікова. – Івано-Франківськ: НАІР, 2016. – 132 с.

ISBN 978-966-2716-80-1

С-83

У монографії на основі архівних джерел та особистого архіву І.Петрів репрезентовано життя, діяльність, ідеї, погляди галицької вчительки. Матеріали даного видання дають уявлення про місце, роль, спектр ідей, зацікавлень у різних аспектах педагогіки, що хвилювали представників української педагогічної школи українських педагогів минулого, в тому числі за межами України, у загальнокультурному та освітньому процесах.

Монографія рекомендується для студентів вищих навчальних закладів педагогічного спрямування, викладачів, аспірантів, науковців, які цікавляться проблемами персоналістики.

УДК 37.011.31+37.014.22+37.018.262

ББК 74.03 (4 Укр)

С – 83

ISBN 978-966-2716-80-1

© І. Стражнікова, 2016

ЗМІСТ

<i>ВСТУП</i>	4
Провідні чинники формування світогляду Іванни Петрів.....	8
Зміст дидактичних ідей Іванни Петрів.....	29
Іванна Петрів як методист.....	43
Головні пріоритети громадсько-просвітницької роботи І. Петрів.....	55
Художньо-публіцистичні твори І. Петрів як джерело освіти і виховання дітей.....	70
Післямова.....	83
<i>Список використаних джерел</i>	84

ДОДАТКИ

Додаток А. Методичні рекомендації Іванни Петрів.....	101
Додаток Б. Проблеми виховання у творчій спадщині Іванни Петрів.....	108
Додаток В. Спогади у прозі.....	118

ВСТУП

Вимогою сьогодення є відродження української школи, яка має увібрати в себе кращі народні та загальнолюдські ідеали і традиції, здобутки вітчизняної та світової педагогічної думки минулого й сучасності. Концепція національного виховання і Концепція громадянського виховання особистості, Закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту» визначили головною метою виховання передачу молодому поколінню соціального досвіду, багатства духовної культури народу, його ментальності, своєрідності світогляду і на цій основі – формування в ньому особистісних рис громадянина вільної і незалежної України.

Сучасна парадигма освіти і виховання потребує критичного осмислення минулого, яке б допомогло поліпшити умови життєдіяльності людини з метою її подальшого руху і розвитку. Звернення дослідників до історії педагогіки, переоцінка ними деяких фактів життя і діяльності окремих особистостей допомагають по-новому оцінити здобутки вітчизняної педагогіки в контексті історичних подій та скористатися ними для формування й удосконалення нових освітніх технологій в умовах соціальних перетворень в Україні.

У розвитку теорії та практики сучасного національного шкільництва особливого значення набуває вивчення історії української освіти й педагогічної думки, яка, за твердженням О. Сухомлинської, «завжди персоніфікована – у ній віддзеркалюється особистість її носія, з його смаками, поглядами, віруваннями та вподобаннями» [247, кн. 1, 3]. Тому аналіз праць і життєвого шляху педагогів, письменників, громадських діячів, учених, які зробили вагомий внесок у розвиток вітчизняної педагогічної науки і яких свого часу не було належно поціновано, залишається актуальним. Він необхідний для того, «щоб визначити для себе й показати сучасникам витоки багатьох явищ і подій через багату й різноманітну історію розвитку української гуманітарної думки» [236, 36].

Погоджуючись із твердженням про те, що педагогічна персоналія сьогодні – це один із найпоширеніших напрямів історико-педагогічних досліджень [108, 5], мусимо констатувати: творчі надбання західноукраїнських (зокрема галицьких) педагогів за їх життя не були видані окремими книжками, а залишилися розпорошеними в різних часописах. Якщо врахувати ідеологічні заборони минулих часів, то стають

зрозумілими труднощі аналізу та популяризації їхньої творчої спадщини. Вивчення постатей галицьких освітян, їх теоретичного і практичного доробку в галузі педагогіки лише тепер повертається до нас через ідеї, цікаві міркування, дотичні до побудови навчально-виховного процесу у школі, структурних компонентів процесу навчання, проблем методики викладання різних предметів тощо, які актуальні й для сучасної української школи.

Отже вивчення теоретичних пошуків і практичного досвіду представників галицького шкільництва має сприяти глибшому пізнанню історико-педагогічного минулого України. У цьому контексті слід відзначити наукові дослідження, присвячені історії українського шкільництва, які помітно активізувалися в останні роки (Л. Березівська, Л. Вовк, І. Воробець, С. Дмитренко, Т. Завгородня, Н. Коляда, І. Курляк, Н. Побірченко, Б. Ступарик, О. Сухомлинська та ін.)

На межі ХХ – ХХІ ст. з'явилася ціла низка праць, присвячених новому прочитанню спадщини окремих педагогів-мислителів, відкриттю нових імен, поверненню в історико-педагогічний контекст цілих періодів [47; 48; 108; 236]. Здобуття Україною незалежності започаткувало широке вивчення творчого доробку педагогів Галичини міжвоєнного періоду, позначеного гострою боротьбою не тільки за саме існування української школи, але й збереження національних виховних традицій, пошуками нових структурних компонентів навчально-виховного процесу та шляхів його побудови на основі тогочасних досягнень психолого-педагогічної науки. Про внесок галицьких педагогів першої третини ХХ ст. у розвиток теорії та практики навчання й виховання, змісту освіти, вдосконалення методики викладання окремих предметів (О. Барвінський, П. Біланюк, Я. Біленький, Г. Врецьона, М. Галущинський, А. Домбровський, А. Животко, Б. Заклинський, А. Крушельницький, Я. Кузьмів, В. Пачовський, І. Ющишин, Я. Ярема та ін.) ми дізнаємося з праць Д. Герцюка, Т. Завгородньої, Ю. Калічака, В. Ковальчук, С. Лаби, З. Нагачевської, Н. Сабат, Б. Ступарика, Н. Чаграк, М.Чепіль та ін.

Питання організації українського шкільництва, навчально-виховного процесу в діаспорі та ролі в ньому окремих педагогів знайшли відображення у дисертаційних дослідженнях і публікаціях Г. Білавич, О. Джус, В. Кеміня, Р. Кіри, С. Романюк, І. Руснака.

З цього погляду закономірною є увага, яка приділялася і приділяється сьогодні проблемам персоналізму в різних галузях науки, зокрема в педагогіці. Вивчення наукових біографій педагогів є інноваційним процесом і в історико-педагогічній науці. Актуальність такого підходу зросла в останні роки, коли предметом аналізу стали феномени та факти, які з різних причин раніше не досліджувалися. «В таких умовах, – пише О. Сухомлинська, – інтерес до педагогічних персоналій зростає, і значна частина творчих біографій уперше стає об'єктом наукової рефлексії» [234, 36]. У цілому в українській історико-педагогічній науці взагалі та персоніфікації в історико-педагогічному дискурсі зокрема за останні два десятиріччя відбувалося помітне піднесення.

Однак аналіз існуючих праць показав, що увага вчених була прикута переважно до видатних педагогічних діячів або осіб, які очолювали педагогічні товариства, культурно-освітні організації тощо. Їхня безпосередня практична робота здебільшого розглядалася лише як складова українського просвітництва. Педагогічна діяльність учителів-практиків майже не привертала увагу дослідників. Водночас без врахування їх здобутків, прорахунків буде порушена цілісність вітчизняної історії освіти. Щоб ліквідувати цю прогалину, ми звернулися до постаті галицької вчительки Іванни Петрів.

На жаль, її ім'я мало знане в історії українського шкільництва. Короткі відомості про неї вміщено тільки в «Бібліографічному довіднику до історії українців Канади» [10, 507] та в «Енциклопедії українознавства» [69, 2034]. Лише в останні роки життєвий і творчий шлях Іванни Петрів привернув увагу дослідників. Зокрема, деякі її твори були передруковані повністю або фрагментарно [118; 161, 143-183; 162].

Про неї згадано у працях Т. Завгородньої [57; 62] та О. Карп'юк і О. Мурської [112]. Водночас відсутній детальний аналіз педагогічних поглядів І. Петрів, не розкрито значення її методичних порад учителям, які не втратили своєї актуальності для сучасної школи, не з'ясовано її роль у становленні педагогічної журналістики міжвоєнного періоду, не оцінено своєрідність літературної творчості тощо.

Повідні вчені сучасності розглядають творчі біографії педагогів як окремий предмет історико-педагогічного дослідження. Звідси випливає, що без вивчення та аналізу педагогічних персоналій неможливо дослідити

загальну і національну історію педагогіки. Тому є всі підстави вважати актуальною історико-педагогічною проблемою – розгляд персонального творчого доробку видатної галицької вчительки Іванни Петрів, її педагогічної діяльності, створених нею методичних посібників, художніх творів для дітей і дорослих, публіцистичних виступів, громадсько-просвітницької роботи тощо.

ПРОВІДНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ ІВАННИ ПЕТРІВ

Іванна-Христина Петрів народилася 20 січня 1892 року у передмісті Львова – Замарстинові (сучасна територія Львівської міськради), у відомій тоді сім'ї Мурських. Батько, Василь, десять років пролежав паралізований і ще молодим помер. Сталося так, що саме мати, Антоніна, яка рано залишилася вдовою, мала найбільший вплив на трьох синів і дочку. Усім дітям Антоніна Мурська допомогла здобути освіту.

В українській сім'ї саме жінка завжди створювала родинну атмосферу та зберігала духовну теплоту. Вона була «панею» дому, ширила любов і згоду. Як справедливо зазначалося в українській газеті «Наша мета», що видавалася в повоєнний період у Канаді і де постійно й плідно працювала Іванна Петрів (детальніше про це мова піде далі), українській жінці властивий природний потяг до набуття знань, поширення науки й друкованого слова, розуміння, що «слава не полягає в тому, щоб не упасти, а в тому, щоб піднятися, як упаде» [249]. Такою і була Антоніна Мурська, саме так вона виховувала своїх дітей.

Отже, коли йдеться про формування світогляду Іванни Петрів, то перш за все треба згадати теплу родинну атмосферу, добрі християнські традиції в домі. Зазначимо, що дідусь Іванни Петрів – батько матері – був священником. Формування її християнських, моральних і національних переконань відбувалося змалечку, і це позначилося на подальшому житті Іванни та її братів.

Старший брат, Володимир (Ярослав) (1888-1935), – найвідоміший з родини. Він був громадським і політичним діячем, педагогом і публіцистом. На початку своєї діяльності працював народним учителем (1914 р.). Уже в ті часи Володимир активно займався просвітницькою діяльністю, зокрема був членом товариства «Взаїмна поміч українського вчительства» [245, 81, 104]. Принагідно додамо, що одночасно з Володимиром у згаданому товаристві активно працював відомий український педагог Іван Юцишин, у співавторстві з яким згодом, у 1938 р., Іванна видала методичний посібник для неписьменних.

Уже замолоду Володимир був незмінним організатором і безпосереднім учасником вечорів, концертів, хорових виступів, які часто влаштовувалися під егідою «Українського клубу», товариства «Просвіта» у Львові. Після першої світової війни життєві обставини змусили

В. Мурського переїхати в Одесу. Там улітку 1918 р. він видав «Коротку граматику української мови для шкіл та самонавчання». Створена Мурським місцева Спілка учителів-українців визнала цей підручник «як один з найкращих» і рекомендувала «для навчання української мови в середніх школах». За свідченням одеського письменника і журналіста Григорія Зленка, Володимир брав активну участь в одеській пресі, де зокрема опублікував статтю «Великодні звичаї на Гуцульщині» [67]. Після одруження з Софією Вольською (дочкою відомої громадської діячки, видавця дитячої літератури, редактора київського журналу «Волошки» Францішки Вольської) Володимир переїздить до Києва, а згодом стає представником екзильного уряду УНР у Туреччині (послом у Стамбулі). Там він видав дві книжки – «Україна та її визвольна боротьба» і «Внутрішній вигляд нової Росії». З його родиною були знайомі митрополит А. Шептицький (з ним листувалася дружина Володимира), відомий поет-емігрант Олександр Олесь, українська письменниця й актриса Наталена Королева.

Ще один брат, Петро, народився у 1894 р. Він брав активну участь у культурно-просвітницькому житті краю, зокрема тривалий час був режисером аматорських вистав у Замарстинівському передмісті Львова.

Немає сумнівів, що Іванна змалку була присутня при розмовах, які в той час велися у кожній українській родині, не була байдужою до подій суспільно-політичного життя. Адже, галицька земля, де народилася Іванна, входила тоді до складу Австро-Угорської імперії. Як відомо, цей край був одним із найубогіших у Європі – як в економічному, так і в суспільно-політичному плані [233, 273]. Віденський уряд фактично потурав ополяченню Галичини. Дискримінація українців відчувалася на всіх рівнях, зокрема в освітній справі.

І все ж в останні десятиліття XIX ст. в українському суспільному житті відбуваються певні зрушення. Поширює свою діяльність товариство «Просвіта», зростає кількість читалень, організовуються кооперативи. Певні зміни відбуваються і в науці та літературі. Досить згадати діяльність Наукового товариства імені Т. Шевченка, творчі здобутки Івана Франка, Василя Стефаника, Марка Черемшини та ін. Свідченням розвитку українських культурних прагнень була поява українських періодичних видань – газет «Діло», «День», «Народ», журналів «Зоря», «Літературно-науковий вісник», «Учитель» та ін.

У 1910-1920-х рр. починається відродження національного шкільництва. Поширюється мережа філій і читалень товариства «Просвіта», що мали на меті загальноосвітню діяльність серед найширших верств українського населення, ознайомлення з історією України, виховання патріотизму, відкриття шкіл, організацію лекторіїв, заснування бібліотек, проведення концертів, вечорів тощо.

Усі ці чинники справили великий вплив на Іванну. Приклад брата Володимира, який до початку першої світової війни був народним учителем, переконання, що саме вчительська професія дає можливість стати ближче до людей (а перш за все до дітей), запалили її життя не тільки прагненням до знань, а й відданістю патріотичній ідеї, впевненістю у своїх силах. Тим більше, що вчительський фах для жінки тоді був чи не єдиною можливістю реалізувати власні творчі здібності.

Українська спільнота під окупацією Австро-Угорщини та Польщі ні на хвилину не залишала думки про відродження власної самостійної і незалежної держави. Перш за все треба було за всяку ціну зберегти національну ідентичність, відстояти найдорожчий скарб – мову, не забути власну славу історію, героїчні подвиги предків, свої звичаї, обряди, релігію. Як це зробити? Чи не єдиний спосіб – через школу. Ось чому боротьба за збереження й збагачення українського шкільництва ставала не просто просвітянським завданням, а переростала у справу політичну, в боротьбу за майбутнє українського народу.

Іванна вирішила стати вчителькою ще тоді, коли навчалась у школі. Велике значення для її становлення як людини й педагога мав вплив учителів виділової жіночої школи імені Тараса Шевченка, заснованої 1898 р. Руським педагогічним товариством у Львові, де навчалася дівчина. Серед них були видатні громадські, просвітні діячі та активістки жіночого руху, зокрема дочка Олександра Барвінського Ольга Бачинська (1874-1955), співзасновниця і голова Товариства вакаційних осель у Львові, яке за підтримки митрополита А. Шептицького відкрило першу в Галичині «оселю» для українських школярок. Як учителька зазначеного навчального закладу О. Бачинська разом з її управителькою Марією Білецькою (1864-1938) – громадською діячкою (головою Клубу русинок і «Жіночої громади» у Львові), наполегливо працює над подальшою розбудовою приватного рідномовного шкільництва.

Особливий вплив на становлення І. Петрів як педагога мала Костянтина Малицька (1872-1947) – відомий галицький педагог, письменниця (псевдонім Віра Лебедова), почесний член товариств «Просвіта», «Рідна школа» та ін., яка очолила дівочу виділову школу імені Т. Шевченка в 1906 р. Її вважають найвизначнішим педагогом у національному жіночому русі першої третини ХХ ст. [117, 106]. На все життя запам'ятала Іванна свою улюблену вчительку. Через декілька десятків років згадувала її у своїх спогадах, схиляючись не лише перед неперевершеним педагогічним хистом, а й перед мужністю цієї зовні слабкої жінки. Вміння долати тяжкі випробування, які випали на долю Малицької, було для Іванни прикладом для наслідування.

Відомо, що російська військова влада після захоплення Львова у роки першої світової війни вислала К. Малицьку (як і багатьох інших галицьких українських патріотів) до Сибіру, де вона провела декілька років (1915-1920). Однак і там вона опікувалася долею маленьких дітей, які разом із батьками потрапили у ці суворі краї [90, 246].

К. Малицька була активною діячкою жіночого руху. Вона проводила велику роботу в «жіночих громадах» Чернівців і Львова, була заступником голови Світового союзу українок (1937), ініціаторкою Жіночої служби України (1941), перекладала з інших мов, глибоко аналізувала діючі тоді шкільні підручники, «домашню лектуру», давала поради щодо позакласного читання та виконання письмових вправ, писала статті на педагогічні й громадські теми [69, т.4, 1449].

К. Малицька наголошувала на потребі активізації участі інтелігентних галичанок у заснуванні в селах рідномовних сезонних закладів для дітей дошкільного віку, заактуалізувала ідею середньої та «високої» загальної освіти для «здібних дівчат селянських», навчання яких обмежувалося здебільшого початковою школою. Талановита вчителька була переконана в тому, що сім'я, передусім мати, є визначальним чинником формування особистості дитини. Проблема виховання й освіти матері й дитини залишалася предметом постійної уваги педагога [115]. Пізніше ці ідеї буде активно розвивати й Іванна Петрів.

Ще у школі Іванну захопила непересічна особистість учительки. Згадуючи роки свого перебування у виділовій дівочій школі імені Т. Шевченка, Іванна писала, що саме «з-під руки» К. Малицької вийшли

«свідомі й завзяті українки» [182, 37]. Не виключено, що не лише приклад старшого брата, а й бесіди з К. Малицькою відіграли вирішальну роль у її свідомому життєвому виборі – стати вчителькою. Як згодом писала І. Петрів у спогадах пам'яті К. Малицької, вона наклала «найчіткішу печать на моїй духовності, хоч була моєю вчителькою й вихователькою всього один рік 1906/1907 у так званій «п'ятій виділовій» школі» [182, 37].

К. Малицька була для І. Петрів прикладом для наслідування: «Я шукала в ній предмету наслідування, шукала в неї чогось для формування моєї особистості... Я бачила тоді в ній щось, що мені імпонувало, що мене поривало і що мене заохочувало до праці над собою. Це щось, це була її духовність, це був її вроджений і тільки їй притомий, її своєрідний підхід». І забувалося, що К. Малицька була невеличкого зросту, худорлява, непоказна й дуже скромно вбрана... Вона завжди була для І. Петрів зразком вчителя, мала на неї «непереможений вплив» [182, 37].

К. Малицька була незрівнянним вродженим педагогом-психологом, вона «поривала» за собою і своїм індивідуальним педагогічним підходом здобула собі великий авторитет серед учнів. Іванна Петрів все життя пам'ятала багату духовність і хист, який віддавала їм «незамітна дрібна жіноча постать».

К. Малицька мала безпосередній вплив на становлення Іванни як учителя. «І тільки сьогодні, – писала І. Петрів, – з перспективи більш як півсторіччя, коли дивлюся на неї крізь призму мого 50-річного педагогічного досвіду, бачу її справжню педагогічну вартість» [182, 38]. Саме К. Малицька спонукала Іванну Мурську продовжити навчання в учительській семінарії. Вона, як згадувала потім І. Петрів, «не дозволяла нам на тому закінчити освіту. Вона нас усіх, а було тоді в цій найвищій класі (V клас виділової школи – І. С.) біля двадцять, вислала до вступаючого іспиту на перший рік Учительської Державної Семінарії... Вона переконала нас, що здобувши звання вчительки, станемо незалежними від усіх життєвих та світових примх, а ще більше переконала нас, що український народ потребує українських учителів... Працюючи в українських селах, зможемо розбудити наші селянські маси та освідомити їх національно» [182, 37].

К. Малицька підготовляла дівчат до боротьби за українську справу. За словами І. Петрів, девізом, який обумовлював усю її діяльність, стало

гасло: «Батьківщина поневолена й вона жде на вас. А вона потребує мудрих і мужніх жінок» [182, 38].

Закономірно, що не пройшла поза увагою Іванни Петрів громадсько-просвітницька діяльність її улюбленої вчительки. К. Малицька спрямовувала роботу учениць, які з побутово-сімейних причин після 14 років покидали шкільне життя, «відтягувала від впливу вулиці, вказуючи їм громадську працю в читальнях «Просвіти», в Пласті і т.д.» [182, 39]. Ймовірно, це було однією з причин того, що І. Петрів з 18 років (1910) стає активним членом «Просвіти» спочатку на Замарстинівському передмісті Львова, а потім і в самому Львові.

Отже, К. Малицька попри дуже короткий термін спілкування (всього один рік) поруч із родиною, формувала в Іванни Петрів переконаність у необхідності та корисності як фахової педагогічної так і громадської культурно-освітньої праці. «Плекай цю іскру таланту, що Бог тобі вложив в груди, сказала мені на прощання. Ці її слова ідуть всюди услід за мною» [147, 3].

Зрозуміло, чому К. Малицька наполягала на винятковому значенні професії вчителя. В надзвичайно складних умовах українці мусли обстоювати свою мову, культуру, віру, намагалися зберегти свої національні та духовні традиції. Всупереч тиску ополченої офіційної влади на межі ХІХ – ХХ ст. починається відродження і зміцнення національної самосвідомості українців, високих патріотичних та громадянських почуттів, бурхливий розвиток української науки та культури. Першочерговим завданням школи, вчителів вважалося виховання патріотичного духу, національної гордості, честі і водночас шанобливого ставлення до інших народів.

Через два десятиліття Василь Пачовський, виступаючи на Першому українському педагогічному конгресі у Львові (1935), зазначав: «...Учитель мусить бути чимсь більше як учителем – мусить бути дослідником, громадянином, людиною на весь ріст в кожному ділі, в кожному кроці, в кожному слові, бо він сповняє місію апостола. Він має творити нових людей, він формує через своїх вихованців родину, місто, громадянство, цілу націю» [133].

Отже зовсім не випадковим є те, що у п'ятнадцятирічному віці (1907) Іванна стала студенткою Державної жіночої учительської семінарії у Львові, яка, як відомо, була утравістичним навчальним закладом. Саме

тут дівчина виявила себе як активна учасниця різноманітних студентських акцій. Вона згадувала: «В цьому році, коли я вступила до учительської семінарії, було нас рекордове число українок. Всіх нас було у цілій семінарії 40, з цього на першому році було 15.... Ми постановили собі вибороти належне право українській мові – треба тільки, щоб хтось нам порадив, нас скріпив. Батьків ми до цього втягати не хотіли, бо вони вдоволені, що нас прийняли до семінарії (а дістатися туди не легко було), боялися, щоб нас не викинули. Осталася ще одна надія на нового професора української мови» [192]. Тим професором був Осип Маковей – письменник, критик, публіцист, суспільний діяч. Він був у центрі літературного життя галицького краю, зокрема разом із І. Франком і М. Грушевським редагував впливовий журнал «Літературно-науковий вісник».

Як відомо, чільне місце у творчому доробку Осипа Маковея посідає проблема української школи. Все своє свідоме життя він боровся за національну освіту, працював учителем української мови та літератури, виступав зі статтями на педагогічні теми, писав оповідання із життя української інтелігенції та шкільної молоді, наголошував на необхідності її національного виховання. Талановитий педагог і письменник обстоював право свого народу на рідну школу, яка є «найважливішим розсадником народної просвіти». Працюючи педагогом в учительській семінарії, він прагнув прищепити молоді любов до українського слова, сформувати почуття національної гордості. Осип Маковей був справжнім патріотом, і засіяні ним зерна дали добрі сходи – більшість його вихованців стали справжніми народними вчителями, будителями демократичної думки в галицькому суспільстві. Він був переконаний у тому, що саме вчительство повинне відігравати вирішальну роль у піднесенні свідомості народу.

Багато років потому І. Петрів згадувала: «Нарешті настав той день, коли ми дістали нового постійного викладача української мови професора Осипа Маковея. Про нього ми чули ще в школі ім. Шевченка від Конст. Малицької, читали його твори. Коли нам представили нового професора, на звук його прізвища ми, українки, так зраділи, що відрухово наплескали в долоні, а що я перша почала плескати, професор Маковей добре собі мене затямив і зараз після лекції почав зо мною розмову, яка не тривала довго, бо мене покликали до канцелярії, де я від своєї господині кляси

дістала науку доброї поведінки, яку вона продовжила ще на лекції польської мови.

...Ще довго опісля Маковей листувався зо мною і жалівся, що вже нема більше таких ідейних дівчат, як було тоді нас 12. Перша світова війна перервала мій контакт з Осипом Маковеєм» [192].

І. Петрів пощастило співпрацювати з Маковеєм трохи довше, ніж із К. Малицькою, вчитися у нього не лише принциповості, відданості своїй справі, а й педагогічній майстерності. І. Петрів писала: «Ще до сьогодні пригадую собі його вміль і прямо мистецький підхід до молоді. Він ніколи не ганьбив, ніколи не дозволив своїм нервам виходити зо свого зрівноваженого стану з причини недотягнень або вибриків молоді. Він умів своїм лагідним і поважним батьківським упімненням привернути молодь до належної дисципліни. Він був на правду приятелем молоді і вродженим педагогом. Його легка іронія об'являлася тільки в його усміху, і це вистачало, щоб дати нам, дорослим уже дівчатам, зрозуміти і належно оцінити нашу невідповідну поведінку і клонити голови перед його педагогічним тактом. Мабуть, так само він поступав і серед учительського збору, бо згодом не видно було вже того наявного легковажного трактування професора-українця зо сторони поляків, яке ми завважували раніше і яке нас дуже боліло...» [192].

За підтримки Маковей, українкам-семінаристкам вдалося вибороти право на читання українською мовою лекцій із хімії, математики, частково – зі співу, а також природничих наук, було також запроваджено українську молитву.

Після закінчення учительської семінарії Іванна з 1911 до 1913 р. вчителювала в Чорнушовичах біля Львова, а потім – у Гаях, теж неподалік Львова.

Як бачимо, на становлення І. Петрів – вчительки і громадянки, крім визначних особистостей, великий вплив мала українська література, яка протягом всього життя допомагала долати випробування, що випали на її долю. Вже на початку педагогічної діяльності Іванна добре усвідомлювала виховну роль «красного письменства».

Не випадково у 18 років вона засновує в рідному Замарстинові читальню «Просвіти», організовує «Дівочий кружок», веде курси для неписьменних, бере участь у роботі місцевого народного університету, у хорі, грає в аматорських виставах (де режисером був її брат Петро).

У Гаях, 30 травня 1914 р., вона одружилася з учителем Денисом Петрівим. Він там народився й учителював з 1910 до 1914 р. А невдовзі почалася перша світова війна. Залишивши молоду дружину, Денис пішов на війну, на довгі чотири роки, і лише 1918 р. повернувся додому. Знову почав працювати у школі – весь час поруч з Іванною. Це була спокійна й лагідна людина, прекрасний педагог, організатор, ніжний і турботливий чоловік і батько. Він брав активну участь у роботі товариства «Взаїмна поміч українського вчительства», писав статті з методики й дидактики навчання в народних школах, головним чином із природознавства й географії, співпрацював з педагогічними журналами, іноді спільно з дружиною.

Родині Іванни й Дениса Петрівих були властиві високі християнські моральні устої. За спогадами племінниці Іванни Петрів, Олени Мурської (вони були записані нами у м. Соснівка Львівської області у квітні 2003 р.), подружжя Іванни та Дениса Петрівих було «гармонійним і надзвичайно щасливим». Вони не уявляли себе один без одного – разом працювали, разом виховували дітей. Перший син Ярослав-Володимир (домашнє прізвище – «Сяхо»), народився 20 квітня 1915 р. Він закінчив юридичний факультет Львівського університету в 1940 р., брав участь у другій світовій війні, перебуваючи з 1943 р. в дивізії «Галичина», був узятий у полон союзниками (1945-1948), після звільнення у 1951 р. емігрував до Канади.

Другий син, Ростислав-Денис («Дизьо») народився 10 серпня 1923 р.; у 1942 р. вступив у торгівельну школу, а через рік, як і старший брат, став солдатом тієї ж дивізії.

Наймолодшому синові – Миколі («Кольо»), який народився 30 травня 1925 р., учневі торгівельної школи, згодом «воякові», судилася найтяжча доля: він потрапив у радянський полон, був засланий до Сибіру й не знав про долю своїх рідних, як і вони не знали про нього нічого....

Доля сім'ї Петрів була, по суті, типовою: виховані в дусі української національної ідеї, всі вони присвятили своє життя боротьбі за щасливе майбутнє Батьківщини, намагаючись зробити свій внесок у відбудову вільної і незалежної України.

Для них не існувало протиріччя між почуттями особистісними та суспільними, між інтересами сім'ї та громади. Щодо Іванни Петрів, то для неї подружнє життя було запорукою не лише сімейного щастя. У рефераті,

прочитаному вже в еміграції (у Брюсселі) в 1951 р., вона писала: «Христос, підносячи подружжя до гідності св. Тайни, знав добре, що тільки через святість подружжя, а тим самим родини, довести можна до віднови світла, зорганізувати лад у людських спільнотах, піднести моральну силу і гідність цілих народів і всього людства...» [150]. «За цими моральними і Божими законами, – зауважувала племінниця Іванни Петрів О. Мурська, – жили обоє з подружжя Петрових... Вона поважала і любила його, а він любив і поважав її. І він не був нічий інший, і вона була лише Денисова – Денисиha» [112, 132]. Так потім Іванна й підписувала деякі свої твори – Христа Денисиha. Такі стосунки в сім'ї відобразилися на подальшому житті галицької вчительки та її працях з проблем родинного виховання.

Події Першої світової війни, визвольні змагання, героїчна боротьба галицької молоді з численними ворогами за створення власної держави – все це, природно, не могло не хвилювати молоде подружжя. Крах цих намірів не змусив їх відмовитися від подальшої праці в ім'я свободи й незалежності рідного народу.

Іванна і Денис Петріви добре розуміли, що визвольні змагання не були марними: вони потрясли глибинні основи народного життя, спричинились до колосального піднесення патріотизму, вивели на історичну арену нових борців за волю рідного краю. І саме Галичина, як стверджує багато дослідників, була тією частиною України, яка досягла найвищого ступеня національної свідомості.

Уже в еміграції, згадуючи історію своєї Батьківщини та події, свідком яких вона була сама, Іванна з сумом і водночас з великою надією і вірою в майбутнє України писала про минуле рідного краю.

Чітке розуміння необхідності постійної, послідовної, повсякденної боротьби за утвердження національної ідеї, усвідомлення того, що в цьому процесі українська школа стає чи не найважливішим засобом виховання патріотів, спроможних розбудувати вільну й незалежну державу, надихало Іванну й Дениса Петрових на благородну працю в царині українського шкільництва. Як писала І. Петрів, «політичне безправ'я, жорстокий національний і соціальний гніт зумовили зростання національно-визвольного руху, проведення серед батьків дітей української національності плебісцитів за мову навчання. У свідомості українців утверджується вимога розбудови власної держави, що призводить до

висновку про потребу виховання нової людини, готової до боротьби за незалежну Україну» [123].

Після закінчення Першої світової війни та поразки національних визвольних змагань почалася нова сторінка і в історії Галичини, і в житті Івонни Петрів, яка разом із чоловіком переїхала до Львова.

У міжвоєнний період соціально-економічні умови життя галицьких українців по суті не змінилися, а політичні та соціокультурні – ще більше ускладнилися. Відновлення державної незалежності Польщі поставило перед її урядом низку завдань, вирішення яких спрямовувалося передусім на утвердження самоспроможності польської нації. Польській державі було необхідно якнайшвидше розбудувати промисловість, сільське господарство, культуру, освіту. Але мовилося насамперед про вдосконалення переважно польського шкільництва, а розвиток освіти національних меншин її практично не цікавив.

Новоутворена Польща була однією з найбагатонаціональних країн Центральної Європи. Крім поляків, значну частину її склали українці. За польськими офіційними джерелами, 14 % населення країни становили саме українці, а не, скажімо, німці (їх у 1931 р. було лише 2,3 %) [288, 124]. Ця ситуація особливо стосувалася Галичини, де, за даними В. Кубійовича, українців було 3727 тис. (64,1 %), а поляків лише 948 тис. (16,2 %), тобто в чотири рази менше [69, т.1, 348].

Намагаючись справити позитивне враження на міжнародну спільноту, польська влада спочатку все ж створювала деякі умови для їх вільного культурного розвитку. За даними наукових досліджень Б. Ступарика, у 1903 р. у Львові діяла єдина на всю Галичину рідномовна вчительська семінарія, яку утримувало Руське педагогічне товариство. Першу за межами Львова українську вчительську семінарію відкрито в 1910 р. в Бережанах. Того ж року в Галичині було 17 державних учительських семінарій, серед яких не було жодної «чисто» української. Здобули право прилюдності й приватні учительські семінарії у Коломиї (приватна жіноча семінарія імені св. Броніслави, 1907), Станіславі (жіноча семінарія сестер Василянок, 1909). У 1910 р. в краї діяло 25 приватних учительських закладів (одна чоловіча семінарія та 24 жіночих), з яких право прилюдності мали 6. Водночас, українських приватних учительських семінарій діяло всього 4. Всі українські семінарії були під

контролем інспектора-українця, що давало можливість навчати, виховувати молодь в національному дусі [232, 125-126].

У перші роки функціонування відроджена Річ Посполита задекларувала незмінність системи освіти, зокрема й підготовки вчителів на українських землях Галичини. Проте декларативні заяви польського уряду про дотримання міжнародних угод щодо національних меншин мали суто пропагандистський характер. Їхнє становище у Польщі було різним. Наприклад, до німецького населення ставлення було більш поблажливим. Досить сказати, що в 1927/28 н. р., коли виявився брак вчителів для німецьких шкіл, з Німеччини були запрошені на роботу 89 осіб [290, 138-139]. Нічого подібного не відбувалося у школах для українських дітей. Навпаки, польська держава постійно намагалася полонізувати українське населення, виховати українську молодь у польському дусі, домагаючись, щоб вона врешті-решт забула свою мову й культуру і стала слухняним зряддям у руках асиміляторів.

Тому українці в Галичині постійно боролися за збереження своєї нації через національну школу, яка мала «стати основою всієї політичної і організаційної акції українського громадянства в Галичині» [16, 3]. Як головна ставилася мета: розбудувати систему українського шкільництва, де «будуть учити наших дітей українські учительські сили. Кожда українська дитина не сміє побирати науки в іншій мові, як тільки українській» [16, 5].

На законодавчому рівні антиукраїнська політика в галузі освіти була оформлена в 1924 р. у вигляді так званого «закону Грабського» (тодішній міністр освіти і віровизнань Польщі), який, незважаючи на рішучі протести української громади, фактично діяв до початку другої світової війни. Особливо гостро питання про українське шкільництво постало у зв'язку із положеннями цього закону про утраквізацію шкільництва, коли почалося послідовне знищення українських шкіл. С. Грабський мріяв про те, щоб «до яких 20 літ» українська дитина була «так вихована, щоб воліла Міцкевича від Шевченка, щоб до 20 літ не було в Польщі питання національної меншини, а всі громадяни стали поляками» [57, 17].

Знищити українське шкільництво і взагалі ополячити українську націю передбачалося шляхом закриття українських шкіл і широкого розповсюдження двомовних шкіл, що на практиці означало безперечну перевагу в них польської мови. За даними польського дослідника

М. Іваніцького, в першому класі утравкістичних семикласних шкіл на вивчення польської мови припадала 21 год. щотижнево, а на вивчення української – 13 год. [289, 142]. Наскільки, як чужими і навіть ворожими, сприймалися утравкістичні школи українською спільнотою, можна судити з того, що лише один із цих закладів був приватним [288, 125-128].

Кількість початкових шкіл з українською мовою навчання на території краю поступово зменшувалася: якщо у 1919 р. тут працювало 3662 такі школи, то в 1925 р. – 1017, у 1930 р. – 650, а в 1939 р. їх стало 139 [292, 82–83; 271, 31; 51, 26]. За даними О. Субтельного, «з понад 2400 початкових шкіл, що існували в Східній Галичині в 1912 р.; у 1937 р. залишилося тільки 352» [233, 379].

Про наслідки закону 1924 р. свідчать цифри польської статистики. Так, якщо в 1921/22 н. р. на українських землях Галичини працювали 2242 народні школи з польською мовою навчання і 2426 – з українською, то в 1929/30 н. р. ситуація докорінно змінилася: шкіл з українською мовою викладання стало 790 (з них 33 приватні), а утравкістичних – 2336 [288, 135-138].

Добре розуміючи, що освіта є (і завжди була) головним чинником громадянського виховання, українці спрямовували всі сили на боротьбу за її національний зміст. Як влучно зазначалося в одному з галицьких часописів, «від школи почалося наше поневолення, і з школою – якщо заздалегідь не спроможемось опертись польській нахабній навалі – прийде наш упадок» [53].

І все ж, незважаючи на об'єктивні труднощі, штучно створювані перешкоди, галицькі українці протягом усього міжвоєнного двадцятиліття цілеспрямовано боролися за збереження й розвиток своєї національної освіти.

3 червня 1920 р. у Львові на нараді представників усіх крайових громадських організацій на Українське педагогічне товариство (УПТ), яке 1926 р. одержало назву «Рідна школа», було покладено створення, нагляд і утримання всіх українських приватних шкіл. Під провід УПТ були передані народні школи, гімназії та учительські семінарії, які до Першої світової війни об'єднувалися під управою Крайового шкільного союзу. Прийняте рішення стало поштовхом до певного розширення мережі приватних навчально-виховних закладів. Цей процес мав важливе політичне й культурне значення. В умовах, коли польський уряд

організував відкрите знищення державних українських шкіл, активізувалися намагання освітніх, культурних, політичних осередків задовольнити потребу українців у рідномовній освіті шляхом створення різних типів приватно-громадських навчально-виховних інституцій. На думку Івана Герасимовича, саме приватне шкільництво залишалося єдиним шансом зберегти українську освіту [39, 10].

Учителями одного з таких приватних закладів стали з 1918 р. Іванна та Денис Петрів. Це була українська школа імені Маркіяна Шашкевича у Львові, заснована ще в 1884 р. На початку 1920-х р. у школі імені М. Шашкевича (вона була восьмирічною) працювало 13 учителів-українців – 5 чоловіків і 8 жінок (додамо, що одночасно там викладали 6 польських учителів). Тут там навчалися 533 учні (293 хлопці та 240 дівчат).

З архівних джерел відомо, що метою закладу було виховання українських дітей «обох полів в релігійнім патрійотичнім, народнім дусі на позиточних членів суспільності» [269, 184]. Процитовані рядки взяті з документа, датованого 1920 р., коли в школі вже працювало подружжя Петрівих. Без сумніву, та ж благородна мета залишалася незмінною до кінця функціонування школи (1939).

Вищенаведені факти доповнюють уявлення про суспільно-політичні та культурно-освітні чинники формування світогляду й педагогічних ідей Іванни Петрів. Вона не могла не відчувати на собі зневажливе ставлення влади до українського шкільництва взагалі, а особливо – до приватного. Польська адміністрація відверто боялася, аби приватні школи не вийшли з-під її опіки.

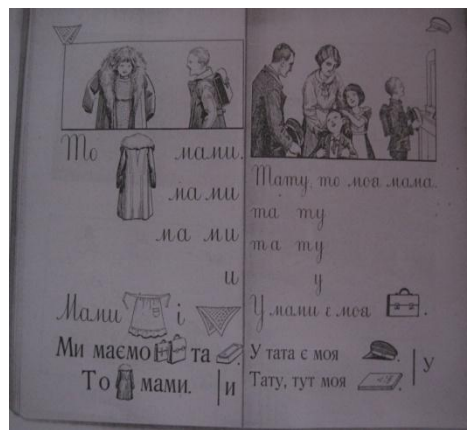
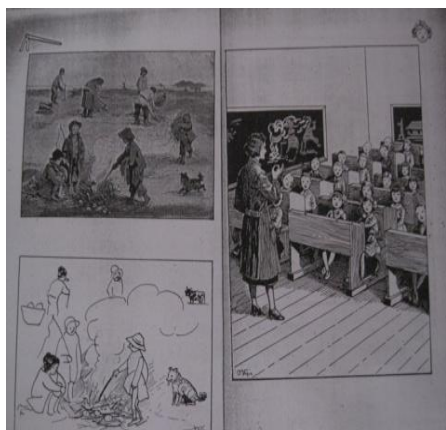
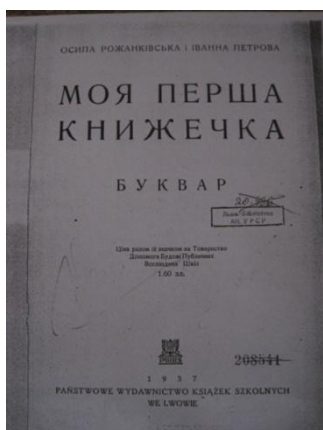
Труднощі, з якими стикалися українські вчителі, виявилися передусім у постійній нестачі підручників, посібників, методичних розробок. Тому логічно, що І. Петрів вирішила зробити свій внесок у розв'язання проблеми, яка мала велике значення для розвою українського шкільництва на галицьких землях.

Спільна праця з чоловіком була тим додатковим чинником, який впливав на захоплення молодої вчительки педагогічною роботою. Показово, що деякі зі своїх методичних розробок вона писала разом із Денисом. Щоправда, друкувалися вони й окремо, але, без сумніву, подружжя спільно обговорювало тематику й зміст своїх праць. Так, наприклад, у 1934 р. Іванна Петрів друкує велику статтю «Час підготовчої

праці в першій клясі», а поруч вміщена стаття Дениса Петріва «Загальні завваги до навчання в III клясі на підставі нових програм у 1934/35 шкільному році» [205]. Спільна професійна діяльність ще більше зміцнювала їхнє сімейне життя, приносила велике задоволення від роботи, від близькості переконань і однаковості поглядів на сутність і шляхи розв'язання проблем, які поставали перед галицьким шкільництвом.

Патріотична діяльність Іванни Петрів опинилася в полі зору польських властей. Приблизно в середині 1930-х р. вона була переведена польською шкільною владою до єврейської школи імені Ленартовича, щоб не дати їй змоги «на виховування українських дітей в національному дусі». Варто зазначити, що педагогічний талант Іванни Петрів був безсумнівним. Це засвідчує той факт, що та ж польська шкільна влада зобов'язала директорку згаданої єврейської школи «завжди засягати (враховувати – *I. С.*) її думки, коли йшлося про педагогічні справи школи» [292].

Маючи великий педагогічний досвід, *I. Петрів* щедро ділилася ним з іншими вчителями, а особливо з тими, хто тільки починав свою працю на освітянській ниві. З-під її пера вийшли підручники з математики, буквар «Моя перша книжечка», підготовлений разом із *О. Рожанківською*, посібник «Як учити неграмотних» (у співавторстві з відомим галицьким педагогом, організатором освіти в краї *Іваном Ющишиним*). Разом із чоловіком вона видала підручник «Зразкові лекції з природи».



I. Петрів була постійним співробітником друкованих органів товариства «Взаїмна поміч українського вчительства» – «Учительське слово», «Шлях виховання й навчання», додатку до нього «Методика і шкільна практика» та дитячих журналів «Дзвінок», «Світ дитини», «Мій приятель»; дописувала до газет «Діло» й «Новий час». Аналіз навіть окремих праць галицької вчительки дає підставу стверджувати про її

значний внесок у боротьбу за українську школу, у розвиток дидактичних ідей, загальної методики викладання [124; 176; 177; 178; 186; 197; 201 та ін.].

Попри великі перепони, чинені офіційною владою галицьким українцям у політичній, економічній, культурній сферах у міжвоєнну добу продовжувалося зростання їх національної свідомості, що особливо виявлялося в галузі освіти. Галицькі вчителі багато уваги приділяли розробці нових підходів до побудови навчально-виховного процесу в освітніх закладах на підставі здобутків світової психолого-педагогічної науки. Активні пошуки освітянами шляхів оновлення структурних компонентів навчально-виховного процесу (зміст, методи, форми, засоби) зумовилися високою національною свідомістю, відданістю державницькій ідеї, розумінням ролі школи в національно-культурному відродженні.

Коли йдеться про становлення І. Петрів як педагога, то необхідно зазначити, що дуже важливу роль у ньому відіграли творчі здобутки видатних українських педагогів, з якими вона співпрацювала у тогочасних педагогічних часописах – А. Домбровського, І. Ющишина, М. Семчишина, В. Хроновича («Учительське слово»), Д. Біланюка, А. Зеленого, Д. Козія, Я. Кузьміва, І. Кухти, В. Метенського, П. Мечника, Є. Пеленського, С. Русової, С. Сірополка та ін. («Шлях виховання й навчання») [57, 129-130]. Це була міцна когорта освітян, які саме у міжвоєнний період продовжували розвивати національну педагогічну думку, спираючись у своїх пошуках на досягнення української та світової педагогіки. І. Петрів разом зі своїм чоловіком цілком логічно вписувалась у це коло і зробила свій внесок у розвиток українського національного шкільництва. Вона теж обстоювала думку про те, що в основу процесу виховання й навчання має бути покладена національна ідея. Національне й загальнолюдське виховання розглядалися як нерозривні складові єдиного процесу.

І. Петрів була не стільки теоретиком педагогіки, скільки практиком. Але важливо підкреслити, що саме в цей час створювалися умови для реалізації теоретичних ідей у практичній роботі українських вчителів. Вони ґрунтувалися на твердому переконанні, що головною метою школи є не навчання, а виховання, побудоване на національній основі. Навчання ставало засобом виховання, яке було покликане готувати державно-національних активістів-патріотів, тобто людей, спроможних свідомо й

активно боротися за створення суверенної держави – України – і власною творчою працею приносити користь рідному народові.

Саме у міжвоєнний період, коли, власне, склалися й утверджувалися педагогічні погляди Іванни Петрів, формувався новий підхід до використання різних методів навчання, вдосконалення форм його організації та засобів. Показово, що в 1928 р. Денис Петрів справедливо зазначав: обов'язком учителя є не сліпе копіювання іноземних взірців, а їх творче використання на основі власних національних традицій, з урахуванням результатів постійного вивчення учнів. Він писав: «Кожний народ має свої питомі ціхи психічного і фізичного розвою, і тому абсолютно не можемо в повній користуватися успіхами праць на тому полі близьких нам сусідів, а також з праць далеких нам американців. На нас одже лежить обов'язок перевести поміри технічного і фізичного розвою наших українських дітей та вказати їх ціхи... Цей обов'язок сповнити мусимо ми, учителі українці, оскільки маємо претенсію до того, щоби нас уважали як справдішніх вихователів-спеців, а не бездушних ремісників...

Перш за все учитель мусить бути справжнім учителем-митцем. Так, як не можна поняти лікаря, який не знав би анатомії людського тіла, так не можна уявити в сьогоднішніх часах учителя, який не знає ґрунтовно основ експериментальної педагогіки» [118, 66-67].

Немає сумніву, що І. Петрів не лише добре знала ці думки свого чоловіка, а й повністю їх поділяла. Вона ніколи не була «бездушним ремісником», а справжнім «спецом», тобто професіоналом, який на власному досвіді прокладав нові шляхи в практичній діяльності вчителя.

Зрозуміло, що, враховуючи кращі традиції вітчизняної педагогічної думки, користуючись творчим доробком інших галицьких педагогів, І. Петрів не могла проігнорувати досвід світової педагогічної думки, хоча, як зазначалося вище, вона погоджувалася з думками Д. Петріва стосовно необхідності врахування принципу регіоналізму [57, 49].

Значний вплив на становлення Іванни Петрів як педагога мали також праці зарубіжних учених. Одним із них був американський педагог Джон Дьюї, який став одним із засновників так званої педоцентричної теорії та методики навчання, згідно з якою воно має вестися шляхом самостійного вирішення дитиною питань, які виникають у її практичній діяльності. За його твердженням, всі знання учні мають здобувати «шляхом» дії на

основі практичної самодіяльності та особистого досвіду [43, 107]. Ці погляди були дуже близькими до педагогічних переконань Іванни Петрів, про що свідчить, зокрема, її стаття «Один день в школі», де ідеї Д. Дьюї знайшли своє відображення (хоча не виключено, що вона могла дійти своїх висновків і незалежно від праць американського педагога). Без сумніву, цікавою для Іванни Петрів була теорія Д. Дьюї щодо ролі ігрової та трудової діяльності школярів у формуванні їх особистості.

Уже в еміграції, у виступі на Виховній конференції Об'єднання українських педагогів у Торонто (серпень, 1957) Іванна Петрів детально виклала основні положення теорії Д. Дьюї стосовно того, «що думка зароджується як плян потрібної акції. І що активність учня розвиває в ньому самостійну думку, яка для дитини є інструментом для розв'язки щоденних проблем і до досягнення наміченої цілі. Під час акції зрушується інтелект дитини і розвивається протягом цілої акції. Цей інтелект потрібний, – зауважує дослідник, – щоби творити пляни наміченої дії, себто думати. Потреба думання для творення є сильніша, як думання для самого думання» [174, 12].

Для цього, вважала І. Петрів, необхідна взаємодія учня і вчителя, поєднання контролю наставника з активністю, самостійністю його підопічного, бо «надто виразна контроля і гострі завваги впливають від'ємно на самостійну творчість дитини. Вона жде на вказівки й завваги вчителя, не ризикує власними потягненнями, щоби не наразитися на гостру критику. Дитина ведена на паску не відважиться ніколи на самостійну працю. І це в багатьох випадках залишається на ціле життя» [174, 12].

Таким чином, педагогічна діяльність І. Петрів, її становлення як непересічного педагога, хоча й почалося ще до першої світової війни, відбувалося переважно в міжвоєнний період – 20-ті–30-ті рр. ХХ ст.

Новий період у житті педагога розпочався з вересня 1939 р.

Нами не виявлено документальних даних про те, як провела Іванна Петрів два навчальні роки – 1939/40 і 1940/41, коли Західна Україна стала частиною УРСР. Ймовірно, вона продовжувала працювати у школі, хоча нові порядки в системі освіти, які запроваджувалися радянською владою, не могли викликати у неї інших почуттів, крім відрази. Про це можна дізнатися з її невеличкого оповідання «Антирелігійна робота» [123] (Додаток В.1).

Немає відомостей про життя Іванни Петрів та її родини у роки воєнних дій, коли Львів опинився під окупацією німецьких військ.

З 1944 р. Іванна разом із чоловіком, матір'ю і невісткою «серед паніки і аду» загальної евакуації виїхала до Німеччини. Там вона, не маючи можливості вибрати роботу за фахом, працювала на заводі.

Саме в Німеччині прийшло перше горе, яке надломило дух такої сильної людини. Денис Петрів помер у Єні від наслідків операції на рак, яка була здійснена саме перед виїздом з батьківщини.

У 1945 р. І. Петрів, як повідомлялося в одній із публікацій української емігрантської газети «Наша мета» (Канада), «по довшій скитанню з табору до табору, осідає в Бельгії» [285]. Живучи в монастирі, з якого можна було виходити лише за спеціальним дозволом, вона повністю віддається громадській і літературній діяльності.

Відсутність умов для педагогічної роботи, відірваність від улюбленої вчительської праці змусили Іванну Петрів шукати інші шляхи для самореалізації. Так, вона вирішує спробувати свої сили в «красному письменстві», намагаючись встановити бодай таким шляхом постійний зв'язок з дитячою аудиторією. І. Петрів пише вірші для дітей, молитви, легенди, оповідання, які друкуються на сторінках тогочасних релігійних часописів.

Однак важкі удари долі не припинялися. Старенька і хвора мати І. Петрів змушена була піти у притулок (жіночий дім) для перестарілих у Бельгії. Щоб залишатися поруч із нею до смерті та утримувати себе, І. Петрів «працювала у тому домі, перучи і прасуючи одяг» [11]. Мати Іванни, Антоніна Мурська, померла й похована в Бельгії.

Водночас і в такій ситуації І. Петрів знаходила час на громадсько-просвітницьку діяльність. З 1945 р. до 1954 р. вона була активним членом Українського допомогового комітету у Бельгії (1945), заступником голови Об'єднання українок Бельгії (1948 – 1954), вела курси вихователів для Союзу української молоді (СУМ). Тут вона дописувала до газет «Вісті», «Жіночий шлях», до журналів «Християнський голос», «Голос Христа Чоловіколюбця» під своїм прізвищем, а частіше – під псевдонімами Христя, Денисиха, Тітка Іванка та ін. Про широкий діапазон громадської діяльності І. Петрів серед емігрантів свідчить той факт, що вона в цей період співпрацювала з багатьма європейськими журналами, а також канадськими виданнями («Світло», «Голос Спасителя» та ін.).

Сумуючи за Батьківщиною і бажаючи бути корисною для тисяч українців, яких доля закинула далеко від рідної землі, Іванна Петрів видає у Бельгії невеличку за обсягом книжку «За душу дитини» (1949). Педагог намагалася допомогти молодим батькам в умовах «скитальницького життя» врятувати «молоді українські душі для Бога, і для України», порушувала наболіле питання сімейного виховання українських дітей на чужині [160, 1]. Ця «мала брошура Іванни Петрів, – зазначалося в передмові «Українського Видання» в Бельгії, – з честю сповнить велику роль першого посібника у виховній роботі молодих батьків і педагогів». На думку видавців, книжка мала позитивно позначитися на результатах «нашого повсякденного бою за душу дитини» [160, 2].

Попри свій вік і підірване здоров'я, І. Петрів (1953 р.) брала активну участь у керівництві дитячою оселею (інституцією літнього оздоровлення дітей – *I. C.*), створеною Українським допомоговим комітетом у Бельгії, де успішно використовувала свій багаторічний педагогічний досвід. Про авторитет, який вона здобула у Бельгії, свідчить той факт, що її від'їзд до Канади не залишився непоміченим. Так, місцева газета «Вісті» 15 червня 1954 р. вмістила статтю «На народній службі», в якій розповідалося про життєвий шлях галицької вчительки, про її творчі здобутки та активну громадську діяльність у Бельгії, в першу чергу – про її внесок у виховання української молоді на еміграції. Її земляки «з правдивим жалем і сердечними побажаннями супроводжали» її в дорогу до Торонто [113, 6].

У 1954 р. Іванна Петрів переїхала до Канади, де жив її син Ярослав з дружиною та двома дітьми, її онуками, – Мирославом і Зеноном.

Вибір Канади був обумовлений не лише родинними обставинами. Відомо, що Канада стала для українських емігрантів навіть популярнішою, ніж США. За даними І. Руснака, ще напередодні першої світової війни загальна кількість західноукраїнських емігрантів у Канаді сягала майже 200 тис. осіб [216, 103]. Нова хвиля української еміграції розпочалася після Другої світової війни. У Канаді утворилася чимала українська спільнота. Провідними чинниками її формування та саморозвитку, зазначає І. Руснак, були церква, громадсько-культурні організації й установи, рідномовне шкільництво [216, 110]. Додамо, що велике значення у цьому процесі мала й українська преса.

Природно, що І. Петрів, опинившись у Канаді, негайно включилася у громадську роботу української спільноти. Тут вона брала активну участь у

жіночому католицькому русі: була членом краєвої управи Ліги українських католицьких жінок (ЛУКЖ) у Торонто; тривалий час працювала редактором «Сторінки ЛУКЖ» у щотижневику «Наша мета»; з 1956 р. вела всю документацію Всеканадійської управи ЛУКЖ, що вимагало «велетенської праці й часу» [285]; у 1968 р. на крайовому з'їзді в Едмонтоні вона була обрана почесним членом Ліги українських католицьких жінок Канади.

Педагогічні зацікавлення І. Петрів пов'язували її з Об'єднанням українських педагогів Канади, де вона обійняла посаду заступника голови («місто-голови»). Педагог була членом редколегії журналу «Рідна школа», зокрема очолила його методичний центр. Зі створенням при Світовій федерації українських жіночих організацій (СФУЖО) в Торонто виховної комісії вона постійно проводила виховні семінари та започаткувала виховний порадишник у тижневику «Вільне слово». У 1959 р. Світова федерація жіночих організацій призначила її головою виховної комісії СФУЖО в Канаді, а в 1963 р. – виховною референткою Управи СФУЖО, яка розпочала свою діяльність проведенням вакаційних (канікулярних – *I. C.*) півосель. Одночасно І. Петрів продовжувала підтримувати зв'язки з Європою: дописувала до католицького журналу «Наша церква» (Англія), видала для інституту заочного навчання в Сарселі (Франція) «Скрипти методики виховання й навчання».

Померла Іванна Петрів у Торонто 5 листопада 1971 р., залишившись у пам'яті своїх співвітчизників взірцево скромною людиною, яка «все до себе критично наставлена, не вимагає ні признання, ні подяки». За спогадами її сучасників, вона свою багаторічну плідну працю уважала як «самозрозуміле, сповнення обов'язку» [285].



Виступаючи на жалобному мітингу з приводу смерті Іванни Петрів від управи Світової федерації українських жіночих організацій, Євгенія Янківська назвала її однією з «визначних діячок, що заслуговують на беззастережний респект» і наголосила на тому, що її «великий патріотизм, простолінійність, принциповість і хрустальний характер остане як взірць до наслідування майбутнім поколінням». Інша представниця ЛУКЖ –

Дарія Темник іменувала її однією «з найвизначніших доньок українського народу» [18].

ЗМІСТ ДИДАКТИЧНИХ ІДЕЙ ІВАННИ ПЕТРІВ

Зрозуміло, що крім об'єктивних чинників (грунтовні фахові знання, психолого-педагогічна та методична підготовка), які обумовлюють зміст, організаційні форми й методи навчальної роботи, велике значення має особистість учителя, його індивідуальні якості, педагогічні здібності.

Проблема формування творчої особистості вчителя особливо актуалізувалася в усьому світі у 1920-1930-х рр. Це пояснювалося значною кількістю наукових відкриттів і досягнень, зокрема в галузі психолого-педагогічних дисциплін, тогочасними реформами шкільництва (включаючи заклади з підготовки вчителів), розвитком теорії та практики навчання, зміною пріоритетів у навчально-виховному процесі (посилення його виховної функції) тощо.

У зв'язку з цим розширилися й поглибилися функції вчителя як вихователя. Для їх здійснення були необхідні не тільки сучасні знання зі спеціальності, психології та педагогіки, а й повага до дитини, здатність розуміти її психічне життя, вміння ставити психолого-педагогічний «діагноз» (тобто оцінювати рівень вихованості дитини та бачити вади, які необхідно виправити), прогнозувати її розвиток. Все це потребувало творчого підходу вчителя до виконання своїх обов'язків.

Загального визнання набув новий підхід у постановці й вирішенні питання системного зв'язку «учитель – учень». Особистісно зорієнтовані виховні технології мали підтримувати уявлення вихованця про себе як про особистість. Навчально-виховний процес орієнтувався на вироблення у дитини усвідомлення, що вона може стати розвиненою особистістю. Якщо ж педагог вбачає в дитині повноцінного партнера, то кожен із учасників спілкування обов'язково реалізує свою людяність, індивідуальність і неповторність.

Іванна Петрів, як і її колеги-новатори, працювала в дусі передових педагогічних ідей, поєднуючи традиційні методи навчання з інноваційними (дальтонівським, кореляційним, частково-пошуковим, евристичним, лабораторно-практичним тощо). Всі прогресивні вчителі вважали основними умовами оптимального вибору методів навчання їх

відповідність меті та змісту навчання, психологічним і віковим особливостям учнів, особистості вчителя.

Науковий доробок І. Петрів, який характеризується високим науково-педагогічним і методичним рівнем, обізнаністю з надбаннями світової дидактики, педагогіки, психології та фізіології дитини, став вагомим внеском у розробку дидактичних проблем, у вдосконалення методики викладання окремих шкільних дисциплін. Узагальнивши кращий світовий педагогічний досвід, в тому числі праці українських освітян, вона виробила власні педагогічні переконання, якими керувалась протягом усього свого життя. Аналіз професійних здобутків галицької вчительки дає підставу говорити про її значний внесок у боротьбу за українську школу, насамперед у розвиток теорії навчання та методики викладання.

Беручи до уваги об'єктивні та суб'єктивні фактори, що вплинули на педагогічну і просвітницьку діяльність Іванни Петрів, в її навчально-методичній діяльності можна виокремити три періоди: галицький, еміграції в Бельгії та еміграції в Канаді.

Перший етап припадає на час її учительської праці в Галичині (1911 – 1944). Тоді, викладаючи у школі, постійно друкуючись у різних галицьких педагогічних часописах, проводячи велику просвітницьку роботу, Іванна Петрів в основному приділяла увагу методиці викладання у початковій школі й наполягала на особливому значенні виховного аспекту діяльності вчителя.

Другий етап (1945 – 1954) – період еміграції в Бельгії – характерний посиленням уваги до виховання української дитини в чужомовному середовищі. Особливістю цього періоду є літературна творчість І. Петрів. Нові історичні й політичні умови змусили її зосередити свою освітянську діяльність у різних періодичних виданнях (переважно релігійного змісту), де вона друкувала як поетичні, так і прозові літературні твори для маленьких українців, що опинилися в еміграції. Водночас вона виступала і перед дорослою аудиторією як публіцист, пропагуючи необхідність збереження, навіть у несприятливих умовах, національної ідентичності.

Останній, третій період життя та діяльності Іванни Петрів (1954 – 1971), педагог провела в Канаді, де працювала редактором методичного відділу педагогічного журналу «Учительське слово», редактором сторінки Ліги українських католицьких жінок у Канаді (газета «Наша мета»),

організовувала українознавчі курси, вакаційні півоселі для українських дітей. Тоді ж І. Петрів повертається до розробки проблем дидактики та методики викладання різних предметів у початковій школі для дітей емігрантів, вимагаючи посилити виховну спрямованість навчально-виховного процесу, акцентувати на розвитку особистості учня.

У галицький період зміст педагогічного доробку Іванни Петрів був зумовлений розвитком теорії та практики навчання в краї у міжвоєнну добу. Особливе значення мала зміна мети школи, коли навчання стало засобом виховання, що було зумовлено намаганням виплекати національно-державних патріотів, спроможних свідомо й активно боротися за створення власної держави – України. Досить згадати слова П. Біланюка про те, що «школа, наближаючись тільки до життя і потреб народу, перестає бути інституцією виключно навчальною, стається чим раз, то виразніше інституцією *виховною*, або на одно вийде, інституцією *суспільною*» [15, 284]. З огляду на таке трактування мети і завдань школи, в галицькому шкільництві актуалізувався один із найважливіших дидактичних принципів – принцип виховуючого навчання. Відповідно до нього розпочалося оновлення змісту шкільної освіти: його основою стала національно-державницька ідея, а її віссю – українознавство. Одночасно змінюється саме поняття виховання – дитина стає не тільки його об'єктом, а й суб'єктом, що стало можливим завдяки утвердженню шкільництва на основі досягнень тогочасної педагогіки та психології.

Усі вищезазначені процеси стали темою для численних статей та брошур Іванни Петрів, її виступів на сторінках галицької педагогічної преси (написаних як одноосібно, так і у співавторстві з чоловіком).

Важливою особливістю багатьох праць І. Петрів був їх конкретний характер. Для неї було важливо надати вчителям (а особливо тим із них, хто ще не мав відповідного досвіду) методичну допомогу. Тому вона інколи вдавалася до майже стенографічного опису своїх уроків, безпосередньо відтворюючи стиль спілкування з маленькими учнями [177]. Водночас, педагог не захоплювалася теоретичними закликами. І все ж у своїх виступах, книжках, статтях, рецензіях Іванна Петрів не оминала загальних питань педагогіки. Вона зверталася до проблем організації навчально-виховного процесу, характеристики його основних компонентів, утвердження принципів виховуючого навчання з урахуванням вікових та психологічних особливостей дитини. За

твердженням галицької вчительки, «матеріал навчання невідповідний для дитячого віку, не тільки не виховує, а навпаки, шкодить вихованню» [174; 175].

Іванна Петрів наполягала на тому, що вивчення будь-яких дисциплін (а особливо українознавчих) має базуватися «на основі дитячих зацікавлень, поривів життєдіяльності». Тому вона акцентувала необхідність відштовхуватись у навчально-виховному процесі від найближчого оточення учнів, найближчої дійсності, від того, що дитина знає. Часто її педагогічні статті мали, на перший погляд, суто практичний (навіть фактографічний) характер.

І. Петрів рішуче відкидала притаманне для старої школи «механічне догматичне навчання», яке полягало в тому, що учень «визубрював» напам'ять те, що було в книжках. Натомість у статті «Активізація учня» галицька вчителька обстоювала принцип активності в навчанні. За її словами, «нова школа опирає ціле навчання на активній поставі учня, на самостійній його праці... Учні мусять з повною свідомістю і відповідальністю братися до праці не зі страху перед злою оцінкою, а з бажання здобути знання, з почуття обов'язку». Саме тому Іванна Петрів фактично виступала за визнання учня суб'єктом навчально-виховного процесу [143; 144] (Додаток А).

Наголошуючи на принципі активності й самостійності учнів у навчанні, І. Петрів ішла в тому ж напрямі, що й інші галицькі педагоги (Ю. Дзерович, Б. Калинович, І. Юцишин та ін.). Показово, що й чоловік Іванни, Денис Петрів, вважав одним із основних завдань учителя виховання у дітей самостійності [137, 13]. Засадничими умовами організації процесу навчання були його взаємозв'язок із життям, урахування регіональної специфіки, психічного стану учнів і класу, врахування рівня розумового розвитку дітей та вікових особливостей. Поділяючи погляди свого чоловіка, вона також наголошувала на потребі поєднання педагогічного керівництва з організацією самостійної розумової діяльності учнів: «Належить раз у раз звертати увагу, щоби шукали (діти – І. С.) способу найлегшого і найпростішого» [178, 13].

Одним із головних завдань теорії навчання І. Петрів вважала розвиток в учнів загальнонавчальних умінь і навичок: «У школі учень повинен навчитися працювати над здобуттям знання» [198]. З цією метою доцільно привчати дітей користуватися словниками, енциклопедіями,

знаходити допоміжні матеріали в бібліотеках, музеях, на зоологічних і ботанічних ділянках, серед природи тощо.

Весь науково-методичний доробок Іванни Петрів періоду її життя в Галичині був пронизаний ідеєю пріоритетності виховання українських учнів у навчально-виховному процесі. Вона реалізовувалася шляхом використання навчального матеріалу з високим виховним потенціалом. Про це свідчить низка уже згадуваних праць педагога: «Зразкові лекції природи в III клясі в 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7-ми клясових вселюдних школах» (1925), «Наука геометрії в народній школі» (1928), «Конкрети до науки рахунків в народній школі» (1932), «Прогульки в народній школі» (1933), «Як учити неграмотних» (1934), «Навчання віршів у III-ій клясі народної школи» (1935), «Навчання правопису в III-ій клясі народньої школи» (1935), «Діти говорять: Наука мови й вимови» (1936), буквар «Моя перша книжечка» (1937) та ін.

Свою педагогічну позицію щодо переваги виховання в навчально-виховному процесі І. Петрів підтверджує першими рядками статті «Наука геометрії в народній школі»: «Школа має научити дітвору дивитися на світ, відчувати його і розуміти. Учитель мусить зважати на це, що наука подавана в школі має тісно лучитися життям, дітвора мусить відчувати, що це, чого вона вчиться, буде їй в життю потрібне. Ученик насправду скористав зі школи, коли набув меткості ума і в кождім випадку дає собі раду, а ще краще, знає, чому так, а не інакше мусить поступити» [178, 13]. Отже всі запропоновані вправи, на переконання педагога, повинні сприяти вдосконаленню розумових здібностей учнів, поглибленню й розвитку їх пам'яті та уяви [155, ч. 6, 64].

У виховному процесі важливу роль І. Петрів відводила позаурочній роботі. Наприклад, для посилення виховного впливу шкільних дисциплін вона популяризувала та розвивала ідею використання у навчальному процесі народної школи «прогулянок» (екскурсій – *I. С.*), які на той час поширилися в багатьох західноєвропейських школах. Галицька вчителька була добре обізнана із системою їх організації [186, 51]. Вона вважала такі «прогульки» ефективною формою виховання у дітей любові до природи, рідного краю. Висвітлюючи методику організації та проведення такої форми навчання, Іванна Петрів звертала увагу переважно на її теоретичний аспект (тоді як Д. Петрів розробляв методику проведення

«прогулянок» для конкретних предметів, в основному природничого циклу) [118, 195-200].

І. Петрів закликала ніколи не забувати про головну мету виховання й навчання в галицьких школах – необхідність підготовки для майбутньої України здорових громадян. Гасло «Винесім школу на двір», на її думку, повинно стати «найновішем кличем у шкільному житті. Простір, повітря, сонце – це найкраще оточення для дитини, а всі з'явища природи й переживання серед цієї природи, – це найкращий конкрет і вчитель» [186, 46]. Можна сказати, що це переконання збігається із твердженням В. Сухомлинського про ефективність проведення в початковій школі уроків «під відкритим небом», що було одним із постулатів екологічного виховання.

Говорячи про необхідність прогулянок не лише «на природу», а й, наприклад, на пошту, в громадські організації, в читальні, вчителька попереджала: учнів слід не просто знайомити з тими чи іншими видами праці, але й учити оцінювати її результати, робити висновки, що повинно вплинути на формування відповідних переконань учасників екскурсії, їх громадянської позиції.

Важливе місце в теоретичному обґрунтуванні використання «конкрет» (наочності – *I. С.*) у навчально-виховному процесі початкової школи І. Петрів відводила виготовленню їх самими дітьми на уроках ручної праці. Водночас вона зауважувала, що це необхідно робити тільки за умови, що у дитини розвинена уява (це мало і певне практичне спрямування). Отже, розглядаючи проблеми використання різних засобів навчання на уроках (зокрема математики), І. Петрів перш за все підкреслювала їх значення для виховання розумового (розвиток навичок аналізу, синтезу, уяви, пам'яті, логічного мислення тощо), естетичного, економічного та трудового (діти самі застосовували в практичній діяльності результати своєї праці) і т.п. Головний наголос при цьому вона робила на підготовці учнів до «співжиття» із довкіллям.

У своїй практичній роботі І. Петрів опиралася на новітні методики навчання, у яких значна увага приділялася так званому «осередку зацікавленості», коли об'єднувалися різні «ділянки» одного предмета або лекції з різних предметів, утворюючи «сконцентровану цілість». Вона навела приклад одного циклу лекцій для другого класу «цілоденної» або вечірньої школи (Додаток А.2). Його основою педагог визначила «методу

осередків заінтересувань, яка концентрує всі вправи довкруги однієї ідеї, яка може бути зачеркнута з програми навчання або актуальних випадків», запропоновану бельгійським ученим О. Декролі. У своїх теоретичних міркуваннях, як зазначає І. Петрів, він дійшов висновку про те, що в «дитячій психиці духовні чинники не співіснують відокремлено, – вони діють рівночасно і тому чи то почуття, чи спостережливості не можна виравляти для них самих, а тільки в сполучі з активністю розумової думки, волі й свідомості» [171, 7].

Таким чином, особливу увагу І. Петрів приділяла залученню дітей до самостійної роботи з використанням отриманих знань у практичній діяльності. Цьому сприяло застосування дослідницького методу, створення умов для формування й висловлювання власної думки дітьми, розв'язання завдань різними способами: «одні з них ведуть до цілі скорше, другі пізніше, однак всі треба приймати, одобрювати, щоби не знеохотити дитини до дальшого дослідження». Отже, при будь-якій нагоді І. Петрів наполягала на посиленні виховної спрямованості процесу навчання, особливо під час вивчення поезії.

Так, у статті «Навчання віршів у VII-ій класі народної школи» (1935) педагог зазначала, що вірш є «самостійною дидактичною одиницею і своєю мовою, формою та змістом впливає на вшляхотнення почувань, на вироблення естетичного смаку». При вивченні літературних творів «діти переживають, передумують, оцінюють, а особливо, власно інтуїційно відчують вартість і красу твору» [176, 131]. Тому, запропонувавши методику вивчення вірша, автор ратує за обов'язковий обмін враженнями й думками, які діти повинні висловлювати самі, без «принуки», без «навідних» запитань, щоб сприйняти етичний і виховний аспекти вірша. І. Петрів зауважувала, що інколи його можна інсценізувати, але не завжди треба вчити напам'ять. Вона навіть стверджувала, що «задавання вірша до вивчення напам'ять дома належить до антипедагогічного з'явища і є зайвою стратою часу». Зазначимо, що така позиція І. Петрів є дискусійною і не підтверджується наявним педагогічним досвідом. Тим не менше, треба зважувати на ідею вчительки – вона виступала проти механічного відтворення тексту, наполягала на його свідомому сприйнятті: «Вдома може дитина вивчене в школі втривалити, повторити і це приходить їй легко, бо тоді чує вона самовдоволення зо своєї праці, а не знехоту» [176, 133].

Важливу роль у розв'язанні проблеми навчання й виховання учнів автор відводила вибору поезії для молоді, що «має велике значіння в її розвитку емоціональних почувань, естетики й суспільного виховання. Даваймо нашим дітям правдиві діточі чи молодечі вірші. Даваймо їм у віршах їхні переживання, сонце й радість життя! Даваймо приклади молодечих поривів і діл!» [176, 134]. При цьому І. Петрів вважала за потрібне використовувати знання учнів з інших предметів, тобто здійснювати «кореляцію», в першу чергу – спогадів, включати їх у виконання творчих завдань.

Друкованим працям Іванни Петрів притаманний не лише професіоналізм, але й висока загальна культура та добрий естетичний смак. Але є ще одна риса, властива усім її статтям, і вона вражає найбільше – це справжня, за словами І. Петрів – «войовнича» (а сказати краще – приховано полемічна) повага до дитини. Сучасний фахівець обов'язково відчує в роботах учительки серйозне наукове підґрунтя, безперечну обізнаність авторки з найновішими здобутками тогочасної педагогіки, психології, загального мовознавства тощо.

В останні десятиріччя в освітянських колах стало широко вживатися поняття «педагогіка співробітництва», з якою багато в чому пов'язана діяльність педагогів-новаторів. У науці вже встановлено, що педагогіка співробітництва спрямована на демократизацію і гуманізацію педагогічного процесу. Інакше кажучи, суть її полягає у спільній діяльності вчителя та учнів, що ґрунтується на взаєморозумінні й гуманізмі.

Звертаючи увагу на творчі завдання вчителя, Іванна Петрів, дотримуючись на практиці принципу виховуючого навчання, широко використовувала такий його метод, як діалог. Цей термін вживається у різних значеннях. Перш за все, йдеться про один із основних типів мовленнєвої комунікації.

У педагогіці використання діалогу як особливого методу відоме ще з часів античності (сократичний діалог). Не випадково видатні педагоги минулого (Я. Коменський, Й.-Г. Песталоцці) приділяли велику увагу характеру і стилю повсякденного спілкування вчителя й учнів. Так, Я. Коменський у своїй класичній праці «Велика дидактика» підкреслював, що в навчанні, яким би серйозним воно не було, слід користуватися формою дружніх бесід, змагань тощо [89, 63]. Й.-Г. Песталоцці наполягав

на необхідності створення між учителем і учнями таких відносин, які б сприяли пробудженню й поживленню всіх «моральних почуттів». Він був переконаний у тому, що особливо в перші години навчання діти й учитель ніби-то «змішуються», виконуючи то роль учителя, то роль учня.

Може скластися враження, що ці ідеї співзвучні з так званою ланкастерською системою навчання. Насправді ж тут існує суттєва різниця. Й.-Г. Песталоцці писав не про взаємне навчання, а про характер спілкування вчителя з учнями, коли, наприклад, навіть у дитячих забавках наставник бере участь не стільки як наглядач, скільки як учасник, нарівні з дітьми [89, 345-346].

У радянській педагогіці діалог як метод не набув великого поширення, бо авторитарний характер тогочасного суспільства наклав свій відбиток і на школу. Авторитет учителя мав бути непорушним, вільне спілкування з учнями вважалося не дуже бажаним. У навчально-виховному процесі панував здебільшого не діалог, а монолог. Ситуація почала змінюватися в період так званої перебудови.

Намагаючись утвердити сучасну школу на засадах гуманізму, мусимо враховувати кращі здобутки, накопичені нашими попередниками. Важливо підкреслити, що саме в процесі діалогу досягається той ступінь взаємної довіри, що стає основою взаєморозуміння, взаємоповаги і взаємодовіри. Щодо цього варто навести один приклад зі статті Дениса Петріва «Реалізація наукових програмів» (1933): «Учитель завважив, що один учень плаче. Довідується від нього, що він загубив олівець. Діти шукають. Учитель питає: який був цей олівець? як виглядав? Діти відповідають і свobodно про це висказуються. Вкінці один із товаришів жертвує цьому хлопцеві свій олівець. Учитель використовує цей гарний приклад товариського пожиття, доброти серця. Звертає увагу, що плакати в таких випадках не треба. Плач нічого не допоможе... Люди плачуть тільки за дуже дорогими особами – за мамою, татом, дітьми, а діти за батьками...» [139, 121].

Використання діалогу у практичній діяльності характерне і для Іванни Петрів. Розглядаючи його як важливий метод навчальної діяльності учнів, І. Петрів зазначала, що ефективність впливу діалогу багато в чому залежить від особи вчителя, від його інтелігентності й розуміння ваги підготовки до нього. На думку педагога, в розмові необхідно «викликати відповідний настрій і на його тлі виклинемо опісля

почування любови до рідного краю. Не входить в дрібниці, а мати все на тямці, що цілю розмови (поговірки) є подати усі річеві відомості, які приходять в оповіданню, а не научити спеціально про Самоїдів і їх країну» (це була тема твору) [204, 10].

На її глибоке переконання, такі бесіди аж ніяк не можна вважати «зайвою стратою часу, як дехто з нас думає». Вони необхідні для поступового розвитку дитини як в інтелектуальному, так і в емоційному сенсі. «Учитель, – писала І. Петрів, – не повинен вимовлятися тим, що в нього подвійні відділи, численні кляси, що нема в таких умовинах часу на балачки з дітьми. На це мусить бути час. Це ж балачки, що їх можна дуже добре вести в час перерв, під час снідання, перед наукою. Трохи доброї волі вчителя, а користь подвійна; дитина вчиться володіти літературною мовою і вчиться висказувати свої думки, що дуже полегшує працю при навчанні інших предметів» [142, 9, 11].

Галицька вчителька підкреслювала, що використання діалогу в позаурочний час має свою специфіку: «Розмови ці ведемо без означеної цілі, а тільки принагідно, звичайно на актуальні теми. Це звичайна товариська балачка. Тоді раз розказують діти, раз учитель, напереміну... В часі такої балачки мусить бути інший настрій, як на звичайній шкільній лекції. Щирий, радісний зв'язок між особою вчителя і дітьми – це запорука успіху вправних балачок». На її погляд, «розмови, гутірки чи балачки» в позаурочний час мають додаткове значення ще й тому, що вони «затирають у дитини враження «шкільної лекції» та дають їй хвилину свободи в висказуванні думок на таку тему, що її саме в цей мент цікавить...» [142, 9, 11].

Іванна Петрів постійно наполягала на значенні невимушених «балачок» з учнями для позитивних результатів при навчанні різних шкільних предметів. Вона не мала жодних сумнівів щодо важливої ролі діалогу як методу навчання у процесі спілкування (система «вчитель – учень») у школі і поза її межами.

Можна припустити, що інтерес до діалогу виник у неї під впливом К. Малицької, ще за часів її навчання у виділовій дівочій школі імені Т. Шевченка. Як згадувала Іванна Петрів, наприкінці кожної лекції (уроку) її улюблена вчителька «ставила питання так, щоб збагнути власну думку учениці на дану справу. Сьогодні в школах це називають —

«дискусія». І це була найцікавіша частина лекції, бо не бракувало там гумору» [182, 38].

Щодо вищеописаного методу показовою є побудова «Зразкових лекцій з природи в III класі в 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7-ми класових вселюдних школах» (1925), розроблених спільно з Денисом Петрівим. У цьому посібнику наведено зміст розмов з учнями відповідно до програм із природознавства. Кожну розмову («поговорку») побудовано з урахуванням попередньо отриманих дітьми знань. Крім того, ці бесіди передбачали використання актуальних на той час елементів лабораторного методу навчання (підготовку до розмов, досліди, спостереження діти виконували самостійно вдома); пошукового («...до кожного нового відкриття дійшли самі діти, а слово учителя заступило їх працю тоді, коли се конечно...»); дискусійного («напроваджуємо, порівнюємо, розвиваємо дискусію і сим способом відкриваємо нові правди»). Вся робота учнів на уроці, на думку авторів, повинна будуватися на їх самостійності та активності [142, 2-5]. Слід зазначити, що до підручника додано поради «Як вести дневничок» (щоденник спостереження за природою), а також невеличкий українсько-польський словничок, який мав на меті полегшити працю учнів при користуванні польськими виданнями.

Таким же чином І. Петрів радила проводити уроки з української мови. Вона намагалася проводити вивчення тих чи інших граматичних форм у вигляді гри, використовуючи зацікавленість дітей, залучаючи їх до діалогу.

Саме активність учня розвиває в нього самостійність думки, яка (згідно з педагогічними поглядами Д. Дьюї) є для дитини інструментом для розв'язання щоденних проблем і досягнення мети в цілому.

Навіть у процесі вивчення віршів напам'ять, де, здавалося б, не так просто використовувати форму діалогу, педагог радила вести розмову з дітьми. Це корисно робити після першого читання твору. Висловами дітей треба керувати так, щоб розвинути провідну думку, розкрити задум автора, якщо треба – пригадати історичні події тих часів і т.п. В «часі розмови наступає духове облегшення» [176, 132].

Отже дидактичні ідеї Іванни Петрів у міжвоєнний період сформувалися й розвивалися відповідно до творчих пошуків галицької дидактичної думки. У наступні періоди (емігрантські роки в Бельгії та

Канаді) дидактика не займала основного місця в діяльності І. Петрів, але залишалася сферою її зацікавленості. Головними у її творчості стали проблеми виховання українських дітей в еміграції, зокрема збереження й вивчення української мови як засобу запобігання національній асиміляції українців.

Щоправда, вона не втрачала інтересу до питань дидактики та методики викладання в початковій школі. Досить згадати назву однієї з її праць – «Активізація учня» (1956, передрук 1992). Саме в ній Іванна Петрів аргументовано наполягала на одному з основних постулатів своєї педагогічної концепції, який впливав із глибокого переконання вчительки в тому, що процес навчання – двосторонній, і учень є не тільки його об'єктом, а й суб'єктом. З огляду на це, необхідно створювати умови для *активізації учнів*, що було надзвичайно актуальним в емігрантських школах, в умовах чужомовного оточення. «Рідна Школа, – писала І. Петрів, – мусить прямувати до активізації учнів, мусить призвичаїти їх самостійно працювати над собою», бо від «цього залежатиме, чи молодь після закінчення навчання в Рідній Школі буде далі працювати над здобуттям ширшого й основного знання про Україну та українські справи, чи попаде в поворотну по письменність» [144, 35].

Прикладом такої роботи учителя й учня є запропонована педагогом у працях емігрантського періоду методика навчання читання в народній школі, де наголос зроблено на необхідності самостійного «тихого читання», яке «привчає дітей працювати над лектурою і студіювати». Зауважимо, що такої ж думки дотримувався і видатний галицький педагог Я. Кузьмів. Звертаючись до деяких положень психологічної теорії біхевіоризму, він вважав, що «*тиха мова*» (тихе говоріння, тихе читання) є по суті синонімом *думання*. Тому навчити учня тихого читання і означає навчити його думати, тобто розуміти текст, переживати прочитане, бути учасником подій [62, 47-48]. Саме цими принципами керувалась Іванна Петрів, коли пропонувала привчати учнів «до розумного читання лектури, дитячих чи юнацьких журналів, до самостійного студіювання історії, географії і т.п.», що, зокрема, давало змогу молоді самостійно здобувати українознавчі знання [197]. Як бачимо, і в даному випадку І. Петрів не забувала основного гасла, яке було притаманне її педагогічній концепції: навчання є засобом виховання. У тісному зв'язку з таким розумінням

їхньої сутності педагог постійно обстоювала тезу «Навчання й виховання – це паралельні процеси».

Вище зазначалося, що галицьким учителям взагалі була притаманна впевненість у неподільності навчання й виховання; при цьому перевага надавалася останньому. Ці погляди, властиві Іванні Петрів ще у 20-30-ті р. ХХ ст., стали ще більш виразними в її виступах на педагогічну тематику у період еміграції. Так, у 1957 р. вона виступила з доповіддю на виховній конференції Об'єднання українських педагогів у Торонто, де підбила підсумок своїх постійних роздумів стосовно проблеми «*виховного навчання*».¹

На думку Іванни Петрів, «...новітня школа мусить вигнути виховання понад знання. Вона не має наповняти голови дітей відомостями й подавати їм репертуар фактів, слів і формулою. Вона має сформувати людину, приготувляти характери до майбутнього життя». Це означало, зокрема, необхідність навчити дитину «розуміти і практикувати чесноти й права громадянина держави і члена національної, в нашому випадку української спільноти. Навчити дитину правильно думати, безпосередньо обсервувати, виробити у дитини змилювання до самостійного доходження, призвичаїти дитину відповідно порівнювати, класифікувати знання й лучити одні з одними» [174, 11].

Розвиваючи ці положення, Іванна Петрів наполягала: «Не той учитель добрий, що зумів натолочити в мозки дітей великі кількості знання, а той, що зумів тим знанням добитися правдивого національного виховання, себто пошани й любові до всього, що українське, радості й вдовілля учнів з їхньої приналежності до української нації, готовості працювати, сягати верхів і перемагати з думкою про Україну» [175, 27].

Таким чином, І. Петрів постійно наголошувала на пріоритетному значенні самовиховання, яке повинно бути національно спрямованим. Воно має тривати не тільки в позаурочний час (як це іноді практикувалося, та й практикується досі), але у самому навчальному процесі: «в процесі навчання виховуємо учня, виробляємо в ньому

¹ Відомі дві публікації тексту доповіді Іванни Петрів: «Навчання й виховання – паралельні процеси» (Учительське слово (Канада). – 1957. – Ч. 10. – С. 11-12) і «Навчання й виховання це паралельні процеси новітньої школи» (Життя і школа (Канада). – 1990. – № 5 (238). – С. 26-27). Тексти не збігаються, хоча основні ідеї І. Петрів по суті однакові. У даному виданні використано як першу, так і другу публікації, які, на нашу думку, доповнюють одна одну.

настирливість в роботі. Призвичаємо його доводити діло до кінця – добиватися мети. Привчаємо до докладності, до раціонального розподілу часу і т.п.» [174, 11]. Кожний навчальний предмет, на думку педагога, створює умови для виховання, вносить у нього щось специфічне. Так, наприклад, для патріотичного виховання учнів Іванна Петрів пропонувала об'єднувати предмети українознавчого циклу – українську мову, історію та географію України, українську літературу тощо [171, 7-8].

У доповіді розкрито основні теоретичні положення організації виховного навчання у школах. За твердженням автора, тогочасне виховання мало на меті «виховати повновартісну людину. Вона повинна відзначатися тривким добрим характером, сильною волею, людиною, яка кермувала б у житті засадами моралі, у нашому випадку засадами християнської моралі. Людиною релігійною, свідомою своєї національної приналежності, добрим громадянином держави. Людиною меткою, зарадною, людиною ініціативи й чину. Людину з виразними прикметами своєї особовості» [174, 11].

Звідси випливав висновок: «найважливіше завдання вчителя навчити дітей не тільки деклямувати про любов до Батьківщини, про вірність своїй церкві, про любов до ближнього, але навчити їх те все в щоденному житті виконувати, доказувати ділом». Щоби розв'язати важливе завдання нової школи – домогтися врахування «природи дитини» – необхідно було, окрім іншого, постійним вивченням рівня розвитку дитини, «її духовного й фізичного стану... виробляти в дитині релігійне життя, інтелектуальну культуру, т. зн. критичний змісл, належне зрозуміння моральної свободи» [174, 11-12].

Отже головними умовами ефективної побудови навчально-виховного процесу Іванна Петрів вважала врахування конкретних умов і обставин, в яких відбувається навчання; здійснення індивідуального підходу до учнів залежно від віку й рівня їх підготовленості; прояв творчості учителя у виборі матеріалу, методів і форм взаємодії з учнями, а також врахування особистості самого вчителя.

У доповіді на II педагогічній конференції Об'єднання українських педагогів у Торонто І. Петрів неодноразово поверталася до думки про те, що вдалим способом розв'язання освітньо-виховних проблем є «конкретне й зосереджене на самому житті» навчання, яке відкидає вербальне, виключно теоретичне інформування, сприяє розвитку в дитини «тяги до

самостійної праці, до самостійних висновків, що є запорукою дальшої самоосвіти учня» [175, 26]. І. Петрів визначила основні завдання педагогів – навчити дитину самостійно користуватися навчальною літературою та іншими джерелами інформації, щоб вона полюбила книжку; формувати в учнів загальнонавчальні уміння й навички; домогтися усвідомлення родинного впливу на становлення національної свідомості дитини.

Водночас варто згадати дуже слушне застереження галицької вчительки. У своїй доповіді вона наполягала на необхідності врахування особливостей психічного розвитку дитини: «Матеріал навчання, невідповідний для дитячого віку, не тільки що не виховує, а навпаки шкодить вихованню». На її думку, навіть звеличання «смерти за батьківщину теж шкідливе для дітей народної школи. Дитина радіє життям, і смерть, хоч би як свята й героїчна, переймає її жахом. Треба учням дати приклади творчої та будуєчої праці для свого народу, треба навчити їх жити для народу, здобувати знання, перемагати труднощі й перешкоди в розбудові нації, оце й буде справжнє національне і патріотичне виховання» [175, 27].

Таким чином стрижнем педагогічних ідей Іванни Петрів було визнання єдності процесів навчання й виховання у розвитку й формуванні особистості дитини. Дидактичні принципи, якими вона керувалася, її методичні поради ґрунтувалися на кращих здобутках тогочасної системи освіти, враховували праці сучасників – педагогів Галичини. Ідея поєднання навчання й виховання, свідомого плекання національних почуттів набула особливого значення в емігрантський період діяльності Іванни Петрів, коли першочерговою стала проблема підготовки молодого покоління до відновлення й розбудови власної держави.

ІВАННА ПЕТРІВ ЯК МЕТОДИСТ

Педагогічний доробок Іванни Петрів характеризується високим науковим і методичним рівнем, обізнаністю з проблемами світової дидактики, педагогіки, психології та фізіології дитини. Він передусім виявився вагомим внеском у розробку теорії та практики навчання дітей у Східній Галичині та в місцях осідку українців-емігрантів. Водночас теоретично обґрунтовані структурні компоненти навчально-виховного процесу, умови їх оптимального вибору, принципи організації освіти, які І. Петрів намагалася покласти в основу власної практичної діяльності та

які стали підґрунтям її методичних порад учителям і були висвітлені у статтях, рекомендаціях, у конспектах уроків із різних предметів, мають загальноукраїнське значення.

Розмірковуючи над методами навчання, які використовувалися вчителями у першій третині ХХ ст., І. Петрів виступала проти поширеної у практиці школи тенденції, суть якої полягала в тому, що «учитель подає готові знання учням, подібні нераз до солодкої пілюлі, котру учень проковтує без найменшого труда, і ця пілюля мов наркотик заспокоює цікавість учня, присипляє його зацікавлення, послаблює апетит до глибших самостійних доходжень». У такому випадку бажання батьків і вихователів водити дітей «на мотузку дома як і в школі» може призвести лише до «гальмування природного потягу учнів до самостійного діяння» [198, 13-14]. Про це І. Петрів писала вже в еміграції, але дані погляди сформувалися ще в галицький період діяльності.

Щойно розпочавши вчительську працю, І. Петрів усвідомила: лише спільна робота наставника й учня, намагання пробудити в дітях зацікавленість процесом самостійного навчання, розвиток у них жаги пізнання є запорукою успіху – не лише у навчанні, але й у подальшому свідомому житті в соціумі. Саме такими міркуваннями обумовлені методичні погляди, галицької вчительки.

Педагог-практик, Іванна Петрів основною формою навчання визнавала урок. Складовими кожного уроку вона вважала: 1) актуалізацію теми; 2) подачу нового матеріалу; 3) узагальнення (зв'язок із попереднім матеріалом); 4) застосування на практиці нових відомостей. Водночас вона постійно підкреслювала, що ефективність уроку підвищується тоді, коли він є методичною одиницею в системі взаємопов'язаних форм навчання. Саме тому будь-які вправи, складені з урахуванням психологічних особливостей дітей, повинні сприяти вдосконаленню розумових здібностей учнів, поглибленню й розвитку їх пам'яті та уяви, а головне – викоріненню неправильних мовних зворотів, «говіркових висловів» і виробленню навичок володіння літературною українською. «Ми всі українці, мусимо мати одну мову, мусимо всі однаково говорити. Одна мова злучить нас ще сильніше, а в єдності сила!» – стверджувала авторка [155, ч. 6, 64].

Вчителька була переконана, що великі можливості для мовних вправ дають шкільне й домашнє читання, словникова робота, складання (разом

із дітьми) «збірних» оповідань і описів, використання малюнків, образків (ілюстрацій – *I. С.*), лялькові інсценізації тощо. Окремий розділ у роботі «Діти говорять» вона присвятила методиці використання різних засобів, які мали сприяти розвитку навичок говоріння. Діалог як важливий метод навчання *I. Петрів* пропонує використовувати при будь-якій нагоді. Наприклад, діти принесли в школу ляльки. На цій основі можна побудувати дуже цікаву розмову між дітьми й учителем. «Це гарна лялечка! Хто тобі її зробив?» – і т.д. За допомогою малюнків відбувається розвиваюче навчання: «Підносяться рученята одні по других; деякі вискакують із лавок, інші метушаться. Не є це об'яв некарності кляси; навпаки, це об'яв великого зацікавлення. Позволяємо дітям розбалакатися. Це буде лекція мови без спеціальної згори означеної цілі» [155, ч. 6, 25].

Як уже зазначалося, разом зі своїм чоловіком *Іванна Петрів* сприяла популяризації та розвитку ідеї використання екскурсій у навчальному процесі народної школи. Було запропоновано зразок організації цілого дня навчання на прогулянці з повним виконанням завдань, запланованих на день (українська мова, географія, природознавство та ручна праця). Цей спосіб навчання був, по суті, одним із варіантів інтеграції («синтези») в навчанні [186]. Показовими є міркування *I. Петрів* стосовно можливості інтеграції вивчення історії з предметами природничого циклу. Здавалося б, писала вона у статті «Історичні прогульки», що історія є самотнім навчальним предметом, що немає нічого спільного з «природою землі й її географічним положенням». Насправді ж, за її переконанням, «щоби зрозуміти, чому ... якійсь нарід не міг зорганізувати сильної й тривалої держави, треба пізнати географію й природу його етнографічної території» [202, 110]. Саме на таких принципах інтегрованого навчання й радила вчителька організувати прогулянки.

Головними умовами ефективного застосування на практиці підготовленого *Іванною Петрів* методичного посібника «Історичні прогульки» автор вважала врахування конкретних умов і обставин, в яких відбувається навчання; індивідуальний підхід до учнів залежно від віку й рівня їх підготовленості; прояв творчості вчителя у виборі матеріалу, методів і форм взаємодії з учнями, а також врахування особистості самого вчителя.

Увага *Іванни Петрів*, як і *Дениса Петріва*, до предметів природознавчого циклу не була випадковою. Подружжя намагалося

навчати дітей життю «серед життя, а не в шкільних мурах». Для реалізації цієї мети особливе значення мали «прогульки» в природу.

Галицька вчителька приділяла велику увагу методиці проведення історичних екскурсій. Вона стверджувала, що «історія якогось народу, – це історія поодиноких його земель, а кожна з них становила нераз окреме державне тіло» [202, 110]. Починати її вивчення педагог радила з найближчого оточення, наприклад, рідного села, його історії. Цим самим забезпечується дотримання загальнодидактичного принципу «від близького до далекого»; принципу регіоналізму, який «у навчанні історії полягає саме на тому, щоби в першу чергу пізнати історію свого рідного місця, а опісля сягати треба по щораз ширші круги – найближчі околиці, землі – державу». Згодом, зазначала Іванна Петрів, відбуваються і «дальші прогульки», де використовуються природне зацікавлення дітей, яке, на думку вчительки, треба розбуджувати для виховання «пошани й любови до всього, що своє, рідне й таке близьке».

Під час таких прогулянок учитель мусить навчити дітей шанувати старовину, «сказати про потребу консервувати ентузіастичну любов навіть до малого камінчика, що нагадує нам нашу історію». Така добре обдумана й підготовлена «історична прогулька принесе далеко більше користі, ніж суха вербальна лекція в клясі». Аналогічно І. Петрів радила проводити екскурсії до музеїв, звертати увагу на архітектуру, зокрема церковні споруди тощо. Якщо ми зуміємо, – писала І. Петрів, – «розбудити в діточому серденьку любов до свого рідного села як до частини цілої Батьківщини, то можемо бути певні, що вона вважатиме інтереси цілої Батьківщини інтересами свого села й своїми власними. Тим чином виховаємо з неї патріотичного громадянина в найширшому розумінні» [202, 111-112].

Плеканню в учнів любові до рідного краю, рідної оселі сприяє також запропонована І. Петрів методика проведення уроку з читання, зокрема вивчення у п'ятому класі народних шкіл «уступу» (уривку – І. С.) «Любов до рідної землі». Саме вивчення цього оповідання й обговорення з учнями долі його головного героя – маленького Самоїда, якого привезли з «холодної батьківщини» до міста, до школи; використання описів побуту, одягу, житла, традицій народів півночі, одним словом, елементів етнографії, дає учителю можливість пробудити в учнів співчуття до хлопчика, котрий не міг жити далеко від рідного краю. І хоча, пише

І. Петрів, «країна там холодна, а мимо цього тамошні жителі люблять свою землю» [204, 8]. Отже, виховний потенціал твору полягав у можливості формування в учнів переконання, що любов до Батьківщини є одним із найблагородніших людських почуттів.

Одним із найголовніших педагогічних постулатів І. Петрів було виховуюче навчання. Це й зумовлювало спрямованість її методичних пошуків і знахідок. Прикладом цього може бути її стаття «Навчання правопису в III-ій класі народної школи» [177]. Вона присвячена конкретній, суто методичній меті – дати учням III класу уявлення про ступінь порівняння прикметників. І дуже показово, що, розкриваючи цю тему, вчителька творчо використовує різноманітні методи, прийоми, засоби та форми роботи, демонструючи взаємозв'язок теоретичних надбань педагогіки з живою практикою роботи в початкових класах.

Так, добір матеріалу для уроків І. Петрів здійснювала, враховуючи принцип зв'язку із життям, наводячи молодшим школярам приклади з їх найближчого оточення. Наприклад, після контрольної роботи на тему «Закінчення другого ступеня прикметників» вчитель «ставить» завдання: «Опрацювати правило, як і де писати наростки (суфікси – *І. С.*) «ова» й «ува»». Для цього вчитель, роздаючи зошити, немов ненароком скаже: «Добрий папір, Івасю, в твоєму зшитку (зошиті – *І. С.*). – Де цей зшиток купований? – Де твій зшиток купований, Марія? – А де твій купований, Славку?». Тепер один учень напише на таблиці слово «купований» (наросток «ова» учитель поведе коліром)».

Методично правильно і доступно підібраними запитаннями «Чи ти все ходиш до кооперативи купувати?» – «Де ходить купувати твоя мама?», «Де ми повинні все купувати?», педагог підводила учнів до наступного етапу уроку – написання на другій половині таблиці слова «купувати», а вчитель «поведе наросток «ува» коліром» [177, 30].

Так, у результаті обговорення і виконання вправ протягом тривалого часу, учні вносили в таблицю «Прикметники другого ступеня» з суфіксами «ова» й «ува».

Особливо цікавим у творчому доробку І. Петрів є використання при розгляді складної теми «Ступені порівняння прикметників» елементів ігрової діяльності, в основу яких покладено твори усної народної творчості. Зокрема, вона пропонує використати на уроці цікаву казку або

оповідання, «де буде багато різних прикметників, що їх можна б степенувати».

Педагог радить для цієї цілі розказати дітям казку про «злу мачуху й князівну Снігурочку. Княгиня – мачуха питала в зеркала: «Зеркальце, скажи мені, чи я гарна?» Зеркало відповідає: «Гарна, ти, гарна, княгине, та гарніша за тебе Снігурочка». Можна додати, зауважує Петрів, що княгиня питатиме, чи вона мудра. Зеркало відповідає: «Мудра, ти, мудра, та Снігурочка ще мудріша». – Можна додати ще кілька питань княгині з іншим прикметником, а все добирати такі, щоб було бодай за два з кожної групи закінчень...» [177, 30].

Підбір зрозумілого для учнів змісту, залучення їх до ігрових форм навчання, творче використання наочності, у розробку якої включалися самі діти, створювали умови для активізації пізнавальної діяльності з елементами творчого пошуку, для більшого зацікавлення учнів, стимулювали їх самостійне мислення.

Щодо ідеї синтетичного навчання (його називали «осередком заінтересовання»), то у творчому доробку І. Петрів заслуговує на увагу, стаття «Навчання граматики в II-ій класі: Один лекційний день» [201]. В ній педагог обстоює право вчителя при потребі присвячувати цілий шкільний день розв'язанню однієї навчальної проблеми. Особливо ефективний такий підхід при вивченні відмінків іменників, яке відбувається, на думку вчительки, не тільки на уроці мови (де це є основним завданням), а й на всіх інших уроках за розкладом. Для цього на уроках з арифметики, фізкультури та ін. вчитель свідомо створює такі ситуації, коли тема відмінків іменників природно виникає в контексті іншого предмету. Так, залежно від конкретної мети, основою інтеграції протягом цілого шкільного дня може ставати складна тема з будь-якої навчальної дисципліни, передбаченої програмою для даного класу. Наприклад, на уроці фізкультури влаштовується «забава в ярмарок», але й тут, підкреслює автор, «осередковим предметом навчання є мова, і тому мови вчимо на всіх лекціях».

Попри дискусійність цієї форми організації навчання, зазначимо, що І. Петрів свідомо обирала такий варіант, використовуючи, як вона пише, «правило концентрації», коли «цілий шкільний день становить одну цілість» [201].

Зрозуміло, що виховна спрямованість навчального процесу в початкових школах Східної Галичини перш за все ґрунтувалась на вивченні української мови. Йшлося не лише про патріотичне виховання, а й про необхідність закріплення загальнокультурних якостей у вихованців, вироблення у них навичок спілкування тощо. Цим питанням була присвячена збірка методичних порад – вправ Іванни Петрів «Діти говорять: Наука мови й вимови». Авторка, подаючи методику навчання дітей правильної вимови, розвитку зв'язного мовлення у процесі «вільної товариської балачки», великого значення надавала змісту обраних тем. Вона пропонувала, наприклад, такі теми: «Перший сніг», «Недуги», «Громадські маніфестації», «Шкільні прогулянки» та ін. Участь школярів у вільній розмові на запропоновану тематику давала можливість не тільки досягти поставленої освітньої мети – вдосконалити їхню мовну культуру, а й створювала підґрунтя для розширення світогляду школярів, для їх наближення до проблем суспільства, для реалізації різних напрямів виховання [155].

При аналізі даної праці З. Нагачевська зазначала, що науку «говоріння» педагог характеризувала як «найважливішу основу навчання мови взагалі». Основними методами розвитку дитячого мовлення І. Петрів вважала розмови з дітьми: «принагідні, вільні, зарані не плановані, але на актуальні теми; товариські «гутірки» різноманітної тематики; словникові вправи». У збірці вміщені фрагменти занять з розвитку мовлення в молодших класах народної школи, які «широко використовувалися дошкільними працівниками в роботі з дітьми старшого віку» [115 а, 140-141].

Взагалі галицькі педагоги, зокрема й Іванна Петрів, відстоювали дидактичний принцип зв'язку освіти з життям. Саме він став основою педагогічної концепції, що полягала у посиленні виховного потенціалу самого процесу навчання. Яскравим прикладом практичного застосування даного принципу стали методичні рекомендації І. Петрів щодо використання «конкрет» (засобів, наочних посібників – *І. С.*, як індивідуальних, так і для всього класу) у кожному класі народної школи (природних, штучних, змодельованих, уявних тощо). Так, вона писала: «Щоби перевірити відомості дітей і втривалити їх, починаємо забаву в склеп. У такому склепі мусять бути правдиві товари й по правдивій ціні до такої висоти, до якої діти вміють числити, – додавати й віднімати. Діти

повинні вживати правдивих грошей, не паперових. Правдиві гроші представляють для дитини конкретну вартість: дитина дорожить кожним грошиком і тому при численні сама добре вважає й контролює купця» [203, 219].

Отже, запропонована автором методика давала вчителю можливість з першого класу готувати дітей до життя в соціумі, бути уважними, економними. Наприклад, вчителька пропонує при вивченні мір довжини використовувати різні засоби виміру, «...які є в користуванні людей, а саме дерев'яний столярський метр, купецький, кравецький і сталевий інженерський» [203, 220]. Це допомагало здобувати знання про міри довжини й виробляти практичні навички проведення вимірів, розширювати уявлення дітей про різні професії, виховувати любов до праці й повагу до «трудогих» людей.

Підтвердженням методичного хисту Іванни Петрів уже на початковому етапі вчителювання є опис виготовлення вертепу разом із дітьми четвертого класу. Аналіз цього опису дає підстави зазначити, що І. Петрів володіла словом, уміло використовувала його в процесі навчання й виховання – бесід, діалогу, розповіді. Одночасно вона успішно використовувала метод прикладу. З хвилюванням згадувала Іванна Петрів свої перші кроки на освітянській ниві, коли вона, пообіцявши учням, що буде разом із ними робити вертеп, трохи відтягувала цей процес, «щоб не розсівати їхніх власних помислів». Молода вчителька пояснювала це тим, що, на думку її учнів, «пані дівка, а дівки не майструють вертеп. Це хлоп'яча робота...». І коли вона взялася до праці, то діти обступили її і цікаво приглядалися, як «дівка майструє вертеп». Пізніше учні самі продовжили розпочату справу і, як зазначала вчителька, набрали «довір'я до мого знання хлоп'ячого майстрування», раз-у-раз просили про «фахові поради» [179].

Ці заняття, як і конспекти уроків з різних предметів, підтверджують доцільність «синтетичного навчання», яке вона обстоювала разом з іншими галицькими педагогами (Я. Кузьмів, І. Ющишин та ін.), і яке будувалось би навколо конкретної ідеї. У даному випадку це було виготовлення вертепу. Автор зазначає, що учні так захопилися цією справою, що «на лекції української мови ми гуторили весь час про Різдво Христове, про наші різдвяні звичаї, про вертеп. На лекції співу ми проспівали кілька колядок, вивчили нову... Кожний учень зробив список

усього, що придбав. Це заступило словникові вправи. На лекції рисунків учні рисували такий вертеп, який роблять у їхньому селі...» [159, 7].

Отже можна констатувати: педагогічна діяльності Іванни Петрів ґрунтувалася на переконанні в тому, що учні є активними учасниками педагогічного процесу, суб'єктами навчання й виховання. Тобто її погляди повністю відповідають уявленням про суть сучасної освіти.

Показово, що таке «співробітництво» І. Петрів радила починати вже у процесі підготовки дітей до першого класу. Досвідчена вчителька добре розуміла, з якими психологічними труднощами стикається маленька дитина, коли приходить до школи, яка сприймається, ніби «щось сіре, сумне, не привітне, разом із своїми лавками, образами й учителем». Тому, на її думку, було вкрай необхідно розвіяти «недовір'я до школи, що діти принесли його з собою із дому». Для цього І. Петрів рекомендувала з перших днів навчання використовувати тісне спілкування з кожною дитиною, починаючи з того, щоб називати її так, як кличуть батьки вдома, проводити з дітьми «свобідну балачку про маму й про тата» [205, 18]. У її працях неодноразово подаються приклади такого навчання: «Добрий день, діточки! Як ви спали? Як смакували снідання?» Важливо, за переконанням автора, навчити дитину відповідати так, «як культурні люди відповідають» [205, 20]. Підвалини для встановлення дружніх відносин між учителем і учнем мають закладатися від самого початку навчання дитини в школі. Наприклад, пише І. Петрів, «праця матері в хаті дасть багато тем до лекції і т.д. Діти повинні висказуватися зовсім свобідно, так не мовби розмовляли з учителем. Таку розмову можуть вести діти межи собою» [205, 19].

Отже для І. Петрів відповідна підготовча праця до навчання у школі була важливою тому, що вона давала змогу краще пізнати дітей, передусім шляхом розмови із ними. Крім того, у цьому процесі, за її спостереженнями, діти вчаться говорити.

При цьому вона завжди враховувала вікові особливості школярів і стверджувала: від дітей не можна чекати узагальнень, вони мислять конкретно. Вона закликала під час будь-якої розмови не забувати, «що маємо перед собою діти семилітні, отже не можна нам заганятися в «філософію»» [205, 25]. Досвідчена вчителька вважала, що в діалозі діти мають почуватися вільно, невимушено. Тому підкреслювала: мову дітей на початковому етапі краще «не поправляти, бо діти бентежилися б і стали

б мовчазливі. Кожну відповідь чи запит треба приймати прихильно з задоволенням; дітей не ганьбити...» [205, 27].

Зазвичай методисти опікувалися тим, аби підказати вчителю, що він має розповідати на уроці. Іванна Петрів була впевнена, що не менш важливим є інший аспект – що і як говорять діти. Саме тому у своїй педагогічній практиці широко використовувала діалог – не лише на уроці, а й і в позаурочний час. Учителька була палкою прихильницею думки, що учень має бути рівноправним учасником навчально-виховного процесу.

Викладене дає змогу стверджувати, що ідеї педагогіки співробітництва утверджувалися в теоретичній і практичній діяльності галицьких педагогів уже в міжвоєнну добу.

Аналізуючи педагогічну діяльність Іванни Петрів, неможливо оминати увагою буквар «Моя перша книжечка», виданий, як уже згадувалося, Державним видавництвом шкільних книжок у Львові в 1937 р. Вона написала його разом із Осипою Рожанківською (зазначимо принагідно, що в 1931 р. на сторінках авторитетного журналу «Шлях виховання й навчання» була надрукована її стаття «Зразкова лекція в IV-ій класі народної школи») [118, 212-213].

Підготовка підручника для першого класу не може вважатися, як це іноді здається, легкою справою. Перша книжечка в житті дитини закладає основу для зацікавлення та успіхів усього майбутнього процесу навчання. Історія створення букварів налічує вже декілька століть. Зрозуміло, що буквар привертав також велику увагу української спільноти. Не випадково їх уклали Т. Шевченко, П. Куліш, С. Русова та ін.

Ще в 1912 р. в часописі українських учителів Галичини «Учитель» було справедливо зазначено, що буквар має особливе значення, бо це «перша книжка, якою стрічається дитина, переступаючи перший раз шкільні пороги...» [222, 239]. Підбір матеріалу, запропоновані способи й методи його вивчення, художнє оформлення, навіть шрифт – все це багато важить у навчанні першокласників. Велику дискусію в галицькому українському суспільстві спричинив сам спосіб найпершого читання. Наприклад, поділ слів рисочками на склади було піддано критиці ще в другій половині XIX ст.

Так, у 1923 р. педагог і знаний у краї укладач українських підручників для початкової школи М. Матвійчук дуже різко виступав проти намагання вчити дітей окремим літерам – пропонував

«буквостердовим» методом: БА, БЕ, БУ, БИ, БІ, БО і т.д. Саме такі книжечки, на його переконання, можна було називати букварем. Однак така назва, вважає М. Матвійчук, передусім, не відповідає світогляду дитини і містить в собі щось незрозуміле: «книжка для першої кляси в нинішніх часах це не є збірка букв і складів. Це є просто читанка, або книжка, чи книжечка – перша книжечка» [111, 47]. Ймовірно, саме цими міркуваннями керувалися О. Рожанківська та І. Петрів, коли назвали своє видання «Моя перша книжечка».

В існуючій історико-педагогічній літературі мало уваги приділено згаданому буквареві «Моя перша книжечка». Між тим, він, разом із методичними порадами щодо його використання, пройшов кваліфікацію і був затверджений Міністерством освіти і віровизнань Польщі до застосування в українських школах Галичини.

Аналізуючи буквар, можна було б закинути його авторам докір у надмірній увазі до матеріалу про Польщу. Але при цьому треба, по-перше, враховувати складне становище української мови як предмета навчання не у власній державі. По-друге, для отримання від офіційної шкільної влади дозволу на користування підручником, він мав повністю відповідати міністерській програмі та пройти апробацію. І тому цілком зрозуміло стає цінність того українознавчого матеріалу, який все ж таки містився у букварі, бо саме він давав у процесі навчання привід, «для розмов про історію, географію, побут тощо рідного краю» [16].

Заслуговує на увагу той факт, що буквар О. Рожанківської та І. Петрів виданий Державним видавництвом, що наклало певний відбиток на зміст «зверхній вигляд» книжки. У галицькій пресі зазначалося, що у Львові декілька років чекають опублікування рукописи українських читанок, «але їх ніхто не видає, бо автори хочуть мати спробу і видати їх на державний кошт...» [246, 169]. Це було сказано в 1938 р., а в 1937 р. побачив світ згаданий буквар. Чим він відрізняється від своїх попередників?

Книжка починається із серії малюнків, присвячених побуту, дозвіллю, навчанню тощо. Це було притаманно й іншим букварям, але нове видання мало певні особливості – під малюнком подано схематичне зображення аналогічного сюжету для дитячого розмальовування.

Порядок вивчення окремих літер та ілюстрації до них також мали свої відмінності. Так, у букварі 1928 р. спочатку вивчалися літери «І» (на

прикладі малюнку «В церкві»), потім «А» («Ангел Хоронитель»), «И» («Руки і ноги»), «Є» («Дівчина шиє»), «Я» («Ягнята», «Ялиця»), «Т» («Тато»), «М» («Мама»), «К» («Кітка»), «Б» («Бабуся») тощо. А в «Моїй першій книжечці» наведено літеру «А» з відповідним словом «МАМА» (слід зауважити, що і літери, і слова подаються спочатку прописом, а потім – у друкованому варіанті). Автори не поспішали переходити до нових «образків» і в процесі вивчення нових літер дотримувалися обраної логічної послідовності: МАМО, МАМА МАЄ, а потім: ТАТО ТА МАМА, МАМА ТА ТАТО і т. д.

Тобто маленьких діточок не виводять далеко від хати, від рідного побуту, поступово в сюжетну лінію вплітаються дім, село, школа... [21]. Вивчення окремих літер поетапно переходить у читання віршів, текстів. Зазначимо, що тексти написані правильною українською літературною



мовою, на відміну від деяких букварів, мова яких була спотворена – це навіть не «язичіє», а якась дивна суміш української, польської і старослов'янської мов. Слід підкреслити, що тексти тут підібрані з урахуванням вікових особливостей учнів-першокласників. Багато місця тут займають розповіді про церковні свята, домашнє господарство, шкільні події, описи природи. В межах можливого, поступово і досить обережно, подаються твори виховного спрямування, а конкретно – з національно-виховним потенціалом. Так, наприклад, у статті «Наша мова» сказано, що Цариця Небесна «найбільше любить тих, що моляться до Неї своєю рідною мовою». А далі йде вірш, який так і називається – «Рідна мова» [21, 38].

Водночас, автори мусили враховувати необхідність і «польського компоненту» (інакше книга не могла бути виданою в Державному видавництві). Отож на її сторінках з'являються портрети польських посадовців, лист до Президента Речі Посполитої. А закінчується підручник молитвою за Польщу [21, 65].

Робота над аналізованим букварем дала Іванні Петрів поштовх до роботи з дорослими неписьменними людьми, що знайшло відображення у нижче аналізованих публікаціях.

Таким чином можна стверджувати, що методичні погляди Іванни Петрів, відображені в її педагогічному доробку, свідчать про майстерне використання в шкільній практиці різних засобів, методів, прийомів навчання, які мали сприяти підвищенню ефективності навчально-виховного процесу, основою якого була творча співпраця вчителя й учня.

ГОЛОВНІ ПРІОРИТЕТИ ГРОМАДСЬКО-ПРОСВІТНИЦЬКОЇ РОБОТИ І. ПЕТРІВ

Діяльність І. Петрів не обмежувалася лише викладанням у школі, тобто безпосередньо вчительською працею. Вона опікувалася значно більшим колом проблем, які виходили за межі власне педагогіки (про що йшлося у другому розділі дисертації), зокрема активно займалася громадською і просвітницькою роботою. Серед численних культурно-освітніх товариств Галичини, в роботі якого брала активну участь І. Петрів, важливе місце посідає «Просвіта». Діяльність даного товариства була зорієнтована на піднесення рівня освіченості народу, авторитету української мови й національної культури, в останній третині ХІХ ст. перешкоджала асиміляторській політиці австро-угорської монархії, а в 1920-х – 1930-х рр. – польської окупаційної влади.

Одним із провідних напрямів діяльності «Просвіти» в час становлення І. Петрів як педагога була «акція» бурхливого розширення мережі читалень товариства та заснування при них бібліотек. На початковому етапі бібліотечна справа не була як слід налагоджена, «читальні часто-густо мали стільки книжок, скільки «Просвіта» їм прислала місячних членських книжок» [130, 80]. На Замарстинівському передмісті Львова молода вчителька організувала читальню. А уявлення про громадсько-просвітницьку роботу, яку вона вела в Гаях дає архівна справа «Звіти, протоколи, списки членів та інші документи про діяльність читальні в с. Гаї (1895 – 1939)» [259, 194]. Усі п'ять учителів 4-класової місцевої школи брали активну участь у роботі читальні «Просвіта», заснованої ще в 1895 р., яка вважалася однією з найкращих у Львівському повіті. Членами читальні на початку ХХ ст. були 85 осіб. Головою відділу «Просвіти» в Гаях був брат Дениса Петріва – Микола Петрів, який, працюючи тут «управителем» школи, багато робив не лише для осередку навчання й виховання дітей, а й для читальні та взагалі для покращення

культурно-освітнього стану села. Цілком зрозуміло, що до цієї роботи М. Петрів долучив брата Дениса та його майбутню дружину Іванну.

Натхнена прагненням боротися з неписьменністю, вона творчо підходила до формування фондів бібліотеки. Зрозуміло, що виділи читалень були безпосередньо підпорядковані філії та Головному віділові «Просвіти» у Львові [46, 73], тому контакти педагога з ними були безсумнівними.

Також Іванна Петрів брала активну участь у роботі товариства «Взаїмна поміч українського вчительства». У 1920 р. вона стала членом його «Надзірної Ради». Додамо, що в 1924 р. її чоловік Денис увійшов до складу дирекції цієї ж ради. Це свідчить про взаєморозуміння подружжя, взаємну підтримку в громадській роботі та високий авторитет серед педагогів краю.

Загальновідомо, що товариство «Просвіта» у своїй діяльності завжди керувалося національними інтересами, мало на меті підготовку народних мас до реалізації української національної ідеї – побудови власної держави [232, 245]. Важливим чинником для її досягнення воно вважало боротьбу з «анальфabetизмом», постійно працювало в цьому напрямі. У перші повоєнні роки товариство звернулося до філій і читалень із закликом створювати в містах і селах курси для неписьменних. Щоби полегшити боротьбу з неграмотністю й надати українцям змогу зайнятися самоосвітою, Головний віділ 1924 р. видав першу серію «Просвітніх листків». Крім методичних порад, із опанування навичок читання, тут було подано різноманітний матеріал із багатьох галузей знань для читачів різного рівня освіченості. Керівництво «Просвіти» поставило за мету боротися з неписьменністю населення краю доти, «поки знайдеться хтось один, хто підтримує себе знаком хреста святого» [46, 43]. «Комісія для поборювання неграмотності», створена Головним віділом «Просвіти» у Львові 24 вересня 1924 р., звернулася до філій і читалень із закликом засновувати курси для неграмотних, «де можна і є кому повести – але попри те широким руслом нехай попливе масове навчання одиниць – одиницям... Це буде найкраща воєнна служба, якої під теперішню хвилю жадає від нас Україна». Товариство «Просвіта» висунуло гасло: «Хто викорінює неписьменність в своїм народі, той гідний того, щоби його називати борцем за кращу долю Рідного Краю і Народу!» [267, 3]. Як зазначав С. Перський, справа курсів навчання неписьменних «рушила з

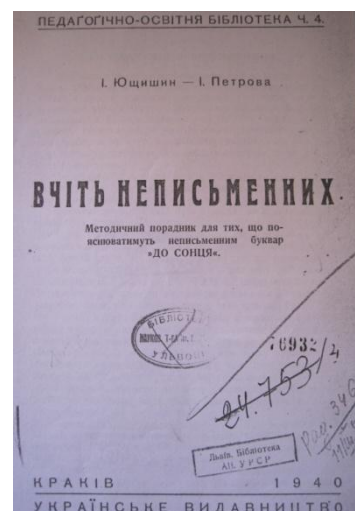
мертвої точки» в період, коли на чолі «Просвіти» стояв І. Кивелюк. Найкраще таку роботу було налагоджено на курсах у Львові, організованих при міській школі імені М. Шашкевича та у львівських читальнях «Просвіти» [130, 82].

Значною мірою це забезпечувалося участю в ній члена комісії з боротьби із неписьменністю при товаристві «Просвіта» І. Петрів. Вона долучилася до неї, починаючи з перших років вчителювання у школі імені М. Шашкевича, оскільки була переконана в тому, що «кожний інтелігентний громадянин-українець може стати учителем і провідником інших і поділитися по-братерськи своїм знанням з темним братом чи сестрою» [82, 10]. Ще більшої гостроти питання викорінення анальфебетизму набуло наприкінці 30-х рр. ХХ ст. На сторінках галицьких газет постійно лунали заклики: «На війну з неграмотністю», «На фронт боротьби з неграмотністю», «Ворог українського народу у цифрах», «Безпросвітність українського народу в світлі статистики», «Смерть неписьменності» та ін. [267]. Показовою є назва статті І. Юцишина «Неписьменність – наше національне лихо» [278].

У контексті викладеного не випадковою є увага І. Петрів до питань методики навчання неписьменних дорослих. Так, спільно з Іваном Юцишиним вона в 1938 р. видала брошуру «Вчіть неписьменних» (видання «Просвіти»). Це була одна з найкращих спроб розробити методичні рекомендації такого змісту й для тих, хто бажав взяти участь у просвітницькій діяльності, але не мав відповідної педагогічної підготовки.

Факт співпраці І. Петрів з І. Юцишиним, який був відомим і авторитетним у Галичині педагогом, громадським і політичним діячем, редактором фахових часописів, автором багатьох педагогічних праць, членом українських громадських організацій, багато про що свідчить [231]. Певно, Іванна Петрів мала неабиякий авторитет серед освітян краю, якщо саме її І. Юцишин обрав собі у співавтори.

Підготовлена ними праця була «порадником для тих, що готують неписьменних до науки письма». У «Передньому слові» автори зазначили: «Великим нашим національним лихом є масова неписьменність серед



українського народу». Тому «Просвіта» вважала за потрібне не тільки видати буквар «До сонця», а й методичний poradник до нього [283].

Зазначимо, що згаданий тут буквар (автор – В. Полянський) перевидавався тричі: у Львові (1938), а згодом у Кракові (1940, 1943). Як показують матеріали дослідження, В. Полянський додав до букваря велику післямову – «Слово до вчителів-селян». У ній він підкреслив специфіку свого видання, яке було орієнтовано на дорослих неписьменних. В. Полянський усвідомлював, що «ширити освіту – це наш святий національний обов'язок», що підручник для анальфabetів має мету «виховну та освідому» [208, 110]. Але з післямови випливало, що стати вчителем може будь-хто, і що для цього ніяких методичних вказівок непотрібно: «Вчити неписьменних може кожний, що вмiє читати та писати. Я був свiдком того, що й малі діти з народньої школи вчили своїх батьків письма – вислід був добрий» [208, 109].

Зрозуміло, що видання підручника для навчання неграмотних В. Полянського не залишило байдужими таких методистів, як І. Юцишин та І. Петрів (яка вже мала досвід створення букваря у співавторстві з О. Рожанківською, щоправда для дітей). Ймовірно, товариство «Просвіта» звернулося до них із пропозицією створити методичний poradник, який став би важливим доповненням до букваря В. Полянського.

Для І. Юцишина й І. Петрів найважливішою метою була не просто ліквідація неписьменності, а намагання допомогти людині «засвоїти собі також основи знання, національної свідомості, стати творчим громадянином та корисним членом українського народу» [282, 5].

Таким чином, poradник виходив за межі чисто просвітницьких завдань, спрямовував зусилля організаторів цієї роботи на реалізацію основної мети тогочасного національно-свідомого осередка краю: підготувати людину – особистість, спроможну відродити державність України. У poradнику кожен із співавторів написав свій розділ: Іван Юцишин вмістив статтю «про боротьбу з неписьменністю», організаційного спрямування; в іншій статті, «Як працювати з неписьменними?» (переважно методичного характеру) педагог попереджав: «Той, хто вчить мусить братися до роботи з терпеливістю. Не можна з наукою поспішати» [282, 24]. Він був упевнений, що «наука читання і писання – найтяжка праця зі всіх духовних праць. А кожна духовна праця далеко тяжча, ніж яка-небудь тілесна праця». Ще раз він

повторює думки, висловлені в «Передньому слові» до поради: треба не лише навчити неписьменного читати й писати, дати йому початкову освіту, а й «виховати його на корисного й активного члена українського суспільства» [282, 29]. Іванна Петрів була автором розділу «Як учити неписьменних?», що починався словами: «Вчити старших неписьменних людей тяжче ніж малі діти. До старших людей мусить бути при науці інший підхід, ніж при навчанні малих дітей» [282, 12]. Подальший виклад містив конкретні поради щодо колективної роботи з неписьменними, «бо це навчання виявляє найбільше труднощів» [282, 15].

Суттєвими були зауваження І. Петрів щодо створення сприятливого психологічного клімату у процесі навчання: «Вчитель, – писала вона, – мусить заохочувати курсантів; не дай Боже щоб котрого в приві товаришів чи товаришок засоромив чи принизив, а то на другий раз уже не прийде» [282, 17].

Вихід у світ аналізованої брошури став великою подією в культурному житті галицьких українців. Через декілька місяців після її опублікування І. Ющишин ще раз повернувся до питання боротьби з неписьменністю у газеті «Шлях молоді», видання якої започаткувала «Просвіта». «Своєю національною несвідомістю та суспільною пасивністю... – підкреслював педагог, – <неписьменна> людина гальмує наш культурний розвиток, затримує нас на шляху до повної політичної волі, руйнує всі збірні досягнення...» [281]. Подолання цього негативного явища сприймалося освітніми діячами краю як важлива суспільно-політична справа, значення якої виходило далеко за межі суто просвітницької діяльності. Іванна Петрів, подібно до співавтора праці, була свідомо того, що при навчанні неписьменних набувається досвід, який допоможе виховати «корисного й активного члена українського суспільства» [282, 29].

Цікаво зазначити, що брошура І. Ющишина та І. Петрів була перевидана на початку Другої світової війни у Кракові, який тоді став осідком німецького генерал-губернаторства (т.зв. «генеральна Губернія»). Саме в Кракові в цей час загострилася українська політична еміграція – вихідці із зайнятої більшовиками Галичини, яка організувала легальну політичну та культурно-освітню діяльність. Там почало функціонувати «Українське видавництво», що спеціалізувалося на виданні підручників для шкіл, «лектури» для молоді та широких народних мас, книжок для

українських освітніх товариств тощо. Як згадував згодом В. Кубійович, буквар «До сонця» та методичний poradnik до нього стали першими ластівками в роботі згаданого видавництва [96, 252].

Краківське видання методичного poradnika «Вчіть неписьменних» вдвічі менше за Львівське: відсутнє «Переднє слово», з двох статей І. Ющишина залишилася одна – «Як працювати з неписьменними?», а стаття І. Петрів «Як учити неписьменних?» передрукована повністю [283].

Як бачимо, навіть у важкі воєнні часи українська громадськість оцінила значущість аналізованої праці. Адже й тоді неписьменність заважала вихованню національно свідомих українців, готових обстоювати свою національну гідність і вести боротьбу за незалежність власної держави.

Активна просвітницька робота Іванни Петрів не припинилася й за межами батьківщини. Навіть у найважчі періоди життя, коли в Німеччині помер її чоловік, а згодом у Бельгії – мати, коли доля синів складалася дуже тяжко (арешти старших, невідома доля молодшого), вона знайшла в собі сили не лише вижити, а й активно працювати в різних громадських об'єднаннях, писати різноманітні твори для українських часописів та видавництв. Так вона рятувала свою душу, і водночас рятувала душі інших людей, які опинилися під чужим небом поруч із нею й жадали слова підтримки, голосу мудрої вчительки, наставниці, рідної людини, матері, для якої горе народу було і її власним горем.

Опинившись у Бельгії, Іванна Петрів стала активним членом Українського допомогового комітету, співзасновницею Об'єднання українок Бельгії (1948) тощо. В цей час вона регулярно виступала на сторінках європейських та канадських газет і журналів. Як уже зазначалося, велике значення для розвитку педагогічної української думки в еміграції мало видання книжечки «За душу дитини» (1949).

Просвітницька діяльність І. Петрів розгорнулася значно ширше після переїзду до Канади (1954). Так, у 1957 р. вона була обрана членом управи об'єднання українських педагогів (ОУП) у Торонто [131]. Про авторитет, який здобула Іванна Петрів у Канаді, свідчить, наприклад, такий факт: коли 24 жовтня 1957 р. до Торонто з Парижу приїхав відомий вчений і громадський діяч, професор, укладач «Енциклопедії українознавства» В. Кубійович і з ним відбулася зустріч членів управи ОУП Канади, то саме

І. Петрів було надано право проголосити вітальну промову на честь шановного гостя [209].

Природно, що, опинившись в еміграції, галицька вчителька, як і раніше переймалася педагогічними проблемами. Це було зумовлено необхідністю збереження українського менталітету в молодіжному емігрантському середовищі. Проте, як вже зазначалося, в Німеччині та Бельгії вона приділяла менше уваги питанням шкільництва. Ймовірно тому, що в перші повоєнні роки в Західній Європі було занадто мало середніх навчальних закладів з українською мовою викладання.

Водночас українські школи в Канаді існували вже давно: у 1904 р. місцеві українські поселення вже мали 40 шкіл, із них 22 – у Манітобі [116, 16]. Емігранти і довоєнного, і повоєнного часу постійно відчували потребу відповідної освіти для своїх дітей. Товариство «Рідна школа» (РШ) в Канаді мало розгалужену мережу освітніх інституцій, діяльність яких зацікавила й стривожила І. Петрів. Сама вона у школі вже не працювала, але минулий досвід допомагав їй критично оцінити роботу місцевих українських шкіл. До певної міри ситуація тут нагадувала ті обставини, що склалися в Галичині: за будь-яку ціну треба було зберегти українську молодь від денаціоналізації, а отже, на перший план виступала проблема об'єднання зусиль сім'ї та освітян.

Не випадково вже в 1956 р. І. Петрів друкує статтю «Вишкіл рідношкільного вчителства та освітніх працівників», в якій головну увагу приділяє підготовці вчителів до роботи в українських закладах за місцем нового проживання тисяч українців. На її переконання, в умовах еміграції українських учитель має дати учням не лише знання, а й «защепити у своїх вихованців релігійну й національну свідомість, яка остала би в їхніх душах і в їхніх серцях на ціле життя, та які вони зуміли б перенести на своїх нащадків» [152, 3]. Занепокоєння автора спричинила фахова непідготовленість учителів, які не мали педагогічної освіти, належних знань з української мови та українознавчих наук. Тому нагальною потребою стало підвищення їх кваліфікації, що, за словами І. Петрів, було важливо не лише для української спільноти в Канаді, «але теж по всіх країнах нашого поселення». У цій роботі вона вважала за доцільне використати досвід підготовки українського вчителства в Галичині міжвоєнного періоду [152, 5-6] (Додаток А.3).

У другій половині ХХ ст. таке ж завдання поставало перед усіма українськими вчителями, яким випало працювати на теренах Канади. Іванна Петрів завжди наголошувала на необхідності самовідданої праці вчителів, які, за її твердженням, одночасно мали бути досвідченими фахівцями й просвітниками (організовувати курси, вести драматичні гуртки, хори та ін.). Тому невідкладною потребою часу було спрямування національно свідомої й ідейної української молоді в Канаді на здобуття педагогічної професії, хоча б за допомогою заочного навчання, вечірніх курсів педагогічних знань та українознавства. Це стосувалося не лише підготовки до праці безпосередньо в школі, а й участі в організації позашкільної роботи. Цю думку Іванна Петрів обстоювала на сторінках українських видань Канади [152; 164; 172 та ін].

Як редактор сторінки Ліги українських католицьких жінок Канади (ЛУКЖ) в єпархіальному тижневику «Наша мета», І. Петрів постійно



наголошувала на необхідності «культурної праці серед членів» ЛУКЖ: «Треба читати, організовувати реферати, дискусії, поширювати знання, а, що найважливіше, дбати про наші школи, про виховання дітей так, щоб вони не пропали для нас, для України, для Бога. Вони не сміють утратити своєї ідентичності, бо ж виростатимуть духовими каліками, а не

шляхетними людьми» [227].

Аналіз діяльності цього періодичного видання підтверджує, що робота І. Петрів у тижневику «Наша мета» (1955 – 1969 рр.) була досить активною і систематичною та позитивно сприймалася співвітчизниками. Так, під час ювілейних святкувань з нагоди десятиріччя ЛУКЖ у 1955 р. І. Петрів прочитала реферат «Жіноча сторінка в рамках нашої преси і видання Альманаху ЛУКЖ» [119, 30]. У наступному, 1956 р., її обрали першим заступником голови Крайової управи ЛУКЖ (тоді нею була Катерина Кравс). Але оскільки К. Кравс постійно мешкала в Оттаві, а Крайова управа знаходилася в Торонто, то Іванна Петрів фактично стала її головою.

Виконуючи обов'язки редактора сторінки ЛУКЖ, І. Петрів одночасно була головою Виховної комісії Світової федерації українських

жіночих організацій (СФУЖО). СФУЖО, розуміючи становище та «спроможності» українців-емігрантів і прагнення українського народу до відновлення української державності, використовувала кожен нагоду, щоб «представити світові правду про Україну та познайомити його про наші справедливі домагання та визвольні змагання» [168].

Надаючи великого значення роботі у СФУЖО, І. Петрів підкреслювала, що після Другої світової війни необхідно було створити такий жіночий осередок, оскільки він координував організовану працю українського жіноцтва у країнах нового поселення. Головна увага у змісті діяльності федерації приділялася «становищу до всіх головних проблем наших визвольних змагань та нашого громадського життя» [153].

Для І. Петрів робота у СФУЖО, конференції, організовані імпрези були важливим засобом, аби пробудити «приспане почуття гідності нації з її більш як тисячолітньою історією...бути гордими за нашу приналежність до української нації і бути вірними нашому національному імені» [167].

Велику увагу педагог приділяла організації та проведенню виховних семінарів СФУЖО для матерів. Це зумовлювалося тим, що, за її словами, українські матері, у першу чергу молоді, народжені й виховані в Канаді, «натрапляють на великі труднощі у релігійному та українському національному вихованню своїх дітей». Особливо турбував педагога вплив англомовної школи та неукраїнського оточення – «не знають, хто вони, яких батьків, яке їхнє походження». Щоб запобігти цьому, організовувалися семінари для матерів [123; 145; 151; 284], які мали великий успіх серед зарубіжних українців, про що було надруковано в газеті «Наша мета»: «Пані І. Петрів – досвідчений педагог, мати і бабуня, глибоко релігійна людина та велика українська патріотка» – писав автор, – вказувала на всі позитивні та негативні сторони родинного виховання, наголошувала на тому, що «нема доброї практики без основної теорії» і прагне звернути увагу «на виміну гадок присутніх» [284]. Робота семінарів розподілялася на три сезони: осінній, зимовий та весняний, упродовж яких було заплановано по три лекції, дискусії, короткі наукові фільми з відповідними поясненнями. Зазначимо, що такі заходи І. Петрів проводила не лише для матерів, а й для батьків. На них виголошувалися доповіді на виховні теми – як для невеликих осередків, так і для великої аудиторії [151].

І. Петрів усвідомлювала, що молоді подружжя, передусім матері, відчувають великі проблеми в релігійному та українському національному вихованні своїх дітей. Деякі з них, «натрапивши на труднощі, покинули думку про збереження своїх дітей для нашої Церкви й нашого народу...» Як наслідок, «вони пропадають для українського народу, ...навіть підпадають під вплив злочинних елементів».

У процесі організації виховних семінарів для матерів І. Петрів сповна використала свій методичний хист. Вона не обмежувалася лише лекціями, а й намагалась, використовуючи метод дискусій, залучати слухачів до активного обговорення актуального питання з подальшим виробленням конкретних рекомендацій. Як зауважувала І. Петрів, важливим було те, що «слухачі Виховного Семінара не тільки що користають з лекцій, але теж і самі вносять свої дуже влучні й корисні завваги та свій досвід, яким вони взаємно обмінюються, що причиняється до оживлення та збагачення лекцій» [151].

Закономірно, що активна громадська діяльність І. Петрів у Канаді стала підставою для утвердження її авторитету серед українців-емігрантів, про що свідчать урочистості з нагоди її 70-річчя та 50-річчя громадської діяльності, що відбулися в залі церкви св. Йосафата «імпрезою» (виставою – *I. C.*) (липень, 1962) [119, 42].

Водночас дані дослідження переконують у тому, що не все задовольняло І. Петрів у її громадсько-просвітницькій роботі. У 1958 р. вона констатувала, що редагована нею сторінка в «Нашій меті» мусила підпорядковуватися вимогам власників газети: «Вона не є нашою власністю і ми не можемо нею розпоряджати згідно з нашою волею і вподобою. Дуже часто цінні й актуальні дописи мусять уступити місця оголошенням «Нашої мети». Зазначене, на її думку, було «некорисним» для змісту й оформлення сторінки, що відбивалося «на opinii про редакцію Сторінки» [119, 87].

Майже 15-річне перебування І. Петрів на посаді редактора сторінки ЛУКЖ в періодичному виданні української єпархіальної управи УГКЦ в Торонто свідчить про успішну спробу використання одного з провідних рідномовних засобів масової інформації для виховання української молоді в дусі національної самосвідомості. Незважаючи на труднощі, Іванні Петрів вдалося перетворити «Сторінку ЛУКЖ» на дуже важливе джерело

інформації організаційного, релігійно-ідеологічного, виховного й національно-патріотичного характеру.

Одне з центральних місць у просвітницькій діяльності І. Петрів у Канаді посіла турбота про організацію й роботу курсів українознавства. Вона підкреслювала важливість залучення до них дітей і молоді. Особливу увагу приділяла діяльності курсів українознавства імені Г. Сковороди в Торонто під керівництвом відомої в колах українців-емігрантів письменниці Олександри Копач. За її словами, вони мали велику виховну користь, розширювали уявлення українського громадянства в Канаді про можливості таких курсів для плекання у слухачів «мистецьких замилювань», засвоєння ними предметів українознавства. Серед дисциплін, які вивчалися на курсах, особлива увага приділялася українській мові й літературі, історії та географії України, археології, мистецтву й українським релігійним обрядам і основам християнства. Крім того, на українознавчих курсах обговорювалися питання: «Як можна допомогти Україні на чужині?», «Вага духовного зв'язку з Батьківщиною», «Значення преси у формуванні публічної opinio і наші завдання» та ін. Слухачі курсів готували й постійно проводили концерти та інші масові культурно-освітні заходи [24].

Навчання на цих курсах тривало 5 років (після закінчення 7 класів «Рідної школи»). План навчання й вимоги до учнів дорівнювали п'яти останнім класам академічної гімназії у Львові із застосуванням нових методів навчання. Після закінчення курсів видавався диплом, рівнозначний «диплому зрілості» канадських середніх шкіл.

У статті «Матуральний іспит на курсах українознавства імені Григорія Сковороди в Торонто» І. Петрів приділила особливу увагу питанню спільної роботи з батьками учнів (що, як уже зазначалося, завжди її турбувало й було одним із постулатів її родинної педагогіки). Вона підкреслювала позитивний вплив батьківського комітету, створеного для забезпечення належного рівня роботи курсів, оскільки була переконана в тому, що «обопільна підтримка у турботах над вихованням нашої молоді, обопільне виробуміння для потреб нашої молоді й обопільна охорона цієї молоді від злих «модерних» впливів це одинаке, що доведе до наміченої нами виховної мети» [173].

Про значення курсів українознавства для виховання молоді в еміграції свідчать спомини їх випускника, знаного в українській діаспорі

громадського діяча – Степана Геніка-Березовського. Він зазначав, що курси українознавства імені Г. Сковороди «давали змогу отут, на чужині повними пригорщинами черпати світло науки і знання про Рідний край, який пізнали й полюбили не менш за тих, що там вирости... Обіцяємо..., – писав він, – приєднатися до лав борців за волю Батьківщини, нашої України...» [38].

Не менш важливою була діяльність Іванни Петрів як організатора «Виховної поради» на сторінках канадської газети «Вільне слово». Досвід організації поради І. Петрів набула ще в 1930-х рр. у Галичині. Тоді на сторінках «Учительського слова» була запроваджена «Педагогічна порада», керівником якої був її чоловік Денис. Рубрика містила письмові й усні рекомендації батькам щодо стосунків із дітьми, інформацію про педагогічні видавництва і журнали, педагогічну й методичну літературу, інші науково-педагогічні джерела, необхідні для підготовки вчителя до виступів на педагогічних нарадах, проведення «зразкових лекцій» (відкритих уроків – *I. С.*), написання рефератів.

Тому не дивно, що вже в Бельгії І. Петрів зніціювала заснування «Виховної комісії» при Українському науково-освітньому товаристві (1952). Вона мала займатися вихованням дітей, надавати у цьому процесі допомогу матерям шляхом їх залучення до участі в роботі курсів, прослуховування доповідей, підготовки рефератів з використанням відповідної літератури. Комісія мала також координувати роботу жіночих українських організацій у сфері культурно-освітньої діяльності та суспільної опіки. Це свідчить про те, що питання підготовки батьків, особливо матерів, до виховання дітей (виконання найважливішої своєї функції) постійно турбували галицьку вчительку. За її твердженням, «наші матері мають багато вродженого педагогічного хисту, але не можемо залишитися тільки при вродженому хисті, треба його збагачувати досвідом других і науковими здобутками» [148].

Аналогічна «Виховна порада» була створена на початку 1960-х рр. при виховній комісії Світової федерації українських жіночих організацій вже у Канаді. Її матеріали, що друкувалися на сторінках газети «Вільне слово», спрямовувалися на допомогу не лише батькам, а й вихователям дитячих садків і «світличок» для дітей дошкільного віку.

Рубрика «Виховна порада» у «Вільному слові», якою керувала Іванна Петрів, висвітлювала різноманітні питання організації навчання,

виховання українських дітей, молоді та дорослого українського населення в еміграції (Додаток Б.1).

Отже в публікаціях рубрики в зазначені роки основну увагу було приділено проблемам національного та родинного виховання, особливостям психічного розвитку дитини з урахуванням її індивідуальних особливостей у навчально-виховному процесі, а також освіті молоді й охороні здоров'я.

Усі поради публікувалися без підпису, але редактор Іванна Петрів не оминала жодної з них і без її «благословення» відповіді в номер не потрапляли. Лише з 1965 р. у «Виховній поради» почали зазначатися прізвища «порадників», щоби зацікавлені батьки могли зробити зауваження чи висловити пропозиції з того чи іншого питання відповідному авторові. Аналіз публікацій газети «Вільне слово» підтверджує, що з 1965 р. багато рекомендацій батькам дала сама Іванна Петрів. Це були відповіді на різні запитання: щодо читання українських або англійських книжок дитиною; підготовки до нового шкільного року; з психологічних основ виховання.

Серед проблем, якими постійно опікувалася педагог, важливе місце займали питання *позашкільного виховання* молоді. Це знайшло своє відображення ще в її працях галицького періоду. Проте за межами батьківщини їх актуальність зростає. Особливу увагу приділяла вчителька проблемі вільного часу учнів – особливо під час літніх канікул.

Пояснюється це як новими умовами життя, так і процесами, що розгорнулися після Другої світової і стосувалися не лише українців. Десятиліттям раніше не виникали, наприклад, труднощі, пов'язані з розповсюдженням телебачення та його впливом на дитячу свідомість. Саме в повоєнні роки телевізійна «хвороба» набула значного розповсюдження, ігнорувати її стало просто неможливо.

Для українських дітей ситуація в місцях нового поселення ускладнювалася тим, що телевізійні передачі, природно, транслювалися не рідною мовою. Та й своїм змістом вони не сприяли утвердженню українського менталітету. Як не дивно, але деякі батьки тішилися тим, що діти, захоплені переглядом телепередач, менше їм заважають і не потребують багато уваги. Іванна Петрів оприлюднила, наприклад, подібні думки однієї українки, що мешкала в Канаді: «Важно, що я маю спокій, можу вийти із хати навіть на кілька годин. Вони можуть і пів дня сидіти

непорушно перед екраном. Кажу вам, телевізія це ідеальний винахід» [189].

Звичайно, ця проблема не могла залишитися поза увагою досвідченої вчительки, яка переймалася дозвіллям українських дітей на чужині. Щоби хоч трохи обмежити негативний вплив оточення, педагог, використовуючи досвід створення вакаційних (канікулярних) осель і півосель для дітей в рідному галицькому краї, започаткувала у Гай-парку в Торонто вакаційну півоселю «Зелений гай», яка мала великий успіх, про що вона з великим задоволенням писала у газеті «Наша мета» [166; 181]. «Півоселі», на відміну від «осель», передбачали тимчасове перебування дітей під наглядом вихователів. Оселя передбачала їх цілодобове перебування у таборах; а півоселя давала дітям змогу повертатися на ніч додому. Влаштовувалися далекі «прогульки» за місто, різні забави в самому місті, купання тощо. Важлива роль приділялася індивідуальній роботі з членами «півосель», коли кожний, враховуючи їх здібності, інтереси, бажання, брав участь у підготовці до звіту перед батьками та вихователями [22].

Ця робота багато важила не лише для організації дозвілля. Вона сприяла вихованню дітей у патріотичному дусі. Півоселі були спочатку експериментом, але експериментом дуже вдалим. Не так просто виявилось переконати громадськість, у першу чергу батьків, у доцільності їх заснування й функціонування. Будучи досвідченим організатором півосель, І. Петрів писала: «Кожних десятеро дітей мало свою виховницю й помічницю... в поблизьких двох школах діти користали безплатно з критих водних басейнів, де діставали кожного дня півгодинні лекції плавання. Харч приносили з дому». Дуже важливо, що мовою спілкування в півоселях була рідна – українська. І хоча серед дітей були й такі, які не знали її, «по двох тижнях вони вже розуміли приказу виховниць і співали пісеньки разом з усіми» [181].

Минуло декілька років, і такі півоселі для дітей стали традицією. Як зазначалося на сторінках газети «Наша мета» (1968), «у прекрасному торонтському Гай-Парку відбувається в часі вакацій уже четвертий з черги рік півоселя для тих дітей, які не мають змоги виїхати на цілі вакації поза місто». Іванна Петрів постійно повторювала, що «вулична атмосфера і нудьгування це найбільші вороги наших дітей, які шкодять і фізичному й духовному їхньому розвоєві» [166]. Отже, на її переконання, позашкільне

життя учнів повинно бути організованим, «усуспільненим» і підпорядкованим вихованню в громадсько-патріотичному дусі (Додаток Б.2).

Досвідчена вчителька ще в галицький період своєї діяльності постійно підкреслювала важливість організації дозвілля дітей під керівництвом вихователів за певною програмою. У Канаді вона не припиняла роботу в цьому напрямі. Досвід показував, що півоселя гуртувала дітей у «часі вакацій», давала їм змогу відпочивати, виконувала опікунсько-виховні завдання. Через те батьки могли «спокійно йти до своєї праці, віддаючи свої діти під опіку півоселі» [166].

Досвід півоселі «Зелений гай» у Торонто був для І. Петрів дуже важливим, оскільки слугував прикладом, «як можна при добрій волі причинитися до збереження наших дітей від некорисних впливів, як можна нашу дітвору призвичаїти до вживання української мови» [181]. Програма занять таких півосель включала спів, ручні роботи, «природничі прогульки», «теренові» ігри, уроки плавання, тенісу, малювання, екскурсії в музеї, церкви, молочарні, пекарні тощо. Позашкільна виховна діяльність І. Петрів отримала високу оцінку її сучасників. Не випадково саме вона стала головою виховної комісії СФУЖО в Канаді (1956), яка намагалася «всякими способами допомогти нашим родинам у вихованні їхніх дітей» [151].

Освітньо-громадська робота І. Петрів поступово ставала надбанням широкого кола українських педагогів у Канаді. Так, у 1960 р. виховна комісія провела цикл лекцій для батьків під загальною назвою «Фронтом до дитини», з яких слухачі довідалися про найновіші здобутки педагогіки й медицини. Серед доповідачів була й Іванна Петрів, яка розкрила тему «Діти, трудні для виховання з педагогічного боку» (тільки зазначалося про даний факт) [66].

Ідеї І. Петрів щодо важливості позашкільного виховання української молоді та ролі сім'ї у цьому процесі знайшли відображення в роботі «Сесії для справ виховних дій жіночих організацій», яка проходила в Торонто 10-11 грудня 1966 р. під патронатом Комісії української виховної системи в діаспорі й виховної рефентури СФУЖО. Показово, що в президії цих зборів була І. Петрів. Це вказувало на її незаперечний авторитет у вирішенні порушених питань [191]. Після обговорення доповідей і «живих» дискусій сесія ухвалила резолюції, які з'ясували виховні

завдання й систематизували досвід українських жіночих організацій. Особлива увага приділялася виховним проблемам української родини, матерів, молоді; професійній освіті українського жіноцтва, ролі української жінки в громаді і зв'язкам українських жіночих організацій (у виховній площині) з міжнародним жіночим рухом. Саме в такому напрямі й працювала Іванна Петрів у Канаді.

Викладене уможлиблює висновок про те, що громадська діяльність І. Петрів була важливим доповненням до її фахової педагогічної діяльності, започаткованої на рідних теренах. Вона давала змогу розкрити талант народної вчительки як просвітника, удосконалювати освітньо-виховні аспекти її діяльності поза межами школи. При цьому головна мета цієї праці залишалася незмінною: не лише «просвітити», а й національно «освідомити», вберегти від «винародовлення» українську дитину й родину.

ХУДОЖНЬО-ПУБЛІЦИСТИЧНІ ТВОРИ І. ПЕТРІВ ЯК ДЖЕРЕЛО ОСВІТИ І ВИХОВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ

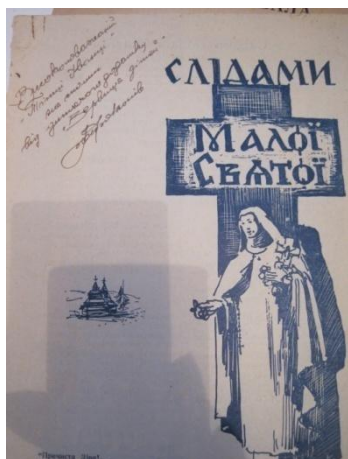
Долучення І. Петрів до «красного письменства» та її публіцистична діяльність не були випадковими. Вона добре розуміла, що художня література має велике значення для формування духовної культури особистості. Усвідомлюючи її виховну роль, педагог звернулася до створення художніх творів для дітей і дорослих уже в роки еміграції. «Попри свою щоденну працю в школі, – зазначалося, наприклад, у газеті «Вісті» (Бельгія), – п. Петрів знаходить час на письменницьку й журналістську діяльність». За свідченнями сучасників, вона писала «щовечора з 8 до 12 години» [113; 291].

Вчителька постійно друкувала свої оповідання і вірші на сторінках часописів «Наша церква» (Англія), «Голос Христа Чоловіколюбця» (Бельгія) «Світло», «Голос Спасителя» (Канада), в тижневику «Християнський голос» (Мюнхен), «Наша мета» (сторінка Ліги українських католицьких жінок Канади), а також у щомісячнику «Вісті» (Бельгія).

Її художнім творам притаманна патріотична спрямованість і палке бажання виховати маленьких читачів у християнському дусі. Так, змальовуючи постаті своїх героїв («Бабуня», «Батьківська сльоза», «Великодній спомин», «Незабудьки», «Серпанок до першого св. Причастя», «Слава Ісусу Христу!», «Український свят-вечір»), вона намагалася виховати дітей у дусі любові «до Бога і до ближнього свого», дбала про збереження традицій рідного народу і «української католицької церкви» [112, 129].

Значне місце у творчому доробку галицької вчительки посідали поетичні твори. Значна частина з них була створена в перші роки еміграції у Бельгії (1948-1951). Туга за Батьківщиною була занадто сильною, щоб тримати її в собі, тож І. Петрів, шукаючи шляхи порятунку української дитини, яка опинилася за межами рідної землі, «виливала» її в публіцистичній та літературній праці. І хоча умови життя були дуже важкими, Іванна Петрів, якій було вже понад 50 років, працювала невтомно й наполегливо, вбачаючи в цьому свій громадський обов'язок. До душі української дитини та її батьків вона намагалася «достукатися» не лише своїми педагогічними творами, а й поетичним словом.

Вірші такого змісту зустрічаються на сторінках релігійних часописів «Голос Христа Чоловіколюбця» та «Голос Спасителя» під псевдонімом «Тітка Іванка» [285]. Не маючи змоги повноцінно працювати для добра рідної країни, І. Петрів у перші роки еміграції знайшла своє покликання в служінні Богу. Тому й закономірною є націленість майже всіх її художніх творів на релігійну тематику, на духовне виховання дітей.



Звертаючись до читачів часопису «Голос Ісусика», Іванна Петрів пише: «Любі діти! Я довідалася, що багато українських дітей у Франції, Англії і Німеччині читають «Голос Ісусика». Ви, діточки, живете в різних краях, далеко одні від одних, але «Голос Ісусика» лучить вас усіх разом. Він приходить до вас і в Аргентину і в Канаду і в



гарячу Африку та Австралію. Він їде до вас парохомом і пливе пароплавом і летить літаком щоби приносити вам щось доброго і корисного до читання, щоби ваші серця училися любити Бога, щоби душі ваші стали кращі на Славу Бога і на користь своїй Батьківщині» [123].

Відповідно до обраної «духовної» тематики низку поетичних творів І. Петрів подала у формі дитячої молитви. Особливістю цього жанру була диференціація дітям різного віку – дошкільнятам, молодшим школярам, підліткам. Так, у вірші «Маруся молиться» І. Петрів («Тітка Іванка») майстерно використала наївні дитячі слова, щоб передати думки дівчини дошкільного віку, яка «не вміє ще з книжки читати», але хоче говорити до Ісуса. Вона просить Ісусика «схилитися низенько, Маруся все скаже на вушко тихенько». В її зворушливому зверненні звучить прохання про допомогу батькам у поліпшенні умов життя, а собі – побажання зростати мудрою і відданою вірі в Бога. І заключним акордом цієї молитви є мрія про повернення до рідної землі – неньки України: «Щоб могли скоренько в Рідний Край вертати, для Твоєї слави!» [162].

Лейтмотивом у поезії Іванни Петрів, призначеній для маленьких читачів, є думка про необхідність щоденного пошанування Божої Матусі та молитов за нещасну Батьківщину. Фактично в кожному творі звучать мотиви туги за Україною, щире бажання волі і щастя в рідному краї:

За Твою Правду, за волю України
Навіть життя своє дати.
Ісусе мій любий, я Тебе молю,
Серденько Тобі приношу,
Дай вже нашій Україні волю,
Даруй нам, я Тебе прошу... [162, 6].

У низці дитячих молитов І. Петрів звертається до «Матері Пресвятої» як до «Матінки рідної», підкреслюючи тим самим рівноцінну любов малечі до них обох. Така тенденція виразно віддзеркалюється, наприклад, у вірші «О Боже, Мати Пресвята!» (написаний на мелодію пісні «Стоїть гора високая...»)

О Боже, Мати Пресвята
До Тебе лине пісня та,
До Тебе линуть мольби всі
І жалощі тужкі.
До Тебе, Матінко моя,
Летить молитва не одна
З глибин дитячої душі

За щастя тихі дні... [123].

Іванна Петрів вбачала призначення своїх творів всім дітям, які живуть поза рідною домівкою, в різних країнах. На звороті рукописного варіанту цитованого вірша вміщено звернення до українських «діточок за океаном». У ньому автор, підписавшись псевдонімом «Ваша тітка Іванка у Європі», звертається до маленьких читачів із проханням: «Навчіться цієї пісеньки й співайте її в місяці травні. Нехай Вона благословить Вас любі дітоньки на кожному кроці».

Цікавим, на наш погляд, є зміст вірша «Радуйся Маріє», у якому поєднується любов до рідної України з величавою силою відданості Пречистій.

Радуйся, учителько рідних наших шкіл,
Радуйся, предсіднице соймових палат [державних нарад],
Радуйся, предбачливосте провідників, державних мужів
[Радуйся, книго мудра, духу добрий]
Радуйся спокою [тихий] благий селянських хат.
Радуйся, Маріє!
Радуйся, Україна, Княжно Велика
Радуйся, Володарко Рідної землі,
Радуйся сьогодні, завжди і до віка,
Радуйся і радуй, Маріє, у славі Твоїй...
Радуйся, Маріє! [123].

У формі діалогу між дитиною і Божою Матір'ю написано вірш «Я жду на тебе»:

...Матусю свята,
Поведеш мене?
Не знаю, куди повернутись.
Матусю свята,
Чи навчиш мене,
Як бути чесним усе моє життя?...
... Дитинко моя,
Поведу тебе,
О, хоч би серед бурі й громів грання.
Дитинко моя,
Я навчу тебе
Знайти щастя хвилини серед життя... [123].

Поетичні твори І. Петрів нагадували емігрантам про свята, обряди рідного краю, постійно впливали на виховання молоді в патріотичному дусі, що актуально і для сучасних шкіл України. Вони стали

відображенням практично всіх свят українського релігійного календаря («Воістину Воскрес!», «Лист до Св. Николая», «Разом із Різдом Христовим...», «Різдвяна зірничка» та ін.). У змісті віршів розкрито підготовчі роботи до Свят-Вечора, із сумом говориться про «скитальську долю» українців на чужині, діти яких із нетерпінням чекають блиску першої зірки, будують вертеп, кутю медом заправляють. Але водночас «Тітка Іванка» наприкінці традиційно зверталася до читачів із переконливими словами, які утверджували віру в краще майбутнє. Це добре помітно у вірші «Разом із Різдом Христовим»:

... Кожне в небо очі зводить,
Чи не блисне перша зірка,
 Чи Свят – Вечір не надходить...
Мама сліз не може скрити.
Страшні дні ще не забулись...
І засяла на Вкраїні
Воля сяєвом чудовим,
Що зродилась на руїні
 Разом із Різдом Христовим! [241].

Згадує І. Петрів і Воскресіння Христове, яке запам'яталося ще з рідних теренів, де гомоніла українська мова, лунали рідні пісні, дзвенів щирий радісний дитячий сміх. Всі свої почуття, переживання, спогади, враження І. Петрів передає своїм маленьким вихованцям в еміграції. Так, у поетичному творі «Ще сьогодні...» автор писала:

Вже тридцять літ, як замовкли
 Дзвони в мойому селі,
 А ще сьогодні їх гомін воскресний
Причувається мені...

Вже тридцять літ, як мама виймала
 Останню пасху з печії
 А ще сьогодні чую її запах
Навіть уночі...

Вже тридцять літ, як замовкло
“Христос Воскрес” у селі,
А “Воістину Воскрес” ще сьогодні
Гомонить в душі... [123].

Літературний доробок І. Петрів мав важливе значення для патріотичного виховання не лише дітей дошкільного та молодшого

шкільного віку, а й української молоді, що опинилася за межами рідної землі. Особливо це простежується у таких віршах, як «Отче наш (Нашим героям в посвяту)», що був надрукований під псевдонімом «Христя Денисиха» [123], «Листопадовий заповіт», який є частиною рукописного вірша «Перший ранок листопада» та ін. Так, у вірші «Перший ранок листопада» автор звертається вустами сина до матері:

Помолися, моя мамо, (*хоч ти тепер*)
Там десь на чужині,
Нехай буде царство Боже
На вільній Україні....
Щоб ранок листопада
Дав Бог Україні,
Помолися моя мамо
Там десь в чужій хаті,
Щоб Христос нам зволив силу
І свободу дати [123].

Ми не розглядаємо поетичні твори Іванни Петрів з погляду їх естетичної вартості. Може, вони не завжди досконалі, але для нас важливим є їхній емоційний настрій, що відповідав світоглядній позиції галицької вчительки в часи суворих випробувань. Вона через художнє слово намагалася перш за все виховати в українських дітях любов до рідного краю, покинутого ними не з власного бажання. Показовим у цьому плані є чудовий вірш «Де моя країна?». Зауважимо, що він був надрукований у часописі «Голос спасителя», який видавався в Канаді (Едмонтон, 1952), коли сама І. Петрів була ще в Бельгії. Цей факт свідчить про популярність віршів галицької вчительки і в інших країнах масового осідку українців-емігрантів:

Ти питаєшся, *чоловіче*, де моя країна?
Там, де нічка в ясні зорі, де сонячна днина,
Де весною вкриваються сади білим квітом,
Де пшениця золотиться сонечком і вітром.

Де комори повні хліба, ріки течуть медом,
Де зима малює квіти морозом і ледом.
Там, де влітку спіють лани, живуть буйно бори,
Де Дніпро наш славуться, пливе в Чорне море.

Там, де хмар сягають гори, охрещені кров'ю,
Там, де родяться герої у боротьбі та горю.
Там, де вороги скували наші вільні села,

Де лунає наша пісня тужна, невесела.

Там, де вороги плондрують престоли у церквах,
Де молиться народ Богу по лісах та нетрах.
Там, де в лузі похилилась червона калина,
В тому краю наша рідна Ненька – Україна! [162, 5; 243].

Водночас слід підкреслити принциповість І. Петрів, її намагання обстоювати свою авторську позицію. Про це свідчить приписка, зроблена її рукою над віршем, надрукованим у канадській газеті. Вона була вкрай незадоволена змінами, зробленими без погодження з нею видавцями, яким, судячи з усього, не була до вподоби патріотична безкомпромісність автора: «Цей віршик мені спотворили, замість «чоловіче» має бути «чужинне», а замість «в тому краю» має бути «там чужинне». Наші в Канаді поробилися великими канадійськими патріотами...» [243].

Зазначене уможливорює висновок про те, що поетичні твори Івонни Петрів, пройняті духовно-етичними проблемами, любов'ю до рідної землі, вірністю традиціям, обрядам, звичаям українського народу, а головне – пам'яті про свою рідну Україну та її героїв, виявилися важливим чинником збереження української ментальності дітей-емігрантів.

На нашу думку, деякі з поетичних творів І. Петрів (як, наприклад, вищезгаданий вірш «Де моя країна?», нарис «Наші визвольні змагання» та ін.), можна було б використати в сучасних шкільних хрестоматіях для початкової школи і, безперечно, в позаурочній навчально-виховній роботі.

Прозові твори вчительки, які вона друкувала одночасно з віршами, на наш погляд, є менш цікавими. Вони, як і поезія І. Петрів, відзначаються палкими релігійними і патріотичними почуттями, але авторці не завжди вдавалося віднайти яскраві художні засоби для втілення свого задуму.

Значно кращими є її твори, призначені для дорослих. Щоправда, для цієї категорії читачів вона не писала віршів і оповідань, але її нариси, у яких ідеться про історичні події, про її мандрівку до «Люрду», свідчать про безперечний талант І. Петрів. Особливо слід відзначити нарис «Наші визвольні змагання». На жаль, нам не вдалося з'ясувати, чи цей твір колись був надрукований в періодиці. Принаймні, можемо стверджувати, що сама І. Петрів надавала йому неабиякого значення, бо нарис зберігся в її особистому архіві у двох примірниках – власноруч написаному та машинописному варіанті (Додаток В.5).

Перш за все привертає увагу глибока обізнаність галицької вчительки зі складними обставинами історії України. Сучасні уявлення про них, по суті, збігаються з тим, про що було написано в нарисі галицької вчительки (можна припустити, що над згаданим текстом вона працювала наприкінці 1940-х – на поч. 1950-х рр.).

Особливо цікавий розділ, присвячений трагічним подіям, що відбувалися у Львові восени 1918 р., у час т. зв. «листопадового зриву» галицьких українців: «Перший Листопад! На звук цих слів ворухатися в пам'яті у старших, а в молодих пригадуються оповідання батьків, сучасників великого листопада 1918 року. Великий наш зрив пам'ятної ночі з 31 жовтня на 1 листопада підготовляли віки, підготовляла історія шістьох поколінь» [123].

Наскільки цей день вривався в пам'ять І. Петрів, свідчить вірш «Перший ранок листопада», що (як видно зі змісту твору) був написаний у 1948 р., тобто до створення нарису «Наші визвольні змагання» [123].

Події, зафіксовані у вірші, знайшли відображення і в прозовому нарисі: «О 4 год. рано 1 листопада усі касарні у Львові були в руках українського війська. На вежі львівського ратуша замаяв на radoщах жовто-блакитний прапор. Відділи вимашерували на місто і захоплювали визначені відтинки. О годині 8-ій рано цілий Львів був уже в руках українського війська. Українці, що стрічалися на вулицях, кидалися собі в обійми. У кожного були сльози радості на очах». Але «того самого дня о годині 11 пали перші стріли на вулицях Львова, пали перші жертви, полилася кров. Це був початок польсько-української війни, яка так фатально для нас скінчилася» [123].

Текст нарису дає змогу припустити те, що І. Петрів сама була живим свідком подій, які відбувалися на львівських вулицях 1 листопада 1918 р. і протягом декількох наступних днів. Звідси – емоційний тон розповіді, який не може не вражати і сьогодні. Вважаємо, що цей текст заслуговує на високу наукову оцінку і має стати надбанням широких верств читачів.

Серед інших прозових творів І. Петрів слід відзначити мемуарні нариси, в яких особливо відчутна її талановитість. Вражає тонке відчуття слова, вміння через деталі передати внутрішній стан людини, спостережливість, художня пам'ять, яка допомагала автору через десятки років об'єктивно відтворити минулі сторінки власного й чужого життя. Наприклад, з неприхованим хвилюванням педагог згадувала перші роки

своєї вчительської праці. Проте знову ж таки – пише більше не про себе, а про обставини життя, з яким вона вперше зіткнулася. Безпосередня зустріч із народом, якому вирішила віддати всі сили, енергію, наполегливість, здібності, мала для неї винятково важливе значення.

У нарисі «Великодній спомин» Іванна Петрів писала, демонструючи, між іншим, чудове знання української класичної літератури. Спогади про щасливі молоді роки, про щастя спільного зі своїми ученицями відчуття краси природи, радість перших весняних променів сонця, захоплення талановитістю рідного народу, цнотливістю сільських дівчат, їхньою безпосередньою любов'ю до Бога – підтримали згодом Іванну Петрів у важкому скитальницькому житті й надихали вірою в краще майбутнє. Слід додати, що у своїх нарисах автор не тільки виявила чудове знання української літературної мови, але і її діалектів, особливостей лексики, притаманної мешканцям з галицького села.

Як один із прийомів, характерних для дитячих літературних творів, І. Петрів використовувала у сюжеті конкретний факт власного життя. Це простежується, наприклад, у оповіданні «З давно минулих літ», що було надруковане в педагогічному журналі «Учительське слово» (Канада, 1957 р., під рубрикою «Школа в письменстві»). В основу його сюжету педагог поклала власний досвід організації спільно з учнями четвертого класу святкування Різдва у перший рік її роботи в Чорнушовській школі поблизу Львова (1910).

Привертає увагу діалог з учнями, тонкий опис простою, дохідливою мовою традиційних дійств, що супроводжували це свято на Батьківщині: «На селах ялинки тоді ще не знали. Дідух на домівці, сіно під столом, а в ньому горішки, пшеничний сніп на покутині, прикрашений паперовими чічками (іграшками – *І. С.*) й перев'язаний крайкою, штудерно змайстрований вертеп були найбільшою втіхою дітей». Цікаво висвітлено автором процес «майстрування» разом із учнями вертепу, доповнення його реальними постатями української дійсності [159, 7]. Мету своїх дій вона пояснювала таким чином: «Я намалювала українських людей до вертепу, бо хочу, щоб наш вертеп був український, щоб усі українці віддавали честь Божій Дитині і ви і наші провідники народу теж. Щоб всі молили Ісуса за наш нарід» [159, 8].

Таким чином через невеличке оповідання-сповідь галицька вчителька намагалася нагадати дітям-емігрантам народні традиції, історичне минуле, передати дух справжнього свята в українській родині.

Поруч зі згадками про щасливе довоєнне життя, в центрі уваги І. Петрів – письменниці були також важкі й суворі випробування, які випали на долю всіх українців-емігрантів. Про це вона розповідала у спогадах під назвою «Студіюймо». Значення цього нарису полягає в тому, що тут у найдрібніших деталях відображено побут українських скитальців. Не приховуючи принизливих обставин життя, автор водночас не втрачала властивого їй оптимізму, рішучості подолати всі негаразди й навіть навчитися чогось корисного.

Усім нарисам І. Петрів притаманна одна спільна риса – об'єктивність, намагання побачити життя в усій його складності, врахувати і позитивні й негативні риси навколишньої дійсності. Це і є справжня наука, важлива для того, хто справді хоче вчитися, навіть з урахуванням поганого, що трапляється на життєвому шляху.

Так, вона не приховує правду про важкі випробування, котрі іноді були несумісні з людською гідністю. Але навіть у жахливих побутових умовах авторка так само вбачала привід для важливих висновків: «Школа наша зачалася від вантажних вагонів, якими везли нас, білих муринів, новітніх невільників, на примусові роботи». Проте навіть за таких обставин «навчилися ми відрізнити самсебезнайків від людей суспільників, там навчилися ми творити одну спільноту, ділитися останнім кусником запліснілого хліба та останнім клаптиком місця в вагоні». Вона не може пробачити «знущанням над людською гідністю», коли за золотий годинник чи перстень можна було дістати працю послугача на пошту або помічника в шпиталі, коли оглядали «нас від стіп до голови, як тварину на торзі». Хто не мав, чим «до себе доплатити», мусив іти на важкі роботи «до фабрик зброї та жити в робітничих таборах» [123].

Так, зокрема, сталося і з самою Іванною Петрів, яка змушена була працювати на заводі. Та попри все, її ніколи не покидав оптимізм, мрія про краще майбутнє України. Спостерігаючи за життям своїх, як вона пише, «хлібодавців», вона була далека від сліпого шовінізму. Для неї німецький народ був прикладом державницького народу, тобто такого, який мав власну державу і відповідно поведився. Це також був один з

найважливіх уроків, який вона винесла із суворих випробувань: «Найвищим курсом нашої школи це було життя державної нації, серед якої ми жили». Але одночасно І. Петрів не могла не зазначити особливості, що, на її думку, спричинилися до поразки Німеччини у другій світовій війні: «Наші «хлібодавці» уважали всіх чужинців як щось нижчого, меншwartного. Ідея расовості та вищості одній раси над другою, жадоба підпорядкування усіх інших під свою волю, жадоба панування та хвилеві блискучі перемоги засліпили їхні очі і стали їхнім гробом». Уроки історії змусили галицьку вчительку збагнути всю небезпеку расизму, шовінізму тощо. Перебування в Німеччині, а потім у Бельгії сприяло тому, що в її свідомості, як і в багатьох інших українських емігрантів, викристалізувалися «наші поняття державницької ідеї».

Великою підтримкою в часи еміграції для І. Петрів була її мати, любов до якої вона пронесла через все своє життя. Іванна віднайшла зворушливі слова, що допомогли їй змалювати в малюнку «Бабуня» образ мужньої жінки, яка і в старості зберегла віру в краще майбуття України.

У мемуарних творах І. Петрів виступає як майстер психологічного портрету. Вона може бути і блискучим публіцистом (як ми бачили в малюнку «Наші визвольні змагання»), може й об'єктивно спостерігати, змалювати оточуючу дійсність, раціонально оцінюючи одержані уроки. Але разом із тим в її художній палітрі знаходяться засоби для відтворення емоційного тону, коли автор ніби переноситься в душу іншої людини, намагаючись передати думки, настрої, переживання старенької матері. Так, розповідаючи про прощання з онуками, які відправлялися з львівського вокзалу на війну, І. Петрів так пише про почуття літньої жінки: «Вона не плакала. Дивилася вслід за вантажним поїздом, що зник на закруті, а з ним разом зникали зперед очей її внуки, її надія. Вона довго стояла з донькою, зятем і молоденькою внучкою-невісткою серед залізничних рейок на вантажному двірці у Львові й дивилася на той закрут, що поглинув довезний поїзд разом із сотнями найкращої української молоді. В її пам'яті став живим іншим образом, ще з 1914 року. Тоді вона виружала на війну своїх синів. Виружала трьох синів... Один не вернувся... Поляг... Тепер виружає п'ятьох унуків... Чи повернуться?... О. Ісусе...!» [123].

Текст цього малюнка виразно свідчить про неабиякий художній талант І. Петрів, який допоміг їй передати глибокі почуття найдорожчої для неї

людини – матері: «Тільки з її очей можна було догадатися, що в неї в душі страшна трагедія, яку вона здержує гартom своєї волі, не дає їй виладуватися, щоб не збільшати горя доньки... Вряди-годи заграють в її очах вогники, і вона дивиться тими своїми синіми-синіми, як українське небо, очима кудись далеко перед себе; по хвилині ці очі заходять мрякою, як осінній ранок, і тоді в її душі відновлюється якийсь давно пережитий процес. Тоді сьогоднішній день і дійсність для неї не існують. Все її психічне життя віддалюється від цього світа, замикається у своєму минулому сперед кількох літ. А це минуле таке жахливе. Національне поневолення і невдачі наших зривів, які вона так глибоко переживала, доноси, арешти, війна, бомби, пожари, грабунки, смерть, трупи... літа її старости» [123].

Для І. Петрів, яка згадувала свою матір, чи не найважливіше було усвідомити, що вона «одно тільки розуміла ясно і свідомо», всі свої страждання й печалі «вона переносить як жертву за щастя своїх внуків, за волю Батьківщини». Це і був найдорожчий, найцінніший заповіт, який надихав Іванну Петрів, надавав їй сили, мужності й віри в перемогу щасливого майбутнього.

Проаналізовані художньо-публіцистичні твори І. Петрів розкривають нові грані творчого доробку педагога, свідчать про непересічний талант, прагнення впливати на почуття, емоції, «душу» дитини, дорослої людини різними способами.

Превалювання у творах «красного письменства», особливо поетичних, думок про Бога, звернення до нього, викликане важкими умовами емігрантського побуту, розлукою з рідною землею, мало, на її переконання, віру в безмежну милість Господню як основу впевненості читачів у неминучій перемозі добра над злом. Власне, це стосувалося не лише дітей, а й дорослих, яких І. Петрів також намагалася врятувати від відчаю та зневіри. Про це свідчать, зокрема, молитви українських скитальців, через які вона намагалася передати найщиріші почуття любові до Бога і до Батьківщини. Таким чином, релігійні мотиви природно й органічно поєднувалися у творчості І. Петрів з мотивами патріотичними.

Отже, літературна та публіцистична спадщина І. Петрів мала глибоко усвідомлене виховне спрямування. Вона турбувалася не стільки про естетичну вартість своїх творів, скільки про їх морально-етичний вплив на читачів. Можна, звичайно, зауважити, що такий підхід був дещо

обмеженим, але треба враховувати конкретні історичні умови, в яких перебувала тоді авторка.

Таким чином, всі аспекти творчості І. Петрів – педагогічні, громадські, публіцистичні, журналістські, художні зрештою підпорядковувалися ідеї утвердження християнської моралі, патріотизму, а також – боротьби за сильну, незалежну українську державу, щасливе майбутнє українських дітей.

ПІСЛЯМОВА

Нові умови соціально-політичного та культурно-освітнього життя в Україні спричинили зростання уваги до висвітлення творчих біографій громадських діячів і просвітників, імена яких були незаслужено забуті чи заборонені. Цей інноваційний процес значною мірою торкнувся історико-педагогічної науки, зокрема й висвітлення внеску в загальнонаціональний культурно-освітній поступ українських педагогів Галичини, впродовж десятиліть практично вилучених із історії національної освіти. Серед них життя і педагогічно-просвітницька діяльність Іванни Василівни Петрів, які до останнього часу залишалися маловідомими не лише для вчителів-практиків, а й науковців, посідають особливе місце.

Таким чином, уся педагогічна, громадсько-просвітницька, журналістська та літературно-публіцистична діяльність Іванни Петрів спрямовувалася на боротьбу за становлення та розвиток українського шкільництва в Галичині та в еміграції, розробку теоретичних засад навчання й виховання молоді та дорослих.

Творчі здобутки І. Петрів можуть бути використані в сучасній українській школі. Зокрема, заслуговують на увагу розроблені Іванною Петрів принципи і методи використання діалогу, наочності, екскурсій у навчально-виховному процесі; виховний потенціал її літературних творів.

Результати дослідження є підставою для включення імені Іванни Петрів у персоніфіковані видання, хрестоматії, педагогічні енциклопедії та підручники з історії педагогіки.

Детальнішого аналізу потребує її багатогранна діяльність часів еміграції. Існує нагальна потреба у спільній праці з дослідниками Канади для створення більш повного уявлення про роботу І. Петрів у жіночих і релігійних організаціях, у сфері журналістики, у розвитку тогочасної української освіти тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрухів І. Західноукраїнські молодіжні товариства «Сокіл», «Січ», «Пласт», «Луг» / І. Андрухів. – Івано-Франківськ, 1992. – 79 с.
2. Андрухів І. Українські молодіжні товариства Галичини: 1861-1939 рр. (Короткий історичний нарис) / І. Андрухів. – Івано-Франківськ, 1995. – 75 с.
3. Антонєць Н. Педагогічна діяльність Спиридона Черкасенка в контексті руху за національну освіту (1906-1940): автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / Н. Антонєць / Інститут педагогіки АПН України. – К., 2005. – 20 с.
4. Баїк Л. З історії розвитку української школи в Галичині (1869-1939 рр.) / Л. Баїк // Актуальні проблеми становлення і розвитку національної школи. – К., 1982. – С. 5-17.
5. Барвінський О. Про спільне ділене родинного дому і школи у вихованню молодіжи / О. Барвінський // Учитель. – 1910. – Ч. 8-9. – С. 129-132; Ч. 10. – С. 150-152.
6. Барна М. Розвиток педагогічної освіти в Галичині (1772-1939 рр.) / М. Барна // Рідна школа. – 1998. – № 7-8. – С. 34-48.
7. Батьки, виховні референти і школа // Наша мета (Канада). – 1968. – 28 верес. – С. 3.
8. Безушко В. Джон Дюї / В. Безушко // Шлях виховання й навчання. – 1933. – Ч. 1. – С. 2 – 6.
9. Бєнь В. Що важніше: метода чи вислід праці? / В. Бєнь // Учительське слово. – 1938. – Ч. 3. – С. 23 – 25.
10. Бібліографічний довідник до історії українців Канади. – Вінніпег: Накл. Української вільної академії наук в Канаді, 1986. – 735 с.
11. Білавич Г. Товариство «Рідна школа» / Г. Білавич, Б. Савчук. – Івано-Франківськ: Лілея – НВ, 1999. – 208 с.
12. Білан Г. Педагогічні погляди і просвітницька діяльність Олександра Кониського: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / Г. Білан / Інститут пед. АПН України. – К., 2004. – 20 с.
13. Біланюк П. Не лише навчаємо, але й виховуємо / П. Біланюк // Рідна школа. – 1936. – Ч. 20. – С. 293-296.
14. Біланюк П. Батьки та школа / П. Біланюк. – Львів, 1937. – 16 с.
15. Біланюк П. Значення виховання / П. Біланюк // Рідна школа. – 1937. – Ч. 20. – С. 283-285.
16. Біленький Я. Українські приватні школи в Галичині / Я. Біленький. – Львів: УПТ, 1922. – 16 с.
17. Божиковський М. Рец. на кн.: І.Петрів, Д., Петрів. Зразкові лекції природи в III класі в 1, 2, 3, 4, 5, 6 і 7-ми класових вселюдних школах, зладжені згідно з міністріальною програмою: Підручник для учителів / М. Божиковський // Учитель. – 1925. – Т.2. – С. 158-159.
18. Бл<аженої> п<ам'яті> Іванни Петрів // Наша мета (Канада). – 1971. – 11 грудня. – С. 3.

- 18 а. Блах В. Видатні діячі української педагогіки другої половини ХІХ – першої половини ХХ ст.: навч.-метод. посіб. для студентів напряму 0101. Педагогічна освіта / В. Блах. – Херсон: Вид. ХДУ, 2005. – 56 с.
19. Буквар: Перша книжечка для вселюдних шкіл. – Львів, 1933. – 112 с.
20. Буквар: Перша книжечка для народних шкіл. – Львов: Накл. держ. видавництва книжок шкільних, 1935. – 112 с.
21. Буквар: Перша читанка для вселюдних шкіл – Львів: Накл. держ. вид. шкільних книжок, 1928. – 128 с.
22. Вакаційні півоселі // Світ дитини. – Львів. – 1920. – 15 верес. – С. 231.
23. Ваша тітка Іванка <І.Петрів>. Наш вертеп // Голос Христа Чоловіколюбця (Бельгія). – 1948. – січ. – С. 18-21.
24. Виховна порадня // Вільне слово (Канада). – 1962. – 3 листоп. – С. 9.
25. Виховна Порадня // Вільне слово (Канада). – 1962. – 15 груд. – С. 8.
26. Виховна Порадня // Вільне слово (Канада). – 1962 – 22 верес. – С. 8.
27. Виховна Порадня // Вільне слово (Канада). – 1962. – 24 берез. – С. 8.
28. Виховна Порадня // Вільне слово (Канада). – 1963. – 26 січ. – С. 8.
29. Виховна Порадня // Вільне слово (Канада). – 1963. – 2 берез. – С. 8.
30. Виховна Порадня // Вільне слово (Канада). – 1963. – 23 берез. – С. 8.
31. Виховна Порадня // Вільне слово (Канада). – 1963. – 11 трав. – С. 8.
32. Виховна Порадня // Вільне слово (Канада). – 1963. – 27 лип-3 серп. – С. 8.
33. Виховна Порадня // Вільне слово (Канада). – 1963. – 24 серп. – С. 6.
34. Виховна Порадня // Вільне слово (Канада). – 1963. – 12 жовт. – С. 8.
35. Виховна Порадня. Тим часом дещо про батьків // Вільне слово (Канада). – 1963. – 30 листоп. – С. 8.
36. Виховна Порадня // Вільне слово (Канада). – 1963. – 21–28 груд. – С. 8.
37. Виховне значення мандрівки // Рідна школа. – 1934. – Ч. 13–14. – С. 199.
38. Генік-Березовський С. Матуранти курсів Українознавства ім. Г. Сковороди / С. Генік-Березовський // Вільне слово (Канада). – 1962. – 17 берез. – С. 11.
39. Герасимович І. Українські школи під польською владою / І. Герасимович. – Станіслав: Бистриця, 1924. – 16 с.
40. Герцюк Д. Іван Ющишин – видатний діяч Товариства «Взаємна Поміч Українського Вчительства» / Д. Герцюк // Діяльність Товариства «Взаємна Поміч Українського Вчительства». – Івано-Франківськ, 1996. – С. 31-33.
41. Герцюк Д. Передмова / Д. Герцюк // Яким Ярема. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. – 244 с.
42. Голова Всеканадійської Ліги УКЖ в Торонті // Наша мета (Канада). – 1965. – 28 верес. – С. 5.
43. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
44. Горохович Т. Чому повинні їхати діти на табори? / Т. Горохович // Наша мета (Канада). – 1967. – 6 черв. – С. 3.

45. Грицак Є. Українські педагогічно-шкільні та вчительські часописи і журнали / Є. Грицак // Українська школа. – 1938. – Ч. 7–12. – С. 134-142.
46. Грицан А. Просвітня зоря Прикарпаття / А. Грицан. – Івано-Франківськ: Сіверсія, 2001. – 179 с.
47. Гупан Н. Українська історіографія історії педагогіки / Н. Гупан. – К.: АПН, 2002. – 223 с.
48. Двадцять видатних українських педагогів / За ред. А. М. Бойко — Полтава: АСМІ, 2002. — 451 с.
49. Двомісячник української дитячої книжки // Наша мета (Канада). – 1967. – 4 листоп. – С. 3.
50. Державна національна програма «Освіта (Україна – ХХІ століття)». – К.: Райдуга, 1994. – 62 с.
51. Дерев'яна Л. Розвиток творчих здібностей учнів у загальноосвітніх школах Галичини (1900-1939 рр.): посібник для студентів / Л. Дерев'яна. – Тернопіль: Підручники і посібники, 1999. – 150 с. – С. 26.
52. Джус О. Творча спадщина Софії Русової періоду еміграції / О. Джус. – Івано-Франківськ, Плай, 2002. – 257 с.
53. Дович. Галицьке шкільництво під національним оглядом / Дович // Учительське слово. – 1914. – Ч.20. – С. 356.
54. Жовтень – місяць книжки // Наша мета (Канада). – 1967. – 14 жовт. – № 12. – С. 3.
55. Жукова О. Соціалізація особистості в системі просвітницько-педагогічної діяльності Х.Д. Алчевської: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.05 / / О. Жукова / Харківський національний ун-т ім. В.Н.Каразіна. – Харків, 2001. – 20 с.
56. Завгородня Т. Методи навчання в школах Галичини (20-30-ті роки ХХ ст.) / Т. Завгородня // Ідея національного виховання в українській психолого-педагогічній науці ХІХ –ХХ ст. – Коломия: Вік, 1997. – С. 67-68.
57. Завгородня Т. Дидактична думка в Галичині (1919-1939 роки) / Т. Завгородня. – Івано-Франківськ: Плай, 1998. – 167 с.
58. Завгородня Т. Розвиток теорії і практики навчання в Галичині в 20-30-х роках ХХ ст. у контексті наукових пошуків педагогів європейських країн / Т. Завгородня // Науковий вісник Південноукраїнського державного пед. ун-ту ім. К.Д.Ушинського: Зб. наук. праць. – Вип. 8-9. – Одеса: ПДПУ, 1999. – С. 183-189.
59. Завгородня Т. Особливості розвитку української теорії і практики шкільного навчання в Галичині міжвоєнної доби / Т. Завгородня // Вісник Львівського нац. ун-ту ім. Івана Франка. Серія педагогічна. – 1999. – № 14. – С. 104-114.
60. Завгородня Т. Проблема індивідуалізації процесу навчання у творчому доробку галицьких педагогів (1919-1939 роки) / Т. Завгородня // Наук. вісник Південноукраїнського державного пед. ун-ту ім. К. Д. Ушинського: Зб. наук. праць. – Вип. 7–8 . – Одеса: ПДПУ, 2000. – С. 20-27.
61. Завгородня Т. Денис Петрів – галицький педагог / Т. Завгородня // Обрії. – 2000. – № 1.– С. 14-16.

62. Завгородня Т. «Виховати творчого, працездатного і продуктивного громадянина» (Педагогічна концепція Ярослава Кузьміва) / Т. Завгородня. – Івано-Франківськ: Плай, 2001. – 87 с.
63. Завгородня Т. Іванна Петрів і її внесок у розвиток дидактичних ідей Галичини / Т. Завгородня // Шлях освіти. – 2000. – № 3. – С. 48-51.
64. Завгородня Т. Галицька вчителька Іванна Петрів про родинне виховання / Т. Завгородня // Вісник Прикарпат. ун-ту. – Педагогіка. – Вип. VI. – Івано-Франківськ: Плай, 2001. – С. 11-17.
65. Завгородня Т. Творча особистість учителя в історії педагогічної думки Галичини / Т. Завгородня // Творча особистість учителя: Проблеми теорії і практики: Зб. наук. праць – К.: НПУ, 2001. – С. 88-93.
66. Зелений З. Праця Об'єднання Українських Педагогів Канади в минулому році (Звіт голови ОПУК на Загальних Зборах в дні 17.1.1960) / З. зелений // Наша мета (Канада). – 1960. – 20 лют. – С. 3.
67. Зленко Г. «Наш брат з Галичини» / Г. Зленко // Кримська світлиця. – 1997. – 6 черв. – С. 6.
68. Золотухіна С. Розвиток ідеї виховуючого навчання в історії педагогічної думки та практиці України: навч. посібник / С. Золотухіна. – Харків: ХДПУ, 1994. – 108 с.
69. Енциклопедія українознавства / За ред. проф. В.Кубійовича: В 11 т. — Т. 1. – Львів, НТШ, 1993. – С. 101, 128; Т. 4. – 1994. – С. 1439, 1449; Т. 5. – 1996. – С. 1668; Т. 6 – 1997. – С. 2034; Т. 10. – 2000. – С. 3797, 3952.
70. Іп. <І.Петрів>. Голова СФУЖО між нами // Наша мета (Канада). – 1962. – 26 трав. – С. 3.
71. Іпет <І.Петрів>. Відмолоджування управи (замість фейлетону) // Наша мета (Канада). – 1962. – 27 жовт. – С. 3.
72. ІПЕТ <І.Петрів>. Достойний Гість на спільних сходинах Відділів ЛУКЖ міста Торонта // Наша мета (Канада). – 1967. – 25 берез. – С. 3.
73. ІПЕТ <І.Петрів>. Історичний одяг Українки // Наша мета (Канада). – 1967. – 14 жовт. – С. 3.
74. Іпет <І.Петрів>. Ми були в Україні // Наша мета (Канада). – 1963. – 25 трав. – С. 3.
75. ІПЕТ <І.Петрів>. Мішані подружжя // Наша мета (Канада). – 1966. – 5 листоп. – С. 3.
76. Іпет <І.Петрів>. Наша молодь // Наша мета (Канада). – 1960. – 16 квіт. – С. 3.
77. Іпет <І.Петрів>. Спільні сходини Відділів ЛУКЖ міста Торонта // Наша мета (Канада). – 1963. – 23 листоп. – С. 3.
78. Іпет <І.Петрів>. УКЮ наша зміна // Наша мета (Канада). – 1963. – 14 груд. – С. 3.
79. Історія міст і сіл Української РСР. Львівська обл. / Під ред. П.Т. Тронько: В 30 т. – К., 1968. – Т. 26– 979 с.
80. Ісаїв П. Оцінка педагогічних метод / П. Ісаїв // Шлях виховання й навчання. – 1933. – Ч. 1. – С. 54 – 59.

81. Історичні постаті Галичини ХІХ – ХХ ст. – Нью-Йорк: НТШ, 1961. – 247 с.
82. Калинович В. Неграмотність і недільні школи на Україні. Причини до українського шкільництва / В. Калинович. – Жовкля: Накл. журналу «Учитель» у Львові, 1925. – 43 с.
83. Калічак Ю. Аркадій Животко: повернення із забуття. Педагогічні погляди та громадсько-просвітницька діяльність вченого / Ю. Калічак. – Дрогобич: Коло, 2003. – 214 с.
- 83 а. Карпенчук С. Педагогічна технологія А. Макаренка в контексті сучасної педагогіки: автореф. дис... д-ра пед.наук: 13.00.01 / С. Карпенчук. - К., 2003. – 40 с.
84. Каталог книжок які має на складі т-во «Просвіта». – Львів, /Б. р./ . – 40 с.
85. Каталог повістей, романів, оповідань галицьких та з В. України. – Львів, 1928. – 16 с.
86. Кін О. Проблеми навчання і виховання в педагогічній спадщині М.Сумцова: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / О. Кін / Харківський держ. пед. університет ім. Г.Сковороди. – Харків, 2001. – 19 с.
87. Кіра Р. Культурно-просвітницька діяльність та педагогічні погляди Степана Сірополка: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / Р. Кіра / Прикарпатський ун-т ім. В.Стефаника. – Івано-Франківськ, 2001. – 19 с.
- 87 а. Кляп М. Педагогічна діяльність А. Волошина в 20-30-х роках ХХ ст.: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / М. Кляп / Прикарпатський ун-т ім. В. Стефаника. – Івано-Франківськ, 1998. – 18 с.
88. Коваленко В. Вплив ідей Д.Дьюї на українську школу й педагогіку 1920-1930 років / В. Коваленко // Шлях освіти. – 1997. – № 4. – С. 51-55.
89. Коменський Я. Педагогическое наследие / Я. Коменський, Д. Локк, Ж.-Ж. Руссо, И.-Г. Песталоцци. – М.: Педагогика, 1988. – 412 с.
90. Константина Малицька приїхала // Світ дитини. – Львів. – 1920. – 1 жовт. – С. 246.
91. Конрад С. Неграмотність на українських землях / С. Конрад // Рідна школа. – 1936. – Ч. 15-16. – С. 217-220.
92. Копач І. З історії українських шкільних книжок / І. Копач // 25-ліття тов-ва «Учительська Громада»: Ювіл. наук. зб. – Львів, 1935. – С. 137 – 138.
93. Копач О. Завжди з усміхом / О. Копач // Наша мета (Канада). – 1979. – 14 груд. – С. 3.
94. Копач О. Пам'ятаймо про нашу школу / О. Копач // Наша мета (Канада). – 1951. – 21 лип. – С. 6.
95. Копач О. Через книжки до життя / О. Копач // Наша мета (Канада). – 1960. – 22 жовт. – С. 3.
96. Кубійович В. Українці в Генеральній Губернії (1939–1941). Історія українського центрального комітету / В. Кубійович. – Чикаго, 1975. – 664 с.
97. Кугутяк М. Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (ХІХ ст. – 1939 р.) / М. Кугутяк. – Івано-Франківськ: Плай, 1993. – 200 с.

98. Кузенко О. Богдан Заклинський – педагог і просвітянин / О. Кузенко. – Коломия: «Вік», 2000. – 139 с.
- 98 а. Лещенко А. Проблеми виховання і освіти у творчій спадщині В.І.Вернадського: автореф. канд... пед. наук: 13.00.01 / А. Лещенко / Інститут педагогіки АПН України. – К., 2001. – 19 с.
99. Луців В. Чи встоїмо проти хуртеч? / В. Луців // Учительське слово (Канада). – 1957. – Ч.10. – С. 2.
100. Луців В. Звідомлення головного редактора журналу / В. Луців // Учительське слово. – 1957.– № 2. – С. 11.
101. Любар О. та ін. Історія української школи і педагогіки: навч. посіб. / О. Любар – К.: Знання, 2003. – 450 с.
102. Магальяс С. Що освітник повинен знати про освіту і освітню працю / С. Магальяс // Життя і знання. – 1933. – Ч. 2. – С. 61-62.
103. Макарушка О. Наука виховання: Підручник для шкіл і родин / О. Макарушка. – Львів: Нак. автора, 1922. – 152 с.
104. Маковей О. 60 років політики (Лист до товариша вчителя на Буковині) / О. Маковей // Буковина. – 1909. – 4 трав. – Б/с.
105. Маковей О. Автобіографія / О. Маковей // Літературно-науковий вісник. – 1925. – Кн. XI. – С. 230 – 240.
106. Маковей Осип Степанович // Украинский Советский Энциклопедический словарь: В 3 т. – Т. 2. – К., 1988. – С. 319 – 320.
107. Малицька К. Видавництво для дітей і молодіжи / К. Малицька // Перший український просвітницько-економічний конгрес. – Львів, 1909. – С. 126-151.
108. Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина XIX – XX ст.): Хрестоматія / Упоряд.: Л.Д.Березовська та ін. – К.: Наук.світ, 2003. – 418 с.
109. Марунчак М. Історія українців Канади: У 2 т. / М. Марунчак. – Вінніпег: Накл. Укр. Вільної АН, 1991. – Т. 2. – 975 с.
110. Матвійчук М. Перша книжечка / М. Матвійчук. – Львів, 1934. – 100 с.
111. Матвійчук М. Уклад Першої книжечки / М. Матвійчук // Житте і школа. – 1923. – Ч.1. – С. 38-47.
112. Мурська О. Іванна Петрів – дзеркало душі української жінки (Жіноцтво у аспекті актуальних релігійних, ідеологічних, соціальних, культурних і політичних проблем) / О. Мурська, О. Карп'юк // Український жіночий рух: здобутки і проблеми. – Вип.1. – Дрогобич: Коло, 2002. – С. 128-136.
113. На народній службі // Вісті (Бельгія). – 1951. – 15 січ. – С. 6.
114. Нагачевська З. Виховна роль жінки у сім'ї та в суспільстві в оцінці Мілени Рудницької / З. Нагачевська // Науковий вісник Чернівецького університету: ЧНУ, 2002. – Вип. 137. – Серія: Педагогіка та психологія. – С. 132 – 140.
115. Нагачевська З. Костянтина Малицька: педагог, визначна діячка українського жіночого руху / З. Нагачевська // Обрії. –2002.– № 2. – С. 18 – 28.

- 115 а. Нагачевська З. Становлення і розвиток українського суспільного дошкільного виховання в Східній Галичині (1869-1939 рр.): дис. канд... пед. наук: 13. 00. 01 / З. Нагачевська. – К., 1995. – 205 с.
116. Нагачевська З. Українська школа і педагогічна думка за межами України (кінець XIX – XX ст.) / З. Нагачевська. – Івано-Франківськ, 1997. – 69 с.
117. Нагачевська З. Учителі – організатори українського жіночого руху Галичини кінця XIX – першої третини XX ст.: творчий портрет / З. Нагачевська // Наук. часопис Національного пед. ун-ту ім. М.П.Драгоманова. Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: Зб. наук. праць / Ред. кол. Мороз О.Г., Гузій Н.В. та інші. – Вип. 1(11). – К.: НПУ, 2004. – С. 97 – 110.
118. Науковий доробок українських галицьких педагогів у галузі дидактики: Хрестоматія / Упорядник Т.К.Завгородня. – Івано-Франківськ: Плай, 2002. – 232 с.
119. Начерк історії Ліги Українських католицьких жінок Канади Торонтської Єпархії: 1945–1975 / Ред. кол. Я. Вінницька та ін. – Торонто, 1975. – 360с.
120. Ніколенко Л. Теоретичні засади навчання і виховання молодших школярів у педагогічній спадщині Я.Ф.Чепіги: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / Л. Ніколенко / Інститут педагогіки АПН України. – К., 2000. – 15 с.
121. Обсерватор. Виховні і освітні справи на сторінках преси // Учительське слово. – 1939. – Ч. 10. – С. 154 – 156.
122. Огієнко І. Українська культура / І. Огієнко. – К., 1918. – С. 239 – 240.
123. Особистий архів Іванни Петрів.
- 123 а. П.І. <І.Петрів>. Антирелігійна робота // Голос Спасителя (Бельгія). – 1952. – С. 39 – 41.
124. П.І. <І.Петрів>. Де причина? // Наша мета (Канада). – 1962. – 8 верес. – С. 3.
125. П.І. <І.Петрів>. З наших видань // Українка в світі (Канада). – 1966. – № 1. – С. 16 – 17.
126. П.І. <І.Петрів>. Новий український жіночий журнал // Українка в світі (Канада). – 1970. – № 1. – С. 11.
127. Паладійчук С. Буквар д-ра Вагилевича – необхідна книжка для наших дітей / С. Паладійчук // Наша мета (Канада). – 1959. – 14 листоп. – С. 6.
128. Панчук Г. Науково-педагогічна спадщина Іоанникія Галятовського: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / Г. Панчук / Прикарпатський ун-т ім. В. Стефаника. – Івано-Франківськ, 2004. – 19 с.
129. Перспективи освітньо-виховної роботи в Україні та зарубіжжі // Освіта України. – 2001. – 18 верес. – С. 5.
130. Перський С. Популярна історія Товариства «Просвіта» у Львові / С. Перський. – Львів: Накл. тов-ва «Просвіта», 1932. – 268 с.
131. Перша редакторка сторінки ЛУКЖ // Наша мета (Канада). – 11 груд. – 1971. – С. 3.
132. Перший український просвітницько-економічний конгрес уладжений «Товариством «Просвіта» в сорокліте заснованя у Львові в днях 1 і 2 лютого

1909 р.» Протоколи і реферати зредагували І. Брик і М. Коцюба. – Львів, 1910. – 655 с.

133. Перший український педагогічний конгрес. 1935. – Львів, 1938. – 250 с.

134. Петрів Д. Декілька завваг про нові зусилля на полі штуки навчання / Д. Петрів // Шлях навчання й виховання. – 1931. – Ч. 9. – С. 338-343.

135. Петрів Д. Занедбана ділянка (На маргінесі т.зв. плянів виховання) / Д. Петрів // Методика і шкільна практика: Додаток до «Учительського слова». – 1938. – Ч. 6. – С. 37-39; Ч.10. – С. 41-42.

136. Петрів Д. Методично-дидактичний показчик при навчанні природи в 2-класових народних школах / Д. Петрів // Методика і шкільна практика: Додаток до «Шлях навчання й виховання». – 1933. – Кн. 3. – С. 65-80.

137. Петрів Д. Основи навчання / Д. Петрів // Шлях навчання й виховання. – 1928. – Ч. 1. – С. 13-15.

138. Петрів Д. Рахунки і геометрія в III-ому і IV-ому відділах нижче організованих народних шкіл / Д. Петрів // Методика і шкільна практика: Додаток до «Шлях навчання й виховання». – 1932. – Ч. 4. – С. 81-92.

139. Петрів Д. Реалізація наукових програмів / Д. Петрів // Методика і шкільна практика: Додаток до «Шлях навчання й виховання». – 1933. – Ч. 4. – С. 113-139.

140. Петрів Д. Як підготовляти зразкові лекції на районіві конференції / Д. Петрів // Методика і шкільна практика: Додаток до «Шлях навчання й виховання». – 1932. – Кн. 1. – С. 17-18.

141. Петрів Д. Як учити природи у вселюдній школі? / Д. Петрів // Учитель. – 1925. – Ч. 2. – С. 74-85.

142. Петрів Д. Зразкові лекції природи в III класі в 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7-ми класових вселюдних школах, зладжених згідно з міністріальною програмою: Підручник для учителів / Д. Петрів, І. Петрова. – Львів: Накл. автора, 1925. – 62 с.

143. Петрів І. Активізація учня / І.Петрів // Учительське слово (Канада). – 1956. – черв. – С. 4.

144. Петрів І. Активізація учня / І. Петрів // Життя і школа (Канада). – 1992. – № 5. – С. 35-37.

145. Петрів І. В допомогу українській матері / І. Петрів // Наша мета (Канада). – 1960. – 12 листоп. – С. 3.

146. Петрів І. В країні казки / І. Петрів // Наша мета (Канада). – 1960. – 10 груд. – С. 5.

147. Петрів І. В ній крилася велич її душі / І. Петрів // Наша мета (Канада). – 1962. – 23 жовт. – С. 3.

148. Петрів І. Важливі завдання напередодні нового навчального року / І. Петрів // Вісті (Бельгія). – 1952. – 15 верес. – С. 6.

149. Петрів І. Великодній спомин / І. Петрів // Голос Христа Чоловіколюбця (Бельгія). – 1967. – № 137. – С. 145 – 149.

150. Петрів І. Великодні рефлексії / І. Петрів // Вісті (Бельгія). – 1953. – Ч. 9. – С. 5.

151. Петрів І. Виховний Семінар СФУЖО для матерів у Торонті / І. Петрів // Наша мета (Канада). – 1961. – 22 квіт. – С. 3.
152. Петрів І. Вишкіл рідношкільного вчительства та освітніх працівників / І. Петрів // Учительське слово (Канада). – 1956. – жовт. – С. 3-6.
153. Петрів І. Ділова Конференція СФУЖО в Торонті / І. Петрів // Наша мета (Канада). – 1962. – 15 груд. – С. 3.
154. Петрів І. Ділова Конференція СФУЖО в Торонті / І. Петрів // Наша мета (Канада). – 1962. – 22 груд. – С. 5.
155. Петрів І. Діти говорять: Наука мови й вимови / І. Петрів // Методика і шкільна практика: Додаток до «Шлях виховання й навчання». – 1936. – Ч. 1. – С. 6-11; Ч. 2. – С. 23-31; Ч. 3. – С. 33-36; Ч. 4. – С. 41-50; Ч. 6. – С. 56-64.
- 155 а. Петрів І. Дещо про національний одяг / І. Петрів // Вісті (Бельгія). – 1951. – жовт. – Б/с.
156. Петрів І. Дитяча сценічна вистава / І. Петрів // Учительське слово (Канада). – 1957. – черв. – С. 4.
157. Петрів І. До батька – матері / І. Петрів // Наша мета (Канада). – 1967. – 15–22 черв. – С. 3.
158. Петрів І. Для нашої молоді / І. Петрів // Наша мета (Канада). – 1960. – 23 лип. – С. 3.
159. Петрів І. З давно – минулих літ / І. Петрів // Учительське слово (Канада). – 1957. – № 2. – С. 7-8.
160. Петрів І. За душу дитини / І. Петрів. – Малін: Накл. Укр. Вид. в Бельгії К. Мулькевич, 1949. – 39 с.
161. Петрів І. За душу дитини / І. Петрів // Нагаєвський І. Батьки і діти. — Львів: Благоч. Вид., 1995. – С.143-183.
162. Петрів І. За душу української дитини: Вибрані твори для дітей / Укладач і автор післямови І.В.Стражнікова. – Івано-Франківськ, 2005. – 42 с.
163. Петрів І. Забава градуантів Курсів Українознавства ім. Г.Сковороди в Торонті / І. Петрів // Наша мета (Канада). – 1962. – 2 черв. – С.7.
164. Петрів І. Засоби педагогічного поступування / І. Петрів // Життя і школа (Велика Британія). – 1962. – Ч. 3. – С. 9-13.
165. Петрів І. Затроєні душі / І. Петрів // Світло (Канада). – 1957. – січ. – С. 33-35.
166. Петрів І. «Зелений гай» для наших дітей / І. Петрів // Наша мета (Канада). – 1968. – 15 черв. – С. 6.
167. Петрів І. Зустріч організованого жіноцтва з громадянством / І. Петрів // Наша мета (Канада). – 1967. – 30 верес. – С. 3.
168. Петрів І. Зустріч п-і Вокер з громадянством Торонта / І. Петрів // Наша мета (Канада). – 1961. – 19–26 серп. – С. 3, 8.
169. Петрів І. І у Львові були Великодні звичаї / І. Петрів // Наша мета (Канада). – 1963. – 13-20 квіт. – С. 11.
170. Петрів І. Канадієць українського походження / І. Петрів // Наша мета (Канада). – 1962. – 24 листоп. – С. 3.
171. Петрів І. Лекції зв'язані одним осередком інтересування / І. Петрів // Учительське слово (Канада). – 1957. – Ч. 4-5. – С. 7-8.

172. Петрів І. Лицем до молоді / І. Петрів // Наша мета (Канада). – 1961. – 29 квіт. – С. 3.
173. Петрів І. Матуральні іспити на курсах українознавства ім. Григорія Сковороди в Торонті / І. Петрів // Наша мета (Канада). – 1967. – 11 берез. – С. 6.
- 173 а. Петрів І. Молитва українського скитальця / І. Петрів // Голос Христа Чоловіколюбця (Бельгія). – 1946. – черв. – С. 2.
- 173 б. Петрів І. Молитва українського скитальця до св. Родини / І. Петрів // Голос Христа Чоловіколюбця (Бельгія). – 1946. – серп. – Б/с.
174. Петрів І. Навчання й виховання – паралельні процеси / І. Петрів // Учительське слово (Канада). – 1957. – Ч. 10. – С. 11-12.
175. Петрів І. Навчання й виховання це паралельні процеси новітньої школи / І. Петрів // Життя і школа (Канада). – 1990. – № 5. – С. 26-27.
176. Петрів І. Навчання віршів у VII-ій класі народної школи / І. Петрів // Шлях виховання й навчання. – 1935. – С.131-135.
177. Петрів І. Навчання правопису в III-ій класі народної школи / І. Петрів // Методика і шкільна практика: Додаток до часопису «Шлях виховання й навчання». – 1935. – С. 28-32.
178. Петрів І. Наука геометрії в народній школі / І. Петрів // Шлях навчання й виховання. – 1928. – С. 13-15.
179. Петрів І. Наш вертеп / І. Петрів // Голос Христа Чоловіколюбця (Бельгія). – 1948. – січ. – С. 18-21.
180. Петрів І. Нові книжки: На Чернечій Горі Атос / І. Петрів // Наша мета (Канада). – 1960. – 6 лют. – С. 6.
181. Петрів І. Півоселя «Зелений Гай» в Торонті / І. Петрів // Наша мета (Канада). – 1965. – 11 верес. – С. 3.
182. Петрів І. Педагог / І. Петрів // Життя і школа (Канада). – 1982. – № 4. – С. 37-39.
183. Петрів І. І-ші сходи Крайової Управи ЛУКЖ / І. Петрів // Наша мета (Канада). – 1968. – 19 жовт. – С. 3.
184. Петрів Іванна // Наше життя (Канада). – 1963. – листоп. – С. 17.
185. Петрів І. Прощальний вечір – вечір подяки і вдячності / І. Петрів // Наша мета (Канада). – 1963. – 24 серп. – С. 3.
186. Петрів І. Прогульки в народній школі / І. Петрів // Шлях виховання й навчання. – 1933. – Кн. 1. – С. 46-52.
187. Петрів І. Рефлексії після доповіді Марусі Бек / І. Петрів // Наша мета (Канада). – 1963. – 19 жовт. – С. 3.
188. Петрів І. Різдвяна Світличка для дошкільнят / І. Петрів // Наша мета (Канада). – 1963. – 14 груд. – С. 3.
189. Петрів І. Розсипані діалоги / І. Петрів // Наша мета (Канада). – 1962. – 15 груд. – С. 3.
190. Петрів І. Сесія ЛУКЖК Торонтської Єпархії / І. Петрів // Наша мета (Канада). – 1967. – 27 трав. – С. 3.
191. Петрів І. Сесія справ виховних дій жіночих організацій / І. Петрів // Наша мета (Канада). – 1967. – 5 січ. – С. 11.

- 191 а. Петрів І. Співець жіночої долі / І. Петрів // Вісті (Бельгія). – 1949. – 5 берез. – Ч. 2. – С. 3.
192. Петрів І. Спомини про Маковея / І. Петрів // Новий шлях (Вінніпег). – 1957. – 28 жовт. – С. 2.
193. Петрів І. То був напавдї святочний вечір / І. Петрів // Наша мета (Канада). – 1962. – 15 груд. – С. 3.
194. Петрів І. «Українка в світі» / І. Петрів // Наша мета (Канада). – 1963. – 23 листоп. – С. 3.
195. Петрів І. Українська християнська католицька родина: Реферат прочитаний на Конгресі українців-католиків в Брюсселі дня 7 липня 1951 р. / І. Петрів // Голос Христа Чоловіколюбця (Бельгія). – 1951. – Б/с.
196. Петрів І. Українська Християнська Католицька Родина / І. Петрів // Голос спасителя (Бельгія). – 1953. – Ч. 2. – С. 19-21.
197. Петрів І. Читання в народній школі / І. Петрів // Учительське слово (Канада). – 1956. – Ч. 4 – 5. – С. 5-6.
198. Петрів І. Чому шкільна молодь не хоче читати? / І. Петрів // Світло (Канада). – 1956. – квіт. – С. 13.
199. Петрів І. Явище нової асиміляції української молоді в Канаді / І. Петрів // Методика і шкільна практика (Канада). – 1960. – С. 18-22.
200. Петрів І. Явище нової асиміляції української молоді в Канаді / І. Петрів // Промінь (Канада). – 1961. – жовт. – С. 4-6.
201. Петріва І. Навчання граматики в II-ій клясі: Один лекційний день / І. Петрів // Методика і шкільна практика: Додаток до «Учительського слова». – 1935. – Ч. 1. – С. 5-8.
202. Петрова І. Історичні прогульки / І. Петрова // Методика і шкільна практика: Додаток до «Шлях виховання й навчання». – 1933. – С. 110-112.
203. Петрова І. Конкрети до науки рахунків у народній школі / І. Петрова // Методика і шкільна практика: Додаток до «Шлях виховання й навчання». – 1932. – С. 218-225.
204. Петрова І. Методичне переведення уст. 8. Любов до рідної землі / І. Петрова // Шлях навчання й виховання. – 1928. – Ч. 10. – С. 7-10.
205. Петрова І. Час підготовчої праці в першій клясі / І. Петрова // Методика і шкільна практика: Додаток до «Учительського Слова». – 1934. – Ч. 2. – С. 16-36.
206. Петрова І. Лекція жіночих робіт у III-ій клясі народних шкіл / І. Петрова // Методика і шкільна практика: Додаток до «Шлях виховання й навчання». – 1932. – Ч. 2. – С. 43-44.
207. Побірченко Н. Педагогічна діяльність Осипа Маковея (До 130-річчя від дня народження) / Н. Побірченко // Шлях освіти. – 1997. – № 2. – С. 44-47.
208. Полянський В. До сонця: Початки письма й рахунків для старших / В. Полянський. – Львів: Просвіта, 1938. – 114с.
209. Почесна грамота для гостя // Учительське слово. – 1957. – № 8-9. – С. 16.
210. Радісне явище у вихованні нашої молоді в Торонті // Наша мета (Канада). – 1954. – 27 лют. – С. 3.

211. Родинна атмосфера і молодь // Наша мета (Канада). – 1970. – 23 трав. – С. 3.
212. Рожанківська О. Зразкова лекція в IV-ій класі народної школи / О. Рожанківська // Шлях виховання й навчання. – 1931. – Ч. 10. – С. 399-400.
213. Рожанківська О. Моя перша книжечка: Буквар / О. Рожанківська, І. Петрова. – Львів, 1937. – 65 с.
214. Романюк С. Педагогічна діяльність Івана Боднарчука в контексті розвитку українського шкільництва в Канаді: автореф. дис... канд. пед наук: 13.00.01 / С. Романюк / Прикарпатський ун-т ім. В. Стефаника. – Івано-Франківськ, 2001. – 20 с.
215. Русова С. Сучасні течії в новій педагогіці / С. Русова // Шлях виховання й навчання. – 1932. – Кн. 1. – С. 1-12; Кн. 2. – С. 65-76; Кн. 3. – С. 129-139; Кн. 4. – С. 185-202.
216. Руснак І. Освітньо-культурні особливості формування української спільноти в Канаді / І. Руснак // Педагогіка і психологія. – 2000. – № 3 (28). – С. 103-111.
217. Руснак І. Народу віддані життя і праця (Творчий шлях Івана Бажанського) / І. Руснак, І. Червінська. – Чернівці: Рута, 2003. – 152 с.
218. Сарапулова Є. Лесгафт про роль сім'ї у формуванні характеру дитини / Є. Сарапулова // Дошкільне виховання. – 2003. – № 7-8. – С. 18-19.
219. Сірополко С. Історія освіти в Україні / С. Сірополко. – К.: Наукова думка, 2001. – 911 с.
220. Скоропад І. Науково-просвітницька діяльність В.Н. Науменка (1852-1919): автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / І. Скоропад / Ін-т педагогіки АПН України. – К., 2005. – 20 с.
221. Сойко І. Педагогічна діяльність Івана Стешенка: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / І. Сойко / Луганський держ. пед. ун-т ім. Т. Шевченка. – Луганськ, 2001. – 20 с.
222. Солтис О. Критичний розгляд нашого шкільного «Букваря» / О. Солтис // Учитель. – 1912. – Ч. 8. – С. 239-240.
223. Стельмахович М. Українська народна педагогіка: навч.-метод. посіб. / М. Стельмахович. – К., 1997. – 232 с.
224. Степанидин С. Навчання не самоціль, а розвиток і виховання / С. Степанидин // Рідна школа. – 1997. – № 3-4. – С. 40-44.
225. Стражнікова І. Виховний потенціал процесу навчання у теоретичній спадщині Іванни Петрів міжвоєнного періоду / І. Стражнікова // Наук. вісник Чернівецького ун-ту. – Вип. 211: Педагогіка та психологія. – 2004. – С. 157-162.
226. Стражнікова І. Діалог як провідний метод педагогічної діяльності Іванни Петрів / І. Стражнікова // Вісник Прикарп. ун-ту. – Вип. IX: Педагогіка. – 2003. – С. 185-193.
227. Стражнікова І. Життя і діяльність галицької вчительки Іванни Петрів (1892–1971 роки) / І. Стражнікова // Обрії. – 2004. – № 1. – С. 18-21.
228. Стражнікова І. Іванна Петрів: спомини про Осипа Маковея / І. Стражнікова // Зб. наук. праць. Педагогічні науки. – Херсон. – Вип. 37. – 2004. – С. 54-58.

229. Стражнікова І. Поетична творчість Іванни Петрів як засіб виховання української дитини на еміграції / І. Стражнікова // Вісник Прикарп. ун-ту. – Вип. Х: Педагогіка. – 2004. – С. 123-129.
230. Ступарик Б. Вчитель-громадянин Григорій Врецьона / Б. Ступарик, Л. Калинчук. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1998. – 70 с.
231. Ступарик Б. Педагогічна концепція Івана Ющишина / Б. Ступарик, Р. Михайлишин. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1998. – 87 с.
232. Ступарик Б. Національна школа: витоки, становлення / Б. Ступарик. – К.: ІЗМН, 1998. – 336 с.
233. Субтельний О. Україна: Історія / О. Субтельний. – К.: Либідь, 1992. – 512 с.
234. Сухомлинська О. Концептуальні засади розвитку історико-педагогічної думки в Україні // Шлях освіти. – 1999. – № 1. – С. 37-40.
235. Сухомлинська О. Періодизація педагогічної думки в Україні: кроки до нового виміру / О. Сухомлинська // Педагогічна газета. – 2002. – № 10-11. – С. 3-4.
236. Сухомлинська О. Персоналія в історико-педагогічному дискурсі / О. Сухомлинська // Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем. – К.: АПН, 2003. – С. 36-46.
237. Сухомлинський В. Хто і що виховує дитину? Що у вихованні залежить від вас, педагога, і що від інших вихователів? / В. Сухомлинський // Сто порад учителю. – К.: Рад. шк., 1988. – С. 147-151.
238. Терлецький М. Кореляція в навчанні / М. Терлецький // Українська школа. – 1937. – Ч. 4. – С. 64-65.
239. Терлецький М. Виховне навчання / М. Терлецький. – Львів: Накл. тов-ва «Взаємна Поміч Українського Вчительства», 1939. – 19 с.
240. Тітка Іванка [Петрів І.]. Даруночок для Ісусика // Голос Христа Чоловіколюбця (Бельгія). – 1948. – січ. – С. 16-18.
241. Тітка Іванка [Петрів І.]. Разом із Різдвом Христовим // Голос Христа Чоловіколюбця (Бельгія). – 1948. – січ. – С. 21.
242. Тітка Іванка [Петрів І.]. Маруся молиться // Слідами малої святої (Франція). – 1949. – Ч. 3. – Б/с.
243. Тітка Іванка [Петрів І.]. Де моя країна // Голос спасителя (Бельгія). – 1952. – груд. – С. 10.
244. Титомир Я. За добру книжку для української дитини / Я. Титомир // Діло. – 1933. – 27 листоп. – С. 6.
245. Товариство «Взаємна Поміч Українського Вчительства (1905-1930)». – Львів: Накл. ВПУВ, 1932. – 339 с.
246. Трагедія з українськими шкільними підручниками // Українська школа. – 1938. – Ч. 7-12. – С. 168-170.
247. Українська педагогіка в персоналіях: У 2 книгах / За ред. О. Сухомлинської. – К.: Либідь, 2005. – Кн. 1. – 622 с.; Кн. 2. – 550 с.
248. Управа Фінансової Комісії СФУЖО. Прихильниці СФУЖО // Вільне слово (Канада). – 1963. – 30 берез. – С. 10.
249. У 25-ліття Відділу ЛУКЖ // Наша мета. – 1971. – 5 січ. – С. 13.

250. Філософський енциклопедичний словник. – К.: Абрикос, 2002. – 742 с.
- 250 а. Христя Денисиха [Петрів І.]. Бабуня // Голос Спасителя. – 1954. – берез. – С. 18-21.
251. Христя Денисиха [Петрів І.]. І тоді теж був Великдень / Христя Денисиха // Наша мета (Канада). – 1963. – 13–20 квіт. – С. 11.
252. Христя Денисиха [Петрів І.]. Христос Воскрес! / Христя Денисиха // Світло (Канада). – 1953. – 5 квіт. – С. 18-19.
253. Хронович В. Практичні заняття в І і II класі вселюдних шкіл першого ступеня / В. Хронович // Учительське слово. – 1939. – Ч. 6. – С. 28-33.
254. Центральний державний історичний архів України, м. Львів. Фонд № 146. Галицьке намісництво. Опис 25. Справа 270. Листування з староством в м. Львові про затвердження статуту українського товариства «Просвіта» в с. Гаї (1895; 1909), арк. 26.
255. Фонд № 178. Крайова шкільна рада, м. Львів, 1867 – 1921 рр. Опис 2. Справа 4780. Справа про заснування та діяльність початкової школи в с. Гаї. 1858 – 1917, арк. 78.
256. Фонд № 178. Крайова шкільна рада, м. Львів, 1867 – 1921 рр. Опис 2. Справа 105. Звіти, протоколи, листи та інші документи про діяльність курсів для дорослих по ліквідації неграмотності в Галичині 1870 – 1909 рр., арк. 72.
257. Фонд № 178. Крайова шкільна рада, м. Львів, 1867–1921 рр. Опис 2. Справа 1143. Справа про реорганізацію початкової школи та асигнування коштів на її утримання в с. Чорнушовичах. 1874– 1914, арк. 70.
258. Фонд № 178. Крайова шкільна рада, м. Львів 1867–1921 рр. Опис 2. Справа 2968. Звіти про перевірку діяльності початкової школи ім. Шашкевича в м. Львові. 1885 – 1913, арк.104.
259. Фонд № 348. Товариство «Просвіта», м. Львів. Опис 1. Справа 1724. Звіти, протоколи, списки членів та інші документи про діяльність читальні в с. Гаї (1895– 1939), арк. 203.
260. Фонд № 348. Товариство «Просвіта», м. Львів 1868–1939 рр. Опис 1 р. 1907-1914. Справа 6772. Газетні статті і інформація на освітні теми (вирізки) 1933-1937 рр., арк. 60.
261. Фонд № 348. Товариство «Просвіта», м. Львів 1868–1939 рр. Опис 1 р. 1907-1944. Справа 6781. Газетні статті, замітки, інформація на теми виховання молоді (вирізки). Б/д, арк. 44.
262. Фонд № 348. Товариство «Просвіта», м. Львів 1868-1939 рр. Опис 1, 1864-1941 рр., том 1. Справа 120. Протокол наради представників українських установ і преси, скликаної Головною управою товариства про організацію заходів по ліквідації неписьменності серед українського населення. Б/д, арк. 2.
263. Фонд № 348. Товариство «Просвіта», м. Львів 1868-1939 рр. Опис 1, 1827-1942 рр., том II. Справа 6007. Звіти про діяльність читальні в с. Чорнушовичі. 1938-1938, арк. 9.
264. Фонд № 348. Товариство «Просвіта», м. Львів 1868-1939 рр. Опис 1, 1827-1942 рр., том II. Справа 6006. Звіти, протоколи, листування та інші документи про діяльність читальні в с. Чорнушовичі 1912-1939, арк. 48.

265. Фонд № 348. Товариство «Просвіта», м. Львів 1868-1939 рр., оп.1, спр. 6136, акр. 49, 64, 66, 75; спр. 163, арк. 19.
266. Фонд № 348. Товариство «Просвіта», м. Львів 1868-1939 рр. Опис 1, 1864-1941 рр., том 1. Справа 1724. Звіти, протоколи та інші документи про діяльність читальні в с. Гаї. 1895–1939, арк. 203.
267. Фонд № 348. Товариство «Просвіта», м. Львів. Опис 1. Справа 6774. Газетні статті, інформації про заходи по боротьбі з неписьменністю серед українського населення та роль товариства в цій ділянці (вирізки), арк. 50.
268. Фонд № 462. Український горожанський комітет, м. Львів. Опис 1. Справа 210. Про ціль, склад та потреби Української міської школи ім. М.Шашкевича, 20-23. V. 1920, арк. 181–185.
269. Фонд № 462. Український горожанський комітет. Опис 1. Справа 210. Листи, замовлення, списки... 1919-1922, арк. 184.
270. Цепенда І. Українська національна освіта в Західній Україні 1919 – 1939 рр.: Політичний аспект: автореф. дис... канд. істор. наук: 07.00.01 / І. Цепенда. - К., 1993. – 20 с.
271. Чавдаров С. Школи Західної України під гнітом польської шляхти / С. Чавдаров // Рад. педагогіка. – 1936. – № 11–12. – С. 31-34.
272. Чаграк Н. Педагогічні погляди і просвітницька діяльність Антона Крушельницького: дис. канд... пед. наук: 13.00.01 / Н. Чаграк. – Івано-Франківськ, 2004. – 210 с.
273. Чайківський А. Про завдання народного учителя на селі / А. Чайківський // Учитель. – 1925. – Т. 1. – С. 10-18.
274. Шах С. Львів – місто моєї молодості / С. Шах. – Мюнхен: Вид. Християнський голос, 1955. – Ч. II. – 164 с.
275. Шкільництво на терені Львівського Шкільного Округу // Учительське слово. – 1939. – Ч. 8. – С. 100-104.
276. Що пишуть про «Сторінку ЛУКЖ» // Наша мета (Канада). – 1965. – 20 лют. – С. 3.
277. Юцишин І. Межі й перспективи реформістичного руху в вихованні й освіті / І. Юцишин // Шлях виховання й навчання. – 1922. – Ч. 6. – С. 1-4.
278. Юцишин І. Неписьменність – наше національне лихо / І. Юцишин // Свобода. – 1937. – 19 груд. – С. 6.
279. Юцишин І. Середовище й програми навчання в народніх школах / І. Юцишин // Методика і шкільна практика: Додаток до «Шлях виховання й навчання». – 1933. – С. 159-182.
280. Юцишин І. Виховне й наукове значення прогульок / І. Юцишин // Методика і шкільна практика: Додаток до «Учительського слова». – 1938. – С. 71-75.
281. Юцишин І. Вчіть неписьменних людей / І. Юцишин // Шлях молоді. – Львів. – 1939. – 15 лют. – С. 2.
282. Юцишин І. Вчіть неписьменних: Метод. порадник для тих, що пояснюватимуть неписьменним буквар «До сонця»: Накл. тов-ва «Просвіта» / І. Юцишин, І.Петрів. – Львів, 1938. – 32 с.

283. Юцишин І. Вчить неписьменних: Метод. порадник для тих, що пояснюватимуть неписьменним буквар «До сонця» / І. Юцишин, І.Петрова. – Краків: Українське видавництво, 1940. – 16 с.
284. Я.В. Перший успіх Виховного Семінара у Торонті / В.Я. // Наша мета (Канада). – 1960. – 10 груд. – С. 3.
285. Янківська Є. Одна з тих, яких мало між нами / Є. Янківська // Наша мета (Канада). – 1958. – 31 трав. – С. 3.
286. Ярема Я. Нова фаза в розвитку європейської школи / Я. Ярема // Рідна школа. – 1934. – Річник XIX. – С. 3-11.
287. Яценко Т. Історичне коріння українського родинного виховання / Т. Яценко // Українська література в загальноосвітній школі. – 2001. – № 3. – С. 26-30.
288. Historia wychowania: wiek XX /Pod red. J.Miaso. – Т. 1. – Warszawa: Panstwowe Wyd-wo Naukowe, 1980. – 435 S.
289. Kot S. Dzieje wychowania. Podręcznik dla seminariów. – Warszawa – Kraków, 1926. – 334 S.
290. Oświata i szkolnictwo w Rzeczypospolitej Polskiej. – Warszawa, 1929. – 142 S.
291. Oświata i wychowanit. – Warszawa, 1935. – № 10. – S. 792.
292. Schill Florence. Finds Hard Work Eases Memories // The globe and Mail Saturday (Канада). – 1956. – 9 June. – S. 4.
293. Szkoliny powzechne Rzeczypos poeitej w roku szkolnym 1925-1926. – Warzawa. – 1927. – 184 s.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ІВАННИ ПЕТРІВ

ДОДАТОК А.1

АКТИВІЗАЦІЯ УЧНЯ

Стара школа культивувала механічне догматичне навчання, яке полягало в тому, що учень «визубрював» напам'ять те, що було в книжках, виучував готові думки, дефініції, правила, догми, тези. Учень мав засвоїти собі те, що було завдане, без огляду на те, чи він розумів чи ні.

Нова школа опирає ціле навчання на активній поставі учня, на самостійній його праці. Методичне поступування вчителя прямує тільки до того, щоб піддати учням тему, над якою мають працювати, і то піддати так, щоб рівночасно розбудити зацікавлення цією темою. Методичне поступування вчителя звертає думки учнів на предмет експерименту, піддає порядок і систематичність обсервації, непомітно коригує хибне доходження, привчає учнів до ощадности часу, створює спокійну радісну атмосферу. Учні мусять з повною свідомістю і відповідальністю братися до праці не зі страху перед злою оцінкою, а збажання здобути знання, з почуттям обов'язку.

Учнів активізуємо вже в першій клясі, поручаючи їм оповідати про свої пригоди, творити коротенькі оповідання на основі образків, ілюструвати, моделювати, інсценізувати, придумувати назви, написи, вести самостійно забави тощо. У першій клясі Рідної Школи є звичайно діти, які покінчили першу клясу державної школи, і тому від них можна вже вимагати, після опанування техніки читання й писання українською мовою самостійного записування слів і коротких речень власного укладу, самостійного читання дитячих книжечок.

Рідна Школа мусить прямувати до активізації учнів, мусить призвичаїти їх самостійно працювати над собою, бо від цього залежатиме, чи молодь після закінчення навчання в Рідній Школі буде далі працювати над здобуттям ширшого й основнішого знання про Україну та українські справи, чи попаде в поворотну неписьменність.

У Рідній Школі час дорогий, бо обмежений. Кожна хвилина мусить бути доцільно використана і тому вчителеві слід поважно підходити до своєї праці, підготувати лекцію аж до подробиць, з розподілом часу аж до мінут. Те, що діти можуть самі виконати, мусять безумовно виконати самі, хоч би нам це багато терпцю коштувало. Діти, від третьої кляси почавши, можуть уже самостійно опрацьовувати короткі оповідання до шкільних підручників, складати плян оповідання чи історичного випадку, завчати вірші напам'ять, просторо й вичерпно відповідати на питання вчителя. Недоцільно ставити учням багато питань. Питання є потрібне тільки там, де інша форма не дасть потрібного висліду, а вже ніяк не можна ставити питань, у яких є вже готова відповідь. Краще давати поручення, нпр.: «Розкажи про події з часів Володимира Великого? Як відбувалося хрещення києвлян?»

Дитина любить опрацьовувати самостійно, любить бути активною, і тому треба використовувати цей природній гін. Безупинне говоріння вчителя, надмір питань зводять лекцію до зайвого вербалізму. На такій лекції працює тільки вчитель, учні є тільки пасивними слухачами. На питання учні відповідають механічно, без великого труду, докидаючи свої два-три слова. Дозвольмо, щоб учень працював самостійно, щоб розвинув свою винахідливість, свою ініціативу. Тоді учні самі знайдуть способи полегшення своєї праці, навчаться самі практично пристосовувати давніше набуте знання, а тим самим критично оцінювати висліди своєї праці.

Матеріал, призначений до самостійного опрацьовування, мусить бути підібраний до спроможностей учня, до його віку й психічного розвитку, а в слід за тим до його зацікавлень, до його знання мови, до обставин, серед яких школа працює.

Учитель перевірює, схвалює або корегує та оцінює висліди самостійної праці учня. Серед групи учнів з'являється тоді певного роду суперництво, що підбадьорює їх до пильнішої та основнішої праці. Учень не сміє бути ні одної хвилини пасивним. Навіть конечний, у деяких випадках, виклад учителя зводиться до мінімуму, а заступаємо його самостійною працею учня на основі підручника, лектури, ілюстрацій, а опісля на основі самостійно здобутих відомостей учитель будує лекцію. Стосується це при навчанні історії, географії.

Гін учнів до ілюстрування, модельовання і т.п. треба повністю використовувати в Рідній Школі. Здавалося б, що в Рідній Школі нема часу на такі заняття, все ж таки не можна нам з них резигнувати, бо саме ці ручні заняття влегшують учневі зрозуміти й запам'ятати навчальний матеріал, дозволяють йому, сказати б, діткнутися зміслами предмету, переживати разом з дієвими особами історичні випадки, пригоди героїв оповідань, ба навіть збагачують мову учня.

Учитель Рідної Школи не може вдоволитися тим, що його учні мають по достатком ручних занять у державній школі, бо тоді він позбавляв би Рідну Школу того живого чару, який принаджує дітей до школи, до праці, до тієї чи іншої ділянки науки. Сьогоднішня школа – це школа життя, а життя вимагає завжди самостійної праці, самостійного підходу, самооцінки й віри у власні сили.

Школа буває ще й сьогодні чомусь дуже далека від життя, і тому для дітей стає тягарем. Кожну вільну хвилину від шкільних занять діти вітають як радісне вдіпруження. А пора подбати, щоб школа не була тягарем а навпаки, щоб вона стала принадною і необхідною для дитини.

[Життя і школа. - № 5(247). – 1992 nov.dec. – С. 35-37].

ЛЕКЦІЇ ЗВ'ЯЗАНІ ОДНИМ ОСЕРЕДКОМ ЗАІНТЕРЕСОВАННЯ?

Новітні методи навчання кладуть велику вагу на т.з. «осередок заінтересовання», який повинен в'язати різні ділянки одного предмету, або лекції різних предметів одного дня в одну сконцентровану цілісність.

Новітні педагоги виходять із висновку, що в дитячій психіці духові чинності не діють відокремлено, - вони діють рівночасно і тому чи то почуття, чи спостережливості не можна вправляти для них самих, а тільки в сполучі з активністю розумової думки, волі й свідомості. З тією метою педагог А. Декролі приймає методу осередків заінтересовань, яка концентрує всі вправи довкруги однієї ідеї, яка може бути зачерпнута з програми навчання або актуальних випадків.

Подаю приклад одного циклу лекцій (призначеного на один ранок цілоденної школи, або на один вечір вечірньої школи), побудованого на спільному осередку заінтересовання. Цей цикл складено й пристосовано до навчання української мови за зразком, поданим у педагогічному журналі Департаменту Освіти провінції Квебек у Канаді «Л'інструксiон Публік».

Кляса друга

Осередок заінтересовання: Регуляція вуличного руху.

П'ять півгодинних лекцій.

- 1) Обсервація вуличного руху в місті.
- 2) Словникові вправи, диктант або запис нових слів з поясненнями.
- 3) Опрацювання читаного матеріалу.
- 4) Вилучення з читанкового тексту слів, що означають дію.
- 5) Малюнок.

Виходимо з дітьми на вулицю.

Учит.: Підемо цим пішоходом аж на ріг вулиці. Не вибігайте на їздню.

Учень: Там авто може вбити.

Учень: І мотоцикл може забити.

Учит.: Їздня є для вазового руху.

Учень: Я знаю, по їдні їдуть вози.

Учит.: Для перехожих є пішоходи (іноді кажемо – хідники).

Учень: О так, ми є перехожі, ідемо пішоходом.

Учень: Їзднею також, як треба перейти на той бік.

Учит.: Тоді треба добре уважати.

Учень: Я знаю, треба дивитися на світла.

На розі вулиці діти обсервують вуличний рух.

Учні навипередки: Тепер можна перейти на той бік. Так, тепер є зелене світло. – Авта стоять, бо для них червоне світло, - О, а тепер для нас червоне. – Авта їдуть, для них зелене. – А на цій другій вулиці авта стоять, бо для них червоне.

Учит.: Ці вулиці перетинаються. Кажемо, що вулиці перехрещуються. Це є перехрестя.

Учень: Я знаю, це так виглядає як хрест.

Учні: Уже зелене, ходім на той бік.

Учит.: Ходім. Туди підемо на друге перехрестя і вернемося до школи.

На другому перехрестю вчитель звертає увагу дітей на сам світлофор.

- Як називається цей стовп із світлами?

Учні не знають української назви.

Учит.: По-українському називається світлофор. Пригляньтесь добре, як виглядає світлофор. Як він нам дозволить, перейдемо на той бік.

Опрацювання словникового матеріалу.

Учит.: Розкажи, де ми були і що бачили?

Учень: Ми були на вулиці. (Учитель рівночасно записує слова, які хоче, щоб учні запам'ятали). – Ми йшли пішоходом. По їдні їздили авта, автобуси, мотоцикли. На перехрестю ми стояли й дивилися. Там був світлофор. Світилися світла – раз червоні, раз зелені. Як було зелене, то ми перейшли на той бік... і т.д.

Учитель записав на таблиці: вулиця, пішоход (пішохід), їздця, ріг вулиці, перехрестя, світлофор, вазовий рух, перехожі, вуличний рух.

Опрацювання читанкового матеріалу.

Учит.: Прочитаю вам віршик Завадовича про мудре око.

Учень: О, я люблю віршики Завадовича. Вони такі легенькі.

Учень: Я знаю Завадовича «Наша Коломийка».

Учень: Ми читали вже багато віршиків і казок Завадовича.

Учит.: Тепер вам прочитаю ще один його віршик.

МУДРЕ ОКО

- Що то, матінко, за око
На стовпі отам високо?
Просто дивиться на мене
Раз червоне, раз зелене.
- Тее око, любий Гнатку,
Допильновує порядку:
Як лише червоне гляне,
Все, що йде і їде – стане,
Як же зробиться зелене,
Ніби кличе:»Йдіть до мене!
Вільна вам усім дорога,
Ні при чому тут тривога».
- О, та й мудре тее око
На стовпі отам високо!
Цих спиняє, тих пускає
І порядку доглядає.

Учень: Я знаю, я знаю, це світлофор.

Тепер учитель накаже індивідуальне тихе читання. Після того наступає повірка зрозуміння тексту. Міркування на основі тексту.

Які особи виступають у цьому віршику? Де вони розмовляють? Про що питався Гнатко? Як мама пояснила червоне світло, а як зелене? Прочитай, що каже зелене світло? Скажи інакше «ні при чому тут тривога» як Гнатко назвав світла? Як розумієш, що це око порядку доглядає? Поясни, як світлофор регулює рух на вулиці. Чому потрібний такий порядок?

ГраMATика. Вилучення з тексту віршика слів, що означають дію.

Учит.: Учора ми пізнали слова, що означають дію. Сьогодні ми спробуємо вибрати з цього віршика всі слова, що означають якусь дію. Читайте тихенько цей віршик, а як натрапите на слово, що означає дію, запишіть у зшитку. Напишіть найперше:

Слова, що означають дію (записуйте одно слово під одним).

Діти записують:

дивиться

допильновує

і т.д.

Відчитай слова, які ти записав. Тепер у другому стовпчику напиши ці самі слова, але так, ніби ти сам тепер виконував це.

Учень: Я не знаю, як.

Учень: Я знаю. Світлофор «дивиться», а я «дивлюся». Світлофор «допильновує», а я «допильнуюю».

Учитель контролює записи дітей та справляє похибки. При цьому перевірює, чи діти розуміють.

Учит.: Як би так світлофор умів говорити, що він розказав би вам про себе? От Юрко є тепер світлофор і він розкаже вам, що він робить.

Юрко: Я дивлюся раз червоним оком, а раз зеленим. Я допильнуюю порядку і т.д.

Малюнок.

Діти намалюють світлофор і покольорують, або намалюють довільну ілюстрацію до віршика «Мудре око».

У Рідній Школі можна б уже корисно лучити одним осередком заінтесовання теж окремі предмети українознавства. Центральним предметом є рідна мова і з нею можна дуже добре лучити навчання історії та географії України. Нпр., на основі образів чи ілюстрацій поговоримо з дітьми про Володимира В. На лекції української мови проробимо оповідання або вірш про Володимира Вел. З географії поговоримо про Дніпро або столичне місто Київ, а все те пов'яжемо особою князя або випадками його часів.

Подаю цю лекцію як тему до дискусії щодо застосування цієї методи в Рідній Школі.

[Учительське слово. – 1957. - №4-5. – С. 7-8].

ВИШКІЛ РІДНОШКІЛЬНОГО ВЧИТЕЛЬСТВА ТА ОСВІТНІХ ПРАЦІВНИКІВ

Учительська праця це найбільш відповідальне звання, бо має до діла з живим матеріалом, який росте й розвивається. В періоді цього росту й розвою малих людських істот учитель мусить їх виховувати й учити, мусить спрямовувати їхні думки та їхні вчинки на правильні шляхи а рівночасно подати їм відповідну кількість знання й практичного досвіду, щоби його вихованки, як стануть дорослими людьми, дали собі нетільки раду в життю, а змагали до щораз вищого, йшли з духом розвою цілого людства і вклали в цей розвій свої досягнення.

Український учитель, ще крім цього, мусить заціпити у своїх вихованців релігійну й національну свідомість, яка остала би в їхніх душах і в їхніх серцях на ціле життя, та які вони зуміли б перенести на своїх нащадків.

...Кожний учитель мусить мати не тільки ці педагогічні студії, які управнюють його до вчительської праці в школах, він мусить цілий час виконання вчительської праці доповняти своє знання, слідкувати за розвоєм педагогічних наук, користати з досвіду других, обмінюватися досвідом своїм. ...Найкращим засобом для обміну досвідом і думками являються т.зв. Учительські Конференції даної школи або кількох шкіл. Там проводяться дискусії над найновішими виховними й навчальними експериментами, над найновішими педагогічними творами, там відбуваються показові лекції й дискусії над ними. Публічні бібліотеки стоять до диспозиції всіх охочих користати з них... Це все є нічого іншого, як дальший вишкіл діючих учителів.

На вишкіл і пере вишкіл чинних рідно шкільних учителів звертаю увагу тому, що ми тих учителів вже маємо й ними розпоряджаємо. Деякий відсоток цих учителів рідношкільників це люди без учительських кваліфікацій, без педагогічної освіти, без належного знання української мови та українознавчих наук. Ці люди працюють нероз з великою посвятою, деякі з них з вродженим педагогічним хистом. Вони витрачають багато часу й енергії, а висліди їхньої праці не вдоволять ні їх самих ні учнів. Якщо б вони осягнули бодай мінімум учительських кваліфікацій то при своєму вродженому хисті вони стали б на правду вартісними вчителями. Українська спільнота в Канаді ще не досить старається дати вчителям змогу підвищити їхню освіту й осягнути педагогічний вишкіл. Велике число нашого громадянства є цієї думки, що Р.Ш. не конечно треба кваліфікованих учителів...

Як слабо володіють деякі вчителі українською мовою...

Учителі Р.Ш. повинні самі контролювати своє знання української мови. Українська мова це мова жива, яка розвивається, як усі живі мови. Мова переходить еволюцію, змінюється, багатіє відповідно до розвитку цілої системи людського життя. На протягу останніх 50 років кілька разів змінювався український правопис. Нажаль у Рідних Школах у країнах нашого поселення ще сьогодні стрічається учителів, які вчать за правописом з перед 50-ти років.

Щоби запобігти такій аномалії, конечний є пере вишкіл наших некваліфікованих учителів. Треба створити курси української мови й українознавства, перевести контроль загальної освіти серед учителів, які не покінчили середньої школи.

Кожний учитель повинен перейти курси психології, логіки зо спеціальним натиском на психічний, розумовий і фізичний розвій дитини, т.зв. науку про дитину. Дальше курси педагогіки, дидактики, методики теоретично й практично, курси укр. мови й українознавства, та короткий загальноосвітний курс, якщо це учитель без середньої освіти. Цей курс мусів би взяти до уваги всі здобутки науки й техніки останнього 50-ліття з узглядненням української термінології...

Не тільки українська спільнота в Канаді але теж по всіх країнах нашого поселення не має по достатком кваліфікованих учителів. Щоби придбати кадри кваліфікованих учителів Інститут Заочного Навчання при Українському Вільному Університеті у Франції створив заочний курс педагогічних наук для некваліфікованих учителів, які вже вчать в рідних школах і для кандидатів, які хочуть посвятитися учительській праці в Р.Ш. Цей курс обіймає всі знання потрібні вчителю в його праці з узглядненням умовин наших рідних шкіл. І.З.Н. веде теж заочний курс українознавства...

Ще більше пекучою справою – це майбутність, а навіть недалеке завтра, нашого шкільництва в Канаді. Дітей прибуває, треба їх зберегти, треба шкіл, а виглядів на нових кваліфікованих учителів немає. Ситуація на правду загрозлива, якщо не трагічна.

Якже ж представлялася справа вчительських сил 50 років тому, коли в Канаді творилися скупчення українських іммігрантів і повставали українські оселі? Діти потребували шкіл. Канадійський уряд закладав у тих оселях англійські школи. В тих школах учили канадійські вчителі. Згодом переконалися, що для українських дітей треба вчителів, які розуміли би їхню мову. 1905 р. уряд Манітоби відкрив двомовну (англ.-укр.) вчительську семінарію, т.зв. «Рутінієн Трейнінг Скул» у Вінніпегу, в якій училися молоді українці, бувші учні середніх шкіл з Галичини. Вони переходили в цій семінарії кількомісячний перевишкіл і ставали учителями фермерських шкіл. Фермерські школи були англійські, але було в них обов'язкове навчання української мови. Департамент Освіти в Манітобі видав навіть англо-українські читанки для цих шкіл.

...У пров. Саскачеван шкільна влада дала дозвіл у р.1952-1954 вести укр. мову як навчальний предмет в 9-12 кл. середніх шкіл. До цього потрібні були фахові вчителі. Сьогодні на превеликий жаль брак українсько-канадійських вчителів. Наше громадянство не дає своїх дітей до педагогічних колегій, бо вчительська праця важка, а всі гонять за легкими заробітками. Наші дівчата, часто з педагогічним хистом, не вступають до педагогічних колегій, а шукають легшого й поплатнішого, хоч менше почесного, заняття в промислі чи торгівлі. Це свідчить про занепад ідейности, про брак почуття обов'язку супроти власного народу, а може й брак єдності з українською спільнотою.

Наші дівчата дуже багато скористали би, покінчивши педагогічну колегію, бо після шкільної праці в державній школі, могли б ще додатково працювати в рідній школі й збільшити свій заробіток. Навіть коли така вчителька вийде заміж і не зможе цілий день працювати в школі, то вечірня праця в рідній школі дала б їй деяку незалежність а попри це вона мала б нагоду сповнити свій обов'язок зглядом свого народу та його майбутности. Українські школи зискали б при цьому чимало молодих кваліфікованих учителів, обізнаних з найновішими досягненнями на виховному та навчальному полях.

ДОДАТОК Б

ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ ІВАННИ ПЕТРІВ

ДОДАТОК Б.1

ВИТЯГИ З РУБРИКИ «ВИХОВНА ПОРАДНЯ» В ГАЗЕТІ «ВІЛЬНЕ СЛОВО»

24 березня 1962 р. – С.8.

Ми дістали кілька листів з запитаннями: Чи дитина сьогоднішня розвивається психічно скорше як дитина перед 60 чи 50 роками?

Відповідаємо:

Дитина підлягала й підлягає тим самим розвоєвим процесам. Змінюються тільки обставини, серед яких ці процеси відбуваються, удосконалюються виховними, виховний процес та виховні засоби.

Є дитячі осібняки, у яких проявляється прискорений або припізнений психічний розвій, але те саме явище було теж у дітей перед сторіччям... Щоб пізнати дитину так, як вимагає сьогодні науковий педагогічний світ, треба багато часу, великої дози терпеливості, обсерваційного хисту. У більшості дітей виявляється нормальний процес фізичного та психічного розвою.

Сьогодні дитину менше цікавить природа й буденне довкілля. Вона цікавиться, хоч на дитячий спосіб, здобутками техніки, подорожею в між планетарні простори і т.п. Сьогоднішня життєва атмосфера та зустріч дітей з технічними досягненнями піддають дітям теми їхніх заінтересувань. Багато сьогоднішніх дітей не бачило живого коня, не знають як виглядає плуг.

Сьогоднішній світ зацікавлений проблемами виховання і не дає марнувати вроджені здібності дитини. Дитина розвивається більш правильно і у своєму часі, що дає враження прискореного розвою.

Що багато сьогоднішніх дітей інші як були давніше і то інші у від'ємному значенні, це правда.

22 вересня 1962 р. – С. 8.

Пишуть: мій син скінчив 12 р. життя і шосту клясу в публічній школі з дуже добрими оцінками. В цій школи нема сьомої кляси і його призначили до «юньор гай скул» в іншій школі. Звідтам прислали мені ще перед вакаціями письмо з запитанням, чи я погоджуюся на те, щоб мій син був приділений до відділу, який у двох роках перебляє матеріял 7,8,9-ої кляси. Я зразу погодився і син дуже з цього вдоволений.

Тепер я застановляюсь над тим, чи не краще, щоб він ішов нормально кляса за клясою, чи добре так форсувати хлопця, коли крім цього він ходитиме на курси українознавства, на музику і до Пласту? Хочу знати як на те задивляються фахові педагоги.

Відповідаємо:

Пляни навчання у всіх школах складні з думкою про середні здібності дітей і достосовані до середнього інтелектуального розвою дитини даного ступеня навчання. Однак інтелектуальний розвій дитини не є стандартний.

Беручи до уваги різний ступінь умового розвою дитини даного віку, найновіша педагогія поручає творити окремі відділи для дітей середнього розвою, а окремі для нижчого чи вищого розвою та виїмково талановитих.

Навчання в таких клясах ведеться методами, пристосованими до скорого і докладного сприймання учнями, учні не скучають, а навпаки відчувають приємність у здобуванні знань. Є однак ця небезпека, що учень навчений у попередніх клясах брати все легко і без труду, може тепер при збільшених вимогах заломитися.

Позашкільні зайняття не будуть хлопцеві перешкоджати, якщо ви їх відповідно сплянуєте і розложите. Під ніякою умовою не ліквідуйте курсів українознавства.

Якщо у вашого сина є на правду сильніший інтелектуальний розвій і виїмкові здібності, прошу бути спокійним, він дасть собі раду з усім.

2 березня 1963 р. – С. 8

Пишуть: про нагороду і покарання.

Відповідаємо:

...вона (дитина) вчиться розрізнявати добро і зло. У вихованні головна і найкраща форма – це розпорядження. Батьки мають виразно сказати дитині: ти маєш зробити так і так. Кожне розпорядження треба давати не криком, а спокійно і ясно. Розпорядження батька не може суперечити розпорядженню матері і навпаки. Розпорядження мусить бути розумне і під силу дитині. Далше треба стежити за тим, чи дитина виконала розпорядження. Коли дитина не виконала розпорядження, це є провина дитини, а в наслідку приходить кара.

Кари треба застосовувати тактовно та обережно й не надто часто.

У нашій виховній праці в родині покутує ще до сьогодні фізична кара, яка повинна бути вже цілком усунена фізична кара не поправляє, а будить бунт в душі дитини.

Похвала належить за окреме добре діло, за свого роду дитячий героїзм.

27 липня – 3 серпня 1963 р. – С. 8

Пишуть: Ми вдома говоримо українською мовою, але діти вже між собою говорять англійською мовою. Завважу, що поволі англійська мова стане з огляду на діти нашою роз говірною мовою я дуже не хотіла б до цього допустити...

Відповідаємо:

Якщо Ви керуєте дітьми, а не вони Вами, то не може бути мови про те, що Ви задля дітей перейдете на чужу роз говірну мову. Діти мусять в розмові з Вами і поміж собою вживати тільки рідної мови так само мусите робити Ви самі, батьки, бо Ви маєте бути прикладом для дітей.

Ваші діти мусять зрозуміти, що українська школа для них така сама важлива, як англійська, і що вони мусять не тільки ходити до неї, але і вчитися. Тільки Вам треба поставитися до цього рішуче і не дозволити, щоб діти користали з того, що Ви працюєте, а чоловік хворий і верховодили над Вами.

В родині не допустити до вживання англійської мови і не сваркою чи карою, а власним прикладом і пригадуванням, бо дитина несвідомо звертає на англійську мову, бо нею привикла говорити в школі, на вулиці, в склепі, з товаришами.

24 серпня 1963 р. – С. 6.

Пишуть: Що робити з сином, який має 16 р., учиться досить добре і міг би закінчити гайскул. Але він нам сказав, що більше дошколи ходити не хоче, що він знайде собі працю і буде незалежний від нікого.

Відповідаємо:

Їх мрією є скінчити з ходженням до школи взагалі, яке їм видається карою і чим скоріше піти на працю, щоби радуватись «постійним» прибутком, яким могли би вони роз поряджати після своєї вподоби. Звичайно при можливих умовинах працюючий юнак чи юначка можуть доповнити потрібну освіту впродовж 7 р., але на те треба впертої праці вечорами і ночами, в вільні від роботи дні і коштом своїх зароблених, а то й заборгованих грошей...робіть усе можливе, щоби вони закінчили щонайменше 13-ту клясу середньої школи, бо з нею буде їм завжди відкритий шлях у світ.

30 листопада 1963 р. – С. 8.

Багато матерів жаліються на своїх чоловіків, що вони всю відповідальність за виховання дітей звалюють на матерів навіть тоді, коли мати працює поза домом.

Праця чоловіка і жінки, чи вона працює дома, чи поза домом – є рівно вартна і по справедливості головою родини є вони обидвоє.

Деспотичне правління батька в родині проминуло. Виховання дітей вимагає інших методів, відповідної до цього родинної організації та підготовки батьків.

Так батько, як і мати є однаково відповідальні за виховання дітей. Усі недомагання у сьогоднішньому родинному вихованні лежать саме в тому, що

батько не розуміє своєї виховної ролі, а мати вийшла на заробіткові працю поза домом.

...чоловіки мусять теж погодитися із тим, що всю домашню роботу, плекання та виховання дітей треба поділити по справедливості.

У виховних завданнях родини роля батька й матері є однаково відповідальні. Мати, кермуючись більше любов'ю і почуваннями, творить в дитячих душах основу, на яких батько будує розумові й душевні цінності. Їхнє виховне поступовання мусить бути одно згідне.

Батько впливає на дітей своїми власними прикметами, своєю статичністю, чесним поступуванням, прямолінійністю, мужністю, рішучістю, обов'язковістю і справедливим відношенням до всіх членів родини.

Батько мусить брати участь у всіх заінтересуваннях дітей, у їхніх розвагах, у їхній праці. В ніякому разі не робить з себе комедіянта, для втіхи дітей. Батько мусить придумати для дітей теж і культурні розваги. Відвідувати з ними музеї, галереї образів, вистави народного мистецтва, імпрези, влаштовувати прогулянки для обзнайомлення дітей з географією країни, в якій живуть.

Великий виховний вплив батьківського прикладу в релігійній та національній ділянці.

Батько мусить шанувати в дитині майбутню людину і її людську гідність.

Батько мусить пам'ятати, що на нього звернені очі дітей, які кожний його рух, кожне його слово важать у своєму дитячому, однак критичному, розумі.

Дитина не повинна батька боятися, вона повинна його поважати й мати до нього повне довір'я. це не приходить само, це є ви слідом поступування батька і виховного підходу.

Найбільше увидатнюється виховна роля батька у проводі доростаючої молоді. Тоді дім повинен бути родинною академією, де батько разом із своїми синами чи доньками веде дискусії на всякі актуальні теми, тоді наступає щира виміна поглядів і думок, які батько своїм тактовним поступуванням може звернути на добрий шлях, або скріпити, якщо вони позитивні.

Сама зверхня особистість батька створює відповідну атмосферу родинного життя. Коли в нього в душі вдовілля, на обличчі щира радість, а в серці справжня любов до своїх дітей, тоді атмосфера чиста, діти відчувають благодать родинного дому і це їхнє радісне дитинство.

Інакше виглядала б сьогоднішня молодь, якби батько пізнав і зрозумів свою виховну ролю в родині.

3 квітня 1965 р. – С. 8.

Донечка (7 р.) без перестану перестуджена, кашляє, бліда, червоний ніс. Пропускає науку в школі. Проявляє нехіль до науки й до школи.

Відповідаємо:

...невідповідні й недостатні їжа та сон. Але часом бувають і через якісь глибокі переживання або часті непорозуміння в родині. Треба спершу добре прослідити відносини в родині і змінити їх, якщо можна. Тоді взятися за поліпшення здоровельного стану дитини, бо як дитина буде чути здоровою,

то й охота до науки прийде сама. (догляд за приміщенням, де перебуває дитина; відповідний одяг до дня, пори року; правильне харчування; достатній сон; відпочинок; загартування; щоденна руханка 5-20 хв.).

20 березня 1965 р. – С. 11.

Хлопчик (10 років) любить малювати, баз грати на всіх паперах, газетах, зошитах ба навіть стінах його рисунки.

Чи розвивати це його зацікавлення під доглядом фахівця-педагога, чи залишити природному розвоєві?

Відповідаємо:

Безперечно, треба це зацікавлення підсилювати і дати йому тепер в цьому напрямі фаховий провід і навчання.

На мою думку, не є зле, що Ви залишили це зацікавлення Вашої дитини власному ходові, бо нефахові ваші до нього поради і провід в цьому напрямі могли б тільки пошкодити. Тепер віддайте його під контроль і провід образотворчому мистцеві-педагогові.

Може з нього не бути мистець великої форми, однак його знання образотворчої штуки, дасть йому в майбутньо особисте вдовілля і попри працю на хліб насущний дасть хвилю відпряження з палітрою і пензлем в руках.

14 серпня 1965 р. – С. 6.

Хлопець (10 р.) робить слабкі поступки й нічим не інтересується. Читати не любить ні англійських, ні українських книжок.

Відповідаємо:

...Що дитина не хоче читати, це явище тепер дуже часте. Телевізор, радіо, комікси заступають тепер, на жаль, дитині читання. Книжкою треба дитину зацікавити вже змалку. Ви мусите дитині показати, що ви самі цікаві, що там написано. Ваш приклад буде найкращим методичним підходом. Читайте вголос у приявності хлопця. По якомусь часі читайте з ним напереміну... Не пожалійте кожного дня бодай півгодини на таке читання. Вкінці дитина зацікавиться і скаже: я хочу сам.

Спробуйте прочитати йому щось цікавого і заведіть з ним гутірку на тему прочитаного, нехай догадується сам дальших подій, зацікавлень і т.д.

Змініть відповідно своє поступовання, нехай батько більше займеться хлопцем, бо для такого хлопця батько є найкращим зразком усього мужеського й гідного.

ДОДАТОК Б.2

ПОРАДИ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ВІДПОЧИНКУ ДІТЕЙ

І.Петрів

ВАКАЦІЇ І НАШІ ДІТИ

Вже незабаром наспіють дні вакаційного дозвілля для наших дітей, дні відпочинку після шкільної праці. Як розуміти ці дні відпочинку, як їх сплянувати, як їх перевести?

Дехто думає, що в часі вакацій дитина може досхочу сидіти при телевізорі, бо має доволі часу, ранком вилігуватися в ліжку до полудня, бо не треба йти в школу, дитина може волочитися вулицями, ходити на «прохід» без контролі старших, - одним словом дозвілля, «воля». Нехай дитина робить що хоче, на те й є вакації.

Дитячі чи юнацькі табори й оселі вважається часто як новий тягар наложений на дітей, новий примус, нове поневолення. Чи ці батьки кермуються справжнім добром дитини, чи тільки оправдують своє недбальство віку, чи це надмірне піклування, «хухання», чи може тільки простий егоїзм а може й скупість? Табори, оселі коштують гроші а вдома дитина коштує менше й набігається на вулиці досхочу...

Є вже й між нашими поселенцями такі родини, що диспонують своїми власними відпочинковими домиками серед лісів, піль та озер, де мати перебуває з дітьми цілі вакації, плянує їхні заняття, прогулянки, купелі, гри тощо. Одначе таких щасливих все ж таки мало.

Багато родин плянує свої відпустки й вакації так, що використовують для дітей більшість вакаційного часу. Два-три тижні своєї відпустки перебувають разом з малечю на якійсь оселі, або над морем, чи на фермі. Дальших два-три тижні висилають дітей на пластові чи кумівські табори або дитячі оселі. Лишні дні вакацій це вже думка про школу а в вільні дні прогулянка з батьками оза місто чи інше заняття.

Здавалось би, що всі наші родини вже так матеріально забезпечені, що можуть собі дозволити на плянове дозвілля для своїх дітей.

Що ж мають робити такі батьки в яких четверо-п'ятеро дітей, а на їхнє утримання мусять працювати обоє батьків, відпустка в них тиждень найбільше два, а далі діти залишаються самі й вулиці це їх одиноке дозвілля. Тим дітям треба конче прийти в допомогу.

Виховна Комісія СФУЖО в Канаді започатковує для тих дітей півоселі в місті Торонті. Розіслано анкети до Торонтонських Рідних Шкіл в справі півосель. Анкета показала, що не завжди так рожево як ми думали. Є між нашими поселенцями багато бідних родин. Подам тільки два приклади з анкети: - Батько каліка, працює тільки мати, її заробіток вистарчає на скромне удержання родини. Про висилку дітей на табір не можуть навіть мріяти. – Другий взірць: - В родині є п'ятеро дітей, двоє ще цілком малі й мати не може їх залишити, щоби піти на працю. Заробіток батька нефахівця, вистарчає на утримання родини. На вакаційні оселі чи табори для троє більших дітей вже не вистарчає.

Це не є поодинокі випадки, це як виказала анкета, велика частина українських робітничих родин в Торонті.

Щоби цих дітей охопити в часі вакацій виховним піклуванням Виховна Комісія СФУЖО організує в Торонті півоселі. Діти під опікою виховниць чи виховників будуть проводити більшу частину дня в поблизьких парках, будуть мати пляново обдумані гри й забави, прогулянки, купелі в басенах тощо. Батьки з вдоволенням привітали задум Виховної Комісії СФУЖО і маємо надію, що

тим способом доберемося до свідомости батьків і збережемо нашу дітвору від безцільного волокитства і вуличного зіпсуття.

Планово ведене дозвілля це могутній виховний чинник і його мусимо використати.

[Життя і Школа. – Торонто. – 1965. – Ч. 5-6. – С. 7-8].

І.Петрів

ПІВОСЕЛЯ «ЗЕЛЕНИЙ ГАЙ» В ТОРОНТІ

Два роки боролася Виховна Комісія СФУЖО в Канаді за створення т.з. півосель для дітей, які не мають змоги користати з таборів та повних осель.

Трба було аж двох років часу, щоби переконати громадянство, а в першу чергу батьків, в доцільності й конечності основання півосель. Дперва на 3 році заходів Виховної Комісії СФУЖО, яку очолила п. Леся Бризгун-Шанта, вдалося їй створити пів оселю в Торонті. Був це властиво експеримент, але експеримент дуже вдатний.

Кожних 10-ро дітей мало свою виховницю й помічницю... В поблизьких 2 школах діти користали безплатно з критих водних басейнів, де діставали кожного дня півгодинні лекції плавання. Харч приносили діти з дому.

У слітний або вогкий день діти мали свої заняття в Пластовій домівці недалеко парку. Приявних дітей було 23. Діти говорили виразно ясно й відважно, пізнати було, їхньою мовою півоселі є рідна мова. Були між ними й такі, які не знали української мови, коли прийшли на пів оселю. По 2 тижнях вони вже розуміли приказу виховниць і співали пісоньки разом з усіми.

Пані виховниці та їх помічниці відносилися до дітей по-материнськи і я подивляла їх терпеливість і виховний підхід.

[Наша мета. – 1965. – 11 вересня. – С. 3].

І.Петрів

«ЗЕЛЕНИЙ ГАЙ» ДЛЯ НИШИХ ДІТЕЙ

У прекрасному торонтонському Гай Парку відбувається в часі вакацій уже четвертий з черги рік півоселя для тих дітей, які не мають змоги виїхати на цілі вакації поза місто.

Вулична атмосфера і нудьгування це найбільші вороги наших дітей, які шкодять і фізичному й духовному їхньому розвоєві.

Виховна Комісія СФУЖО на Канаду старається всякими способами допомогти нашим родинам у вихованні їхніх дітей.

Півоселя гуртує нашу дітвору в часі вакацій, де вона під фаховим проводом використовує своє дозвілля. Діти відповідно до віку поділені на гуртки. Кожний гурток начисляє десятеро дітей і має окрему гурткову опікунку...

Батьки можуть спокійно йти до своєї праці, віддаючи свої діти під опіку півоселі.

Півоселя «Зелений гай» в Торонті це наявний приклад, як можна при добрій волі причинитися до збереження наших дітей від некорисних впливів, як можна нашу дітвору призвичаїти до вживання української мови.

Програма занять (1968 р.): спів, ручні роботи, природничі прогульки, теренові гри, навчання плавання, теніс, мальовання, прогульки поза терен табору – музей, наші церкви, молочарня, пекарня. В цей рік табір призначений для дітей 5-14 років).

[Наша мета. – 1968. – 15 червня. – С. 6].

ДОДАТОК Б.3

РОБОТА З МОЛОДІУ В ЕМІГРАЦІЇ

Іпет

НАША МОЛОДЬ

З усіх усюдів чуємо нарікання на нашу молодь, що вона байдужа до української справи, що не володіє українською мовою, що не бере участі в українському організованому житті. Такі нарікання чуємо найчастіше від людей, які найменше, а то й нічим не причинилися до того, щоби зберегти нашу молодь, щоби зблизити її до української справи. Вони не старалися і не стараються пізнати ментальності сьгоднішньої молоді ні її зацікавлень, не стараються підійти до молоді, допомогти їй розв'язувати важкі проблеми, на які наша молодь натрапляє, от хоч би її обов'язки відносно Канади й відносно України.

Молодь має ще мало досвіду, щоби могла сама поконувати життєві труднощі. Старші мусять їй допомогти, однак не наказами, лайкою, наріканнями та глузуванням, а щирою співпрацею з ними, любов'ю і зрозумінням їхніх духовних потреб та вимог доби, у якій наша молодь живе.

Наша молодь добра, її можна повести. Наша молодь жаліється на батьків, що не навчили її рідної мови не зацікавили її українською справою і вона чується тепер в українському оточенні чужа і меншеварта. Наша молодь це в більшості вже третє покоління, народжене в Канаді. Серед цієї молоді за примічаємо дуже відрадне явище, а саме: зворот до українства. Молодь зачинає вивчати українську мову, пізнавати цінності українського народу, захоплюватися українською піснею та мистецтвом. Вправді цей зворот не охопив ще загалу нашої молоді, але він слідний уже в зацікавлених сильніших індивідуальностей. Про це свідчить хоч би плян праці, який зладила Торонтонська Епархіяльна Управа Української Католицької Молоді для своїх Відділів:

- 1) реколекція – глибока релігійність української католицької молоді
- 2) заінтересовання молоді у вишивках та писанках (дівчата пропонують організувати курси на Відділах)
- 3) народні танки й пісні (вивчення)
- 4) українська кухня
- 5) українська література (Котляревський «Енеїда» і Т.Шевченко «Заповіт»)
- 6) український католицький обряд (гутірки з священником)
- 7) фільми, щоби пізнати українську культуру
- 8) кореспонденція з Україною.

[Наша мета. – 1960. – 16 квітня. – С. 3].

ДЛЯ НАШОЇ МОЛОДІ

Милу несподіванку зробила мгр. Олександра Копач українському громадянству, а в першу чергу українській молоді своєю чепурно оформленою і гарного змісту книжечкою «Неповторні дні».

Авторка веде від ряду літ середньошкільні курси українознавства їм. Сковороди в Торонті. Вона мала нагоду пізнати нашу молодь, її зацікавлення, недомагання, її українську мову й спроможність розуміння цієї мови. Українську молодь чує тільки вдома і то не завжди і не в кожній родині, чує її тільки на курсах українознавства та в молодечих організаціях. Поза тим роз говірною мовою і мовою загального навчання є мова країни поселення. Багатство слів і спроможність розуміння довших, складених речень у нашої молоді недомагає.

Авторка, беручи те все до уваги, створила для нашої молоді у своїй книжечці щось таке гарне, кольоритне й принадне, багате змістом, а рівночасно таке приступне і зрозуміле. В коротеньких нарисах і фрагментах українського історичного побуту княжих часів, українська молодь пізнає багатство й велич та достойність нашого історичного минулого, пізнає, що ми не безбатченки, а сини великого народу із старинною історією і культурою, яка нічим не уступає історії та культурі західних народів, а на цілу голову перевищує культуру та історичний побут східної Європи.

Такі малі, однак прозорі вітражеві віконця, якими є нариси «Неповторних днів» дозволяють українській молоді бачити нашу давнину, блиск княжих дворів, культуру щоденного й святочного життя в райдужному, а однак правдивому світлі.

Якою могутньою являється постать св. Андрея Первозванного, хоч змальована кількома словами. Достойність володарки кн. Ольги і «найдорожчі самоцвіти нашої землі» - боярські дівчата, - це ж для нашої молоді теперішніх часів таке цікаве, хоч воно таке далеке від сьогодні, таке неподібне до нашого модерного життя, а таке достойне своєю історією давниною. Цю історичну давнину авторка майстерно накреслює кількома рисками, от хоч би натхненну постать поетки Руги. Жіночі постаті як Доброніча, три сестри княжні, молоденькі бояривні на княжому дворі кн. Ольги, сама кн.. Ольга, якої голос звучав владно та ласкаво, Романова вдова – королева Анна, чи хоч би Мариця чи Настуся являються нам постатями чистими, достойними й розумними. Початки шкільництва, церкви, монастирі, постать князя – педагога Володимира Мономаха, Галич, Холм – усе це живе, рухається мов у калейдоскопі.

Перечитуючи всі ці коротенькі нариси, не знати, котрому з них признати першенство, бо всі вони як вибрані картини з мистецької виставки.

Книжечка, ілюстрована і мистецьки оформлена мистцем Галиною Новаківською, робить дуже миле враження, а прочитавши її, дізнаємо якоїсь полегші і вдоволення. Наша молодь знайде в ній те, чим зможе почванитися і що буде її національною гордістю.

Авторці п. мгр. О.Копач хочемо побажати, щоби вона своїм серцем, повним любови до дітей і молоді, творила все нові й нові зразки таких усміхнених перлин.

[Наша мета. – 1960. – 23 липня. – С. 3].

Іванна Петрів

ЛИЦЕМ ДО МОЛОДІ

Молодь емігрантів мусить стрінутися ще до того з двома протилежними світами в новій країні посилення, бо в родині інший світ, а в оточенні і школі країни посилення інший. Почування цієї молоді до України й країни нового поселення є великою і важкою проблемою до розв'язання, яку, на жаль, наша молодь мусить розв'язувати сама і якось давати собі з нею раду.

Молодь стає вразлива, чутлива в реакції на прояви життя, зокрема до свого найближчого родинного оточення.

Молодь дуже часто жаліється, що вона не має зрозуміння у старших, у батьків і виховників, на брак піддержки зі сторони громадянства в її організаційних починах, на брак заохоти, якої їй так дуже треба. Натомість зі сторони старших є тільки вимоги та гостра критика.

Заглиблені в свою громадську працю, не помічуємо зусиль молоді і часто находять на нас сумніви, чи буде кому нас заступити і продовжати реалізацію наших найвищих ідеалів. Це залежатиме у великій мірі від нас, виховників.

Наша молодь була, є і буде добра, шляхетна, повна запалу й віри. Треба лише більшого зближення до неї, великого зрозуміння її життєвих ускладнень, зрозуміння до неї, треба знайти спільні заінтересування та не тратити з точки зору ніодного досягнення нашої молоді, відмічувати та піддержувати її у гарних починах.

Громадянство повинно дати доказ, що належно оцінює її працю, що та праця дорога нам усім і потрібна, бо ми числимо на цю молодь, яка озброєна знанням нашої культури, нашої рідної мови і всім, що дороге українському серцю, стане майбутніми провідниками нашого громадського життя.

Це має бути в радісній святочній формі вияв нашого признання і зрозуміння для великого осягу нашої молоді – нашої майбутньої зміни.

[Наша мета. – 1961. – 29 квітня. – С. 3].

ДОДАТОК В

СПОГАДИ У ПРОЗІ

ДОДАТОК В.1

ХРИСТЯ ДЕНИСИХА

АНТИРЕЛІГІЙНА РОБОТА

До школи число 5 в місті Л. дали двох «передових» учителів, нового директора і такого шкільного достойника, що називається «завпед» цебто завідувач педагогічними справами школи. Завпед це така особа, що й сам директор перед ним дрижить.

Новий директор, колишній, вибачте за слово, валашник. Він прислужився партії і народові, треба було його поставити вище за його вірність і за його второпність. Товариш Серьожа Микитович має липкі руки, але директором школи може бути. В школі нічого красти, дітей будуть вчити вчителі, а виховні справи поведе завпед. Серьожа Микитович вміє добре кричати: «Хай живе батько всіх пролетарів і геній усіх геніїв», уміє без заїкнення вичислити по старшині ціле політбюро, а що добре тягне горілку й, підхмелившись, добре матюкає, це нічево. Важне, що не вірить в Бога. Директором школи може бути.

Що інше завпед. Він складає плян навчальної і виховної роботи цілої школи, справляє, одобрює або відкидає навчально-виховні пляни вчителів.

—Товариш Іване Петровичу, ваш плян ні к чорту не годиться. Да, ні к чорту. Не досить у вас взято під увагу антирелігійну роботу? Понялі?

—Товариш Наталія Володимирівна, скажіть будь ласка, ви радянський вчитель? Ні, ваш плян смердить буржуазною надміною. Ось воно: «Виховувати й розвивати душу дитини». Скажіть, що єто душа? Ви її бачили коли? У вашому пляні ніразу не відмічено антирелігійної роботи. Ви викладач природознавчих дисциплін, а це хороше поле для антирелігійної роботи. А може ви іде самі вірите в Бога, товариш Наталіє Володимирівна? Глядіть, бо одно моє слово вистане, щоби ви опинилися на списку.

—Товариш Павле Михайловичу. Вчорашній ваш урок мені не понравілся. Чи ви не з націоналістів? А може кулацький або попівський син? Хто видів говорити «українська пшениця, українське вугілля, українська земля, українська культура, український народ?» Нет і не будет! Радянська пшениця, радянське вугілля, радянська земля, радянська культура, радянський народ. От так правильно. Понялі?

—Товариш Май Авраамович, у вас усе харашо. Да, товариш Май Авраамович, ви передовий радянський учитель. Слушайте, через тиждень проведете показовий урок у своєму клясі й візьмете добре під увагу антирелігійну роботу. Покажете недобиткам національно-буржуазних учителів, як виглядає робота передового радянського педагога. Понялі?...

В місті Л. в тому часі був такий обмаль хліба, що перед хлібними магазинами вже від півночі стояли довгі черги людей, а діти, не снідаючи, приходили до школи.

Тов. Май Авраамович цілий тиждень підготовляв урок про хлібо-заготівлю. Перед уроком прийшов раніше в школу і щось довго роз'яснював шкільному терціянові. Вже добігала восьма година за московським часом. На дворі темно, холодно й вогко. В класній кімнаті, освіченій яркими жарівками сиділи голодні й перемерзлі діти. Аж жалко було дивитися. Де ділися ті життєрадісні, дзвінкі голоси і сміхи дітей, що ще так недавно наповняли цей шкільний будинок? Не помагає ні ярке світло електричних ламп, ні крикливі портрети Сталіна на стінах.

Май Авраамович сидів за столом, пильно листкуючи свій урок. З шумом відкрилися двері.

—Здрастуйте ребята! — захрипів директор, увіходячи у класу. За ним увійшов надутий завпед та цілий ряд учителів, що, похнюпивши голови, сідали в кріслах проти дітей.

Май Авраамович самопевно виступив наперед:

—«Сьогодні прийшли до вас тов. директор і тов. завпед і тов. вчителі, щоби побачити, як працюють щасливі сталінські ребята, і як працює передовий сталінський учитель».

В цій хвилині, якось нехотячи, котрийсь хлопчисько в останній лавці здорово пчіхнув, а вся дітвора вибухнула нестримним сміхом. Сміх перенісся й на вчителів. Май Авраамович схвилювався безрадно. Завпед гримнув кулаком об стіл та якось так нещасливо, що папери зо стола полетіли на долівку, а директор аж підскочив на кріслі. Нестримний сміх не уставав, а Май Авраамович бігав безрадно поміж лавками і з великим трудом вдалося йому успокоїти дітвору, однак його самовпевненість перемінилась у схвильовання. Урок не клеївся, він не знав, куди повернути, діти були розсіяні. Весь з таким трудом складений плян передового вчителя був непридатний. Тов. Май Авраамович не забув однак про антирелігійну роботу, бо ж це й була ціль його урока.

—Слушайте ребята, — зачав тов. Май Арваамович. Ішов я сьогодні вулицею і почув, як немудрі жінки ойкали: «Ой, Боже, Боже, дай хліба для дітей!» Що думаєш, Іване Зарічний, дасть Бог хліба тим жінкам?

—Та певно, що дасть, відповів учень.

—Дурак, а тобі дав Бог сьогодні хліба?

—Ні, бо кажуть, що наш хліб вивезли до Москви, — відповів учень.

—Малчі! Дурний ти. Не маєте хліба, бо ви не знаєте кого просити. Бога нема і не було й не буде. Ну, да, просіть Бога. Кажіть усі разом: «Боже, Боже, дай хліба!»

Діти повторили голосно й сміло: «Боже, Боже, дай хліба!»

Май Авраамович вижидав хвилину.

—От, бачите, що нема хліба, бо Бога нема. Да ви краще просіть: Батьку Сталіне, дай хліба! — Діти зацукалися. — Ми не жебраки, — сказали несміло.

—Да, кажіть прямо: Батьку Сталіне, дай хліба! Кількох учнів повторило: «Батьку Сталіне, дай хліба!» В цю мить відкрилися двері і шкільний сторож вніс до класи великий кіш повний хліба.

—Да, вот ребята, є хліб. Батько Сталін дав хліба.

Діти здивовано прикинули. Як воно так? В класі стадо тихо, хоч мак сій.
— Не трудно Сталіну давати, як Бог зародив! — гукнув хлопчисько з останньої лавки.

Май Авраамович зніжковів. Завпед почервонів як буряк, учителі окривали своє тихе вдовілля. Діти всміхнулися, їм стало легше. Урок з антирелігійною роботою провалився. Директор протер з підхмілля напухлі очі й вийшов, за ним подався завпед, таскаючи напроти себе кіш з хлібом, а далі вийшли вчителі.

Остався Май Авраамович. Схвильованою ходою відмірював кімнату від вікна до дверей. На його чоло виступила груба синя пруга.

Діти гомоніли між собою, споглядаючи реселеними очима на останню лавку.

Товариш Май Авраамович відмічував щось у своєму тайному записнику.

ДОДАТОК В.2

Іванна Петрів

НАШІ ВИЗВОЛЬНІ ЗМАГАННЯ

Перший Листопад! На звук цих слів ворухаються в пам'яті у старших, а в молодих пригадуються оповідання батьків, сучасників великого листопада 1918 року. Великий наш зрив пам'ятної ночі з 31 жовтня на 1 листопада підготовляли віки, підготовляла історія шістьох поколінь.

Наші галицькі землі вже 1340 року опинилися в руках займанців поляків, а наддніпрянська Україна жила ще самостійним життям як литовсько-руська держава, дарма що під правлінням литовських князів, але наша культура й освіта в тих часах була набагато вища від культури Литви. Наша мова, наші закони запанували в цілій Литві, а наші вчені займали перші місця в литовській державі. Але й тут Польща зі своїм ненаситним імперіалістичним апетитом положила свої хижацькі кігті на наш державно-національний організм. Литовський князь Володислав Ягайло, який володів литовсько-руськими землями, став і королем Польщі і цим способом злучено персональною унією три держави: Литву Польщу й Україну. Бід цієї хвилини починається наше рабство на всіх наших землях. Могутнім спротивом стихійним на знуцання, пониження та хижацьку економічну господарку Польщі була наша Козаччина, яка зорганізована гетьманами на військовий лад, представляла в той час поважну мілітарну силу. Найкращим доказом стали часи Хмельницького. Гетьман Богдан Хмельницький перший видвигнув серед наших сірих мас державницьку ідею. Визволив майже всю Україну з-під Польщі, й козацька Україна стала першою демократичною державою в Європі. Та в усіх наших великих починах, усіх наших змаганнях багато геройства та самопосягати аж до відчайдушності, а опісля брак віри у власні сили, якесь дивне почуття меншовартості паралізує наші рухи, нівечить наше надбання. Держава Хмельницького оточена докруги ворогами. Москвини від півночі, від півдня й заходу Польща, від сходу неосвічені монгольські союзники. Треба було за всяку ціну погодитися з одним сусідом та знайти собі в ньому союзника та

оборонця, тим більш, що Хмельницький не бачив між своїми людьми людини, яка б могла після його смерті повести державу та вдержати її в незалежності й боявся, щоб Польща, яка в той час була нашим найбільшим ворогом, не загарбала наших земель удруге. Прийшло тоді до трагічної в наслідки Переяславської угоди 1654 року, в якій Хмельницький віддав незалежну Українську Державу під опіку Москви – на умовах, що Україна залишається далі політично й економічно незалежною, а тільки в разі війни ці дві держави, Українська та Московська, мали собі тільки помагати оборонятися. Москва, як відомо, умови не додержала, й Україна опинилася під пильним московським кнутом, а опісля цілком втратила свою державну незалежність.

Українці одинокий великий нарід у Європі, який через довгі століття не може здобути незалежності. Та й жоден нарід у Європі не має такого невідного географічного й стратегічного положення, як Україна. Наші землі на роздоріжжі двох культур, двох світоглядів, двох рас, а навіть двох частин світу. Наша земля найбагатша в цілій Європі. Вже здавна всі знають Україну як комору Європи. І ось ця комора приманює довколишніх злодіїв. Ніхто в Європі не має таких хижачьких сусідів, як ми. Голодні хижаки Москва і Польща. А навіть дальші, здавалося б, менш небезпечні сусіди, як німці, угорці сягають своїми лапами на наші землі. Великі степові простори, рідко заселені людьми, не давали змоги довести нарід до одної національної спільноти. Треба признатися, що таки й українська вдача, великодушність, гостинність, милосердя а рівнобіжне з цим, байдужість, лінивість, питомий нам дух спротиву, непошанування авторитету у великій мірі спричинилися до того, що цілі століття сорока мільйонний народ гне спину перед ворогами, навіть слабшими (поляки 18 мільйонів). 6 століть ждали ми покійно польської ласки. Прохали охляпів, як автономії, рівноправності і таке інше. Ми не відважувалися подумати про власну державу. Нескристалізована державницька думка Хмельницького, невдалі плани державницької будови гетьмана Мазепи, отже перші проблеми державницьких визвольних змагань. Думка назрівала, переходила з роду в рід. Аж тільки ХХ ст. принесло нам повну свідомість нашого положення. Аж у ХХ ст. ми зрозуміли наше бездержавницьке місце серед народів. Аж тепер ми довідалися, що нас Європа не знає, бо ми бездержавні. Нас Європа не знає, бо ми безсильні. Історія знає лише тих, що дають про себе знати. Історія знає тільки тих, що творять історію. Історія знає тільки сильних, світ знає тільки тих, що трясуть світом. Наша стара приповідка, що покійне теля дві матки ссе – це брехня. Покійне теля жодне мами не має, бо сильніші відштовхують його від рідної мами. Покійним треба бути тільки перед величчю Бога. Покора перед світом – це рабство, а ми були все покійні історії, вміли творити прекрасні думи, виливати свій біль у зворушливих мелодіях, витирати нишком сльози, а історія топтала нас своїми столітніми копитами, немилосердно котилась попри нас, оббризкуючи нас болотом. Наші геройські смілі взриви історія іменувала ганблячим іменем бунту, наші самостійницькі стремління нап'ятнували зрадою, а наших героїв – зрадниками, бо все це історія розглядає крізь окуляри наших сильних сусідів, а не справедливості. І так Хмельницький в історії світу «бунтар», Мазепа «зрадник». Але раз

зроджена державницька думка росте і розвивається і дозріває. Жде тільки відповідної хвилі, відповідної кон'юнктури, щоб виявити себе. Усі дрібні організаційні клітини, почавши від родини, церкви, школи, читальні, кооперативи, спортивних товариств, військових організацій до політичних груп і партій – усі вони були захоплені однією і тією самою ідеєю визвольного змагання, усі вони мали одну однісіньку мету – Українська Держава. Оці всі клітини жили віки і розвивалися віками, підготовляли борців-героїв з роду в рід. Оця таки виховна праця наших національних організацій, під якою б назвою вони не крилися, це все наші визвольні змагання. Вони переходять з роду в рід, як вроджені стремління, що крилися десь в куточку нашої душі, займали якийсь шар нашого мозгу, і ми передаємо ці стремління нашим дітям, вони родяться вже з нашою жагою в серці, з прагненням волі, шляхетним поривом героїства. Вони вже родяться героями. Ждуть тільки слушного часу. В Європі назрівали важливі події, підготовлялись збройні виступи.

Початок ХХ ст. приніс нам вже скристалізовану національну думку, скристалізовані державницькі плани. Треба їх було тільки здійснити. 1914 р. - вибух Великої світової війни приніс нам можливість організувати в складі австрійської армії український легіон – Українські Січові Стрільці. Нам треба було використати будь-яку можливість, щоб дістати військовий вишкіл і зброю в руки. Ми сподівалися розвалу російської держави, яку точив хробак із середини. Ми вірили, що «тюрма народів» сьогодні чи завтра розвалиться. Ми вірили, що австрійська держава, глинянка з малих країн і народів розсиплеться. Назрівала думка самовизначення народів. Треба нам теж бути готовими, щоб в слушний час опанувати свої землі, забезпечити наші терени адміністративною та мілітарною силою. Ми напружено слідкували за розвитком подій, тримали руку на живчику європейського воєнного круговороту. У березні 1917 року в Росії вибухла революція. Дряхливий царський уряд завалився. Повіяло волею. Після упадку царату українці висунули клич перебудови Росії у федеративну державу. Виявилось, що ми далі таки не вірили у власні сили, у можливість створення власної незалежної держави. Здавалося, що з упадком царату все лихо минуло. Та виявилось, що не тільки царський московський режим, але і який би він не був, раз він московський, він ворожий для нас: чи вони царславці, чи вони більшовики, одним миром мазані. Українці відмовились від думки про федерацію з Росією та проголосили незалежність України. В Києві повстала Центральна Рада. В той час нам треба було однієї сильної руки, диктатури для скорого і мудрого ділання. Вся Центральна Рада цього доклати не вміла і не могла. В березні 1918 року більшовики захопили Україну. Центральна Рада шукає помочі у німців і австрійців і повертається до Києва, але далі не є в змозі допомогти Україні, яка родилася в огні і крові. В квітні переймає владу гетьман Скоропадський, але революційні партії не потерпіли гетьмана. Брак у нас було зрозуміння, що в такий гарячий час, в революційному хаосі треба підпомогти свою владу, яка б вона не була. У нас брак почуття підпорядкування своєї волі, волі авторитету провалює не одну нагоду, не один історичний момент, який не скоро повториться, продавлюється тільки тому, щоби заспокоїти власні амбіції. Гетьман не мав опори в українців, шукав її у

німців і москалів. По програній німецький, гетьман проголосив федерацію з Росією. Українська армія під проводом Симона Петлюри прогнала гетьмана з Києва.

В той час захиталися основи австрійської держави. Війна добігала до свого кінця. Осінь 1918 р. Народи, що створили австрійську імперію, приготувалися до захоплення влади на своїх землях. До цих народів наклали і ми. Український військовий комітет у Львові рішив перебрати владу у Львові, у цілій східній Галичині і на Буковині у свої руки в ночі з 31 жовтня на 1 листопада. Тої ночі український штаб під проводом сотника Вітовського видав останні накази. Старшини і стрільці розійшли по касарнях. О 4 год. рано 1 листопада усі касарні у Львові були в руках українського війська. На вежі львівського ратуша замавав на radoшах жовто-блакитний прапор. Відділи вимащували на місто і захоплювали визначені відтинки. О годині 8-ій рано цілий Львів був уже в руках українського війська. Українці, що стрічалися на вулицях, кидалися собі в обійми. У кожного були сльози радості на очах. Увесь край шалів на radoшах. Але того самого дня о годині 11 пали перші стріли на вулицях Львова, пали перші жертви, полилася кров. Це був початок польсько-української війни, яка так фатально для нас скінчилася. 21. XI в сам день покровителя столиці України Києва, в день святого Михайла українські війська опустили Львів під напором переважаючих польських відділів.

В рядах українського війська боролися як молоді львинята, гімназійні студенти від 14-18 літ, ще поки в гімназійних одностроях. Діти, яке перший раз в життю бачили кріс. Їхні слабкі рамена не могли двигнути важкого кріса, але вони йшли з вогнем любові в серці, з завзяттям в душі. Це були ці герої, що в їхніх душах жевріли віри. Це були ті герої, що в їхніх серця вложили батьки зародки шляхетного геройства. На формування їхніх душ склалися віки і цілі покоління. Герої не родяться з байдужих хлібоїдів. Ці, що **вийшли стрясали** із байдужих, після роззброєння австрійської армії і захоплення касарень, покинули кріси і вернулися до теплих хат, до жінки. У них не було зрозуміння, у них і сьогодні нема зрозуміння.

Довгий час велися бої довкруги Львова. Гуркотіли аромати, повітрям стрясали вибухи складів амуніції. Облога Львова тривала два тижні. Зі заходу насувала підмога для ворожої армії. УПА відсувалася на схід.

Листопадові дні 1918 р. записані в історії як почин великої ваги для цієї верстви народу, що живе по цей бік Збруча. І хоча наші шляхетні пориви і наші жертви не принесли нам самостійності, то вони мають свою вартість для грядущих поколінь не тільки як історія живого народу, але як духовна цінність, що збагачує душі майбутніх поколінь ще одним великим додатником геройства. Найкращим доказом – наша молодь у недавно минулій війні. Наша молодь хапала за зброю, хто б її не давав, щоби тільки захопити кріс в руки та дістати військовий вишкіл... Наша молодь створила УПА. Усі народи Європи живуть уже спокійно, ми ведемо далі війну і то нерівну війну. Навіть ворог подивляє гарні духи та геройську поставу нашої Армії. А ми на чужині приготуємо чужинців до нашої справи. Ми – жива пропаганда нашого

національного імені, ми – пропаганда наших устремлінь та наших справедливих домагань.

З датою 1.XI сплела доля нашого великого митрополита Андрея. Він просив апостольську столицю, щоби дозволила йому приймати страждання за народ. 1. XI 1944 р. втроїли большевики Владику. 3. XI він помер як мученик за віру і народ. Він став тепер великим заступником наших справ перед обличчям Божого маєстату. А на землі пам'ять його невмируща, як невмируща пам'ять листопадових героїв.

Слава Україні.

(Олівцем:)

Слава Україні!

Слава борцям за волю!

Слава великому мученикові!

За віру і народ!

ДОДАТОК В.3

Іванна Петрів

НАЛЕТ

– Мамо, ставай! Ставай, мамо! Гуде на сполох! Мамо, мамо, гуде, ставай!

Мама недавно заснула біля хворої Олюсі. Прийшла пізно з роботи, треба було ще сорочки поправити, й долівку змити, й останню спідничину полатати, й біля хворої дитини лад зробити. Олюся довго заснути не могла, треба було їй казок розказувати... І так з тими казками мама заснула нероздягнена. Олюся лежала тихенько, нехай мама проспиться крихітку; а тут уже гуде на сполох.

– Мамо! Мамо, літаки вже воркочуть... Мамо я боюся, – кликала Олюся крізь плач.

Мама протерла очі, та ледве сіла на ліжку, як в місті вже загреміли вибухи бомб, небо спалахнуло червоною загравою пожарів. В таборі нема вже нікого, всі пішли до бункру біля залізничного двірця.

Вдруге загуркотіло вже ближче. Барак задрожав та захитався, аж деревляні стіни затріщали. Мама вхопила на руку хвору Олюсю, обвинулася коцом і вибігла з бараку. Бігла крізь ослизле таборове подвір'я, та крізь діру в огорожі дісталася на сусідні городці. Туди ближче до бункру. Спідниця рвалася на кільчастих дротах, а ноги грязли в м'якій вогкій землі.

- Мамо, а Бозю і лялю взяла? – запитала Олюся охриплим голосом.

Ні, забула, — відповіла неохотно мама,

– Мамо, вернімся! – закричала якомсь дивно Олюся. — Вернімся, бомба заб'є Бозю! Вернімся, бомба заб'є лялю! Я не хочу, вернімся!

– Цить дитинко, вже недалеко до бункру, ніколи вже вертатися. Зараз вдруге налетять самолёти...

– Мамо, вернімся І Я не хочу до бункру. Бомба заб'є Бозю і лялю. Вернімо по Бозю і по лялю.

Олюся пручалася на маминих руках, випрямилася в нервових судорогах. Безрадна мати присіла під альтанкою в чужому городі. Знова заворкотіли

зловіщо смертоносні літаки. Мати схопилася і бігла навмання. Олюся прочуняла.

– Мамо, вернімся І Не хочу до бункру, не хочу. Вернімся по Бозю! Вернімся!

Мама бігла нестямно серед ночі. Бігла, не знала куди. Аби далі від пожарів, аби далі від зловіщого воркотіння моторів. Дитина тяжіла їй на руках, ноги дрожали й вгиналися від схвилювання й перевтоми, серце валило молотом в її слабих грудях.

– Мамо, – заговорила якось радісно Олюся, – ходім до хати, возьмім мою Бозю і мою лялю.

Мати отямилася. Розглянулася довкруги. Вона опинилася біля таборової огорожі.

Воркотіння моторів зближалося. На небі рисувалися золоті смуги, одна, дві... багато, багато...

– Боже, змилюсь! – вирвалося з розпукою з її грудей.

– Мамо, ходім до хати, там є Бозя. Ходім до Бозі.... я боюся...

Мама знала, що деревляні, в одну дошку збиті стіни бараку не охоронять перед залізом і вогнем, але сама не знала, як добігла до бараку, поклала дитину на ліжку. Олюся вхопила торбу, що лежала завжди на її ліжку. В ній була ікона св. Николая, що її привезли з України, і лялечка, що її Олюся дістала від св. Николая, як вона захворіла. Олюся поклала ікону й лялечку на подушці, пригорнулася до них головою і лежала спокійно. Мама сіла на край ліжка і наслухувала. Зловіщу тишину сколихнуло знова гудіння моторів. Здавалося, що земля застогнала в тривозі. Мама прилягла біля Олюсі й накинула на голову подушку, щоби не чути...

Страшне... зойкнула, смерть... зрив... один, другий... без ліку... Барак заколихався, як човен на воді, посипалися шибки з вікон, затріскотіли стіни. Здавалося, що хтось вдарив з усієї сили по подушці, аж вуха заткало. Олюся сильніше пригорнула личко до старенького Святого Дідуся на іконі. Мама шептала безтямно: – Богородице Діво... Богородице Діво... Господь з Тобою... Да святиться Ім'я Твоє... Плуталися слова молитви без ладу, а зловіщі зойки і гуки не вгавали.

Земля хиталася, небо сипало вогнем... пекло... Крізь вибиті вікна, крізь щілини в стінах, вдирався запах пожарів і грузів.

– Мамо, Бозя згорить? – запиталася тривожно Олюся.

– Цить, дитинко! Бозя Чудотворна!.. – відповіла мама і якась неожидана надія огорнула її перетомлене серце.

Втихло. Чути було тільки палахкотіння пожарів. Посеред міста горіла мов смолоскип вежа старинної церкви, а довкруги палахкотіли та западалися в огненну пропасть дахи старого середмістя. Душно. Мама відкинула подушку. В хаті було ясно від червоної заграви. Сіла на краю ліжка, відітхнула глибоко. Глянула на Олюсю. Вона вся зіпріта, дрожала з утоми й тривоги та діточими рожевими губками цілувала малу деревляну ікону св. Николая. Другою рукою пригортала до грудей свою ляльку.

Протяжний гудок звістив кінець налету.

– Мамо, вже?

– Вже, дитинко!

Олюся відітхнула повними діточими грудьми. Мама підложила їй подушку під голову, вкрила коцом, і Олюся вснула біля ікони своєї Бозі з лялечкою під боком.

Мама вийшла на подвір'я. Всі бараки на тому боці таборового майдану лежали перекинені на бік, як діточі іграшки. Будинки поза городцями, куди вона бігла з Олюсею, горять. Вона вийшла на дорогу. З усіх людей, що схоронилися в бункрі, повернулося двох чоловіків. Бункер не видержав, засипав усіх бетоном і залізом.

Мама вернулася до бараку. Олюся, пригорнена личком до ікони святого Чудотворця, спала спокійним сном здорової дитини. Мама станула на вколішки перед ліжечком і шепотіла у безтямній радості:

– Радуйся Николаю, Великий Чудотворче!

Це був останній налет на місто Є...

[Голос Христа чоловіколюбця. Духовний місячник.
Грудень 1947. - № 6. - С. 9-11].

ДОДАТОК В.4

Іванна Петрів

СТУДЮЙМО!

Є така загальна опінія, що еміграція, це пропачі люди. Це елемент відірваний від матірнього ґрунту, елемент, кинений напризволяще, серед чужого моря, серед несприятливих життєвих умовин, це елемент, що виснажує усі свої життєві сили, напружує весь свій інтелект, щоби здобути щоденний хліб та підтримати своє фізичне існування і в погоні за цим шматком хліба деморалізується, сходить наманівці або тоне в чужому морі. Така загальна опінія в краю. Але ми тут на місці скажемо друге. Є в кожній еміграції одиниці пропачі, та це тільки слабші інтелекти, які сьогодні чи завтра і так відпали б від народу, або були б гала пасами на його організмі, кіринниками та суспільними лінтяями. Залишім їх, шкода мойого олівця та паперу, щоби про них писати. За це писатиму про нашу справжню еміграцію. Це були здебільша молоді люди, перед якими щойно відкривається світ і які поставили собі за завдання використати побут на еміграції на заході серед чужинців як школу для свого майбутнього. І дійсно, наш побут на чужині – це для нас школа, вивінована найкращими І2бенш вартного та научними середниками, якими є дійсне життя чужих держав та їхніх громадян. Школа вивінована добрими, хоч строгими педагогами, якими є наші хлібодавці, школа, яка послуговується найбільш новітньою методою навчання, а саме самим життям з усіма його рожами та тернями, з усіма його сонячними промінчиками і жорстокою дійсністю. Ми стали по волі чи по неволі учнями цієї школи. Учнями може не так талановитими, як пильними, охочими та жадними знання.

Школа наша зачалася від вантажних вагонів, якими везли нас, білих муринів, новітніх невільників, на примусові роботи. У цих вагонах навчилися ми відрізняти самсебезнайків від людей су спільників, там навчилися ми

творити одну спільноту, ділитися останнім кусником запліснілого хліба та останнім клаптиком місця в вагоні. У цих вагонах навчилися ми по вдачі та поведінці одиниць якоїсь нації пізнавати вдачу і вартість цієї нації. Вищим курсом нашої школи були «перехідні табори» в Німеччині. Тут перейшли ми поглядову лекцію набору, перегляду та оцінки білих муринів – невільників. Це називалося по-новітньому дезінфекція, віддушивлення та лікарські оглядини, а це все назвати б треба коротко – знущанням над людською гідністю. У цих таборах навчилися ми спати під голим небом, дощ – не дощ, бомби – не бомби, аби тільки не в бараках, в яких блощиці пхалися нам дослівно до уст, носа та очей, і навіть класичні оди, які ми складали в їх честь, не здержували їх від жирування на наших спрагнених сну тілах. Другою оглядовою лекцією було припинення на працю (читай: продаж невільників). За золотий годинник чи перстень можна було дістати працю послугача на пошту або помічника в шпиталі. Оглядали нас від стіп до голови, як тварину на торзі. Хто не мав, чим до себе доплатити, мисів йти на тяжкі роботи до фабрик зброї та жити в робітничих таборах. Гігієнічні та моральні умовини життя в цих таборах дали нам третю поглядову лекцію. Чого ми навчилися на цих лекціях? Перш за все, уважно приглядатися до всього, пильно слухати та відділяти половину від зерна. Навчилися ми, як треба організувати спільне життя кількох родин в одній кімнаті, як треба підпорядковувати себе під вимоги спільноти, щоби не затратити власного «я», а жити з усіма в згоді. Як зберегти свою гідність, живучи серед морального блюду та гнилі. Найвищим курсом нашої школи це було життя державної нації, серед якої ми жили. Наші «хлібодавці» уважали всіх чужинців як щось нижчого, 127енш вартного. Ідея расовості та вищості одній раси над другою, жадоба підпорядкування усіх інших під свою волю, жадоба панування та хвилеві блискучі побіди засліпили їхні очі і стали їхнім гробом. Але від цієї нації навчилися ми і багато доброго. Зразкова організація суспільного життя серед важких воєнних умовин, забезпечення всіх своїх громадян однаковою та вистарчаючою кількістю харчів, зразкові організація воєнного промислу, зразкове ведення рільного господарства, зразкові домашні господарства, підпорядкування кожного громадянина волі та авторитетові начальників та державних керманців, почуття обов'язку та працьовитість, отсе ці моменти, на які ми в часі лекцій мали відкриті очі й напружену увагу, отже ці правила, які ми вивчали напам'ять, бо вони нам колись будуть потрібні. Багато дечого вивчило і скористало наше жіноцтво, приглядаючись праці жінок в домашньому господарстві. Педантичну чистоту, ощадність, працьовитість, лад і порядок та вміле використання часу у цих жінок треба було подивляти. Патріотизм у них слідний був у кожній роботі, а прощаючи чоловіка, що йшов на війну, казала: «Вертайся переможцем, або цілком не вертайся додому».

Тепер доля загнала нас на землі гостинної Бельгії. Тут продовжуємо свої студії, а рівночасно кристалізуються наші поняття державницької ідеї.

Далі буде!

[рукопис]

З МОЇХ ПЕРЕЖИВАНЬ В ЛЮРД

Те, що я була в Люрд, що я була на цьому святому місці не тільки мріями, а моєю власною матеріальною особою, це справжнє чудо Божої Матінки. Інакше я не можу цього назвати. Все складалось так, що я там була. Гроші добрі люди за мене зложили, пашпорти виробили, про візи подбали, і все – все склалося на те, що я була в Люрд.

Ні це не сон і не мрія, і не фантазія. Кажу тобі ще раз: Я – була – в Люрд!

Хочу описати саме мої переживання, але вже чую, що не зможу. Мій письменницький талант за слабкий і засіб моїх слів за малий, щоб віддати те, що діялось в моїй душі.

...Саме місто Люрд перевантажене магазинами, готелями, автомашинами й паломниками. Проте воно мене не розсівало. Навпаки, скріпляло цю дивну геосферу, бо все, що я бачила довкруги себе, співало гімн Божій Матінці. Кожна річ: від поштової листівки починаючи, а кінчаючи на могутніх масивах Піринеїв, нагадувала мені цю скромну Богоматір, що перед 94 роками станула на Массабельській скалі перед бідною дівчинкою Бернадеттою. Сьогодні перед цією скельною гротою змовкають всі пристрасті зовірілого світу, віддаляються всі життєві справи, всі побічні зацікавлення, втихають розмови. Тут місце тільки для молитви.

Перед цією гротою я не бачила нічого надзвичайного, а проте вся моя душа скорчилася... Не з тривоги, не з болю, ані з жалю. Вона скорчилась, щоб зібрати всі свої сили і всією своєю розпрямністю розгорнутися і вдихнути в себе цілющу геосферу Люрдської Богоматері.

Статуя Божої Матері в Массабельській гроті?

Звичайна статуя з білого мармору.

...Слова «Нотр Дам», які вимовні, які повні змісту, а одночасно не перешкоджають відтворити Її образ на свій спосіб. Я не називала Її ніколи «Марія», бо тоді стовпилися б в моїй душі всі знані мені Марії і я не могла б уявити собі безхмарної святости, цього Непорочного Дівицтва, цього Жертвенного Материнства, які розмалювала в своїй уяві усіми тонкощами моїх почувань, усіми співзвучними акордами душі й серця. Тоді мені так жалко, так дуже жалко ставало, чому ці всі, що носять ім'я Марія, так болоче, так без застанови профанують його.

...Чи можна перейти побіч цієї скали й не діткнути її ніжно устами? Здавалося мені, що можна. Проте, коли я переходила побіч неї, я під силою якогось німого приказу склонила голову й до цих мільйонів поцілунків додала ще мій...

Я вийшла за чергою з печері, обійшла довкруги майдан і станула вдруге в черзі. Щось мене манило, щось кликало, щось мене склонювало покласти ще й ще один поцілунок. Я забула про себе, я забула про моїх синів, які може в цю хвилину спрагнені материнської молитви, я забула про хвору маму, що може в цю хвилину ждала людського чуда, я поклала палкі поцілунки від тебе, Народе

мій, від тих, що праворуч, і за тебе Народе мій, за тих, що ліворуч. Це біли німі поцілунки. Це були псальми моєї убогої душі.

Я хотіла бодай раз, однісінький раз знайтись на цьому місці сама, без товпи, сама серед рожевого світанку, або у спокійний місячний вечір.

О, Матінко моя! Я не турбувала б Тебе безконечними жебрацькими квиліннями. О, ні! Я склонила б голову на цю, поцілунками вигладжену скелю й замовкла, вколисана спокоєм Твоєї приявности. Тоді я мріяла б, Матінко... Про що?... Ти знаєш, Матінко, о, Ти добре знаєш...

Я не могла бути ніколи сама, бо таких як я, було завжди багато.

Величня Базиліка, церква св. Вервиці зі своїми таїнствами?

Вона збуджувала в мені зовсім інший спосіб думання, інший спосіб набожності, інше діяння геосфери. В печері я була, як в затишній кімнаті рідної Мами, в церкві я почувала себе як в троновій залі Володарки. З іншими почуваннями входиш до Маминої кімнати, а з іншими до тронові залі, хоч і Мама й Володарка, це одна й та сама особа й хоч ця Володарка всміхається до тебе солодким, материнським усміхом, все-ж-таки, Вона на престолі, Володарка!

Я входила на авдієнцію до Володарки не з проханнями й жалобами, а з чолобитнею вірного громадянина Її Держави. Мені здавалося, що прохання й жалоби зайві. Вони обнизили б вартість материнської передбачливості Володарки, Її ніжного піклування, а проте Вона так радо вислухала всі наші квиління, успокоювала наші зболілі душі, втирала наші сльози.

Тоді, коли я хотіла молитися, моя молитва ставала глибокою мовчанкою, тільки сльози спливали спокійно по обличчю. Це не були сльози жалю, це не були сльози благань, ні сльози щастя. Ні, це було якесь зовсім окреме почування. Це було мабуть відчуття геосфери, а може навіть і самого Бога.

Як переживала я Хресну Дорогу?

Скажу тобі щиро, я відбула її разом з Христом, ішла за Ним аж на Голгофу в слід-у-слід за Марією Магдалиною. На наших обличчях було щире глибоке каяття цілого нашого народу. Ми ж були там в імені цілої нашої Батьківщини.

Я щиро радію, що Митрополіт Андрей впровадив в наш обряд Хресну Дорогу, потверджену Львівським Собором 1940 р. Думаю в цій хвилині, як придалися ці постанови, в такому святому місці як Люрд.

...Чи справді Люрд чудотворний?

Хто вміє добачати чуда, для цього Люрд щось більше як чудотворний. Хто їх не бачить, або не хоче бачити, для цього навіть це нагле прозріння сліпої дівчинки, буде тільки звичайним природним випадком.

Я не їхала до Люрду шукати, чи підглядати чуда. Я їхала туди, бо мене щось манило; щось мене тягнуло. Саме тому, що для мене це була нездійсненна мрія, моя вся істота рвалась туди. Думаєш, що це не є чудо, що я була в Люрд?

[Голос Христа Чоловіколюбця. – вересень-жовтень, 1952. – С. 3-6].

З БЕЛЬГІЇ В КАНАДУ

Тепер треба вже на правду попрощатися з Європою. Ще звідси можу повернутися до Бельгії за кілька годин. В Німеччині остав мій молодший син, десь в лісах рідного краю мій наймолодший, а в Бельгії мої сердечні приятелі. Ще тепер можу рішити, ще не пізно. Там, за океаном, ждуть на мене маленькі внуки, там кличе мене обов'язок бабуні...

Лечу далі на захід. Не довше, як кілька хвилин бачили ми води Атлантики, а за нами мерехтіли ще береги Шотландії. Стиснулося серце й стало нестерпно жалко. Там, в Європі, залишила я свою молодість, залишила роки інтенсивної праці, там все, що найдорожче моному серцю, моя Батьківщина! Чи вернуся ще коли до вас, береги Європи? Чи, може, несу свої кості за океан, щоби там спочили в чужій землі? Ні! Вірю, що вернуся до тебе, стара Європо, прилину на вільну Україну.

[Вісті (Бельгія). – 1954, 15 вересня. – № 9. – С. 2].

Наукове видання

ІННА СТРАЖНІКОВА

**ІВАННА ПЕТРІВ:
ПЕДАГОГ, ГРОМАДСЬКИЙ ДІЯЧ,
ПИСЬМЕННИК**

ISBN 978-966-2716-80-1

В авторській редакції.
Формат 60x84 1/16. Папір офсетний.
Друк цифровий.
Гарнітура Times New Roman.
Умовн. друк. арк.7,67
Зам. № 002/10/16
Наклад 300 прим.

**Івано-Франківськ,
Височана, 18, Видавництво «НАІР»
(0342) 50-57-82, 0504336793**

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців,
виробників і розповсюджувачів видавничої продукції №4191 від 12.11.2011 р.